

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra politologie

**Slovenské referendum o „ochraně rodiny“ – příčiny,
průběh a výsledek v kontextu proti-LGBT vlny ve východní
Evropě**

Diplomová práce

Jan Kozubík

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Ondřej Císař, Ph.D.

UČO: 386 035

Politologie

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Slovenské referendum o „ochraně rodiny“ – příčiny, průběh a výsledek v kontextu vzrůstající proti-LGBT vlny ve východní Evropě*“ vypracoval samostatně a použil jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Brně dne

.....
(Jan Kozubík)

Poděkování

Rád bych srdečně poděkoval Ondřeji Císařovi, za jeho ochotu vymyslet se mnou tuto práci, za jeho podnětné poznámky, lidský přístup a zejména za jeho pohled na politické vědy, který mi na závěr studia v mnohém rozšířil obzory a ukázal mi významný a často přehlížený sociologický rozměr politiky.

Poděkování patří také Andree Verešové a Zuzaně Jablonické-Zezulové, které mi byly, z pozice mluvčí Aliancie za rodinu a z pozice členky Iniciativy Inakost', ochotny zodpovědět mé otázky.

Více než žádoucí je také poděkovat všem v Brně, se kterými jsem těch pět let prožil, ať už se jedná o Petru Šmaterovou, která mi byla vždy – ve zlém i v dobrém – oporou, Martina Kulagu, jehož přátelství a našich diskuzí si nepřestanu cenit, paní Ivetu Rousovou a Světlanu Bílkovou z menzy z bývalé lékařské fakulty, jejichž přístup k práci a velké srdce pro mě bude vždy inspirací nebo všechny další přátelé a známé.

Nakonec bych rád poděkoval své babičce, která svou obětavostí a dobrosrdečností je a bude mým životním vzorem, a ostatním členům rodiny, kteří se mě snažili i přes různá úskalí v průběhu studia podporovat.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Teorie sociálních hnutí.....	9
2.1. Model politických příležitostí.....	11
2.2. Teorie mobilizace zdrojů.....	12
2.2.1. Mobilizační struktury.....	14
2.2.2. Transnacionální vazby.....	15
2.3. Rámování.....	16
2.4. Syntéza.....	17
3. Pasivita postkomunistických zemí.....	18
4. Postmaterialismus.....	19
5. Vnímaní homosexuality.....	19
5.1. Postoj Slováků vůči registrovanému partnerství.....	20
6. Náboženství.....	20
7. Metodologie.....	21
8. Slovensko v kontextu Evropy.....	23
9. Historie LGBT zákonů na Slovensku“.....	29
10. Počátky Aliancie za rodinu a referenda.....	33
11. Mobilizace občanů k referendu.....	36
11.1. Transnacionální aktivity.....	36
11.2. Spojenci v systému a mobilizační struktury.....	38
11.2.1. Politické strany.....	39
11.2.2. Prezident.....	42
11.2.3. Ombudsmanka.....	42
11.2.4. Církev.....	43
11.2.5. Městské úřady, školy, nemocnice.....	47
11.2.6. Další zdroje Aliancie za rodinu.....	49
11.3. Média.....	49
12. Kulturní hodnoty/rámování.....	50

13.	Výsledek referenda.....	52
13.1.	Úspěch či neúspěch referenda?	53
13.1.1.	Úspěch Alianci za rodinu	53
13.1.2.	Úspěch LGBT komunity	54
14.	Zhodnocení referenda.....	55
14.1.	Příčiny počátků tématu v daném období	55
14.2.	Příčiny úspěchu mobilizace	58
14.3.	Výhled do budoucna.....	61
14.3.1.	Výhled LGBT komunity	62
14.3.2.	Vyhledky Aliancie za rodinu a tématu tradiční rodiny	64
15.	Závěr a diskuze.....	64
16.	Zdroje	70
17.	Seznam obrázků	88
18.	Seznam zkratk.....	88
19.	Anotace, klíčová slova	89
20.	Otázky a odpovědi zaslané mluvčí Aliancie za rodinu Andreou Verešovou	91
21.	Otázky a odpovědi zaslané členkou Iniciativy Inakosť a LGBT aktivistkou Zuzanou Jablonickou-Zezulovou	94

„Keď už všetko vyzeralo na dobrej ceste a traumy z detstva sa javili ako minulosť, tak zrazu všetky tie tiene opäť začali rásť. Prekvapujúco a desivo rýchlo. Zrazu sme obviňovaní z toho, že naša vzájomná láska a potreba stáť jeden pri druhom, ničí „ich“ rodiny a čo viac, celé ľudstvo. Vyčítajú nám, že my vlastne vôbec nemáme rodiny, že naše city sú len iluzórne a prázdne. Klamú, že si kupujeme politikov a úradníkov, že naše prázdne vrecká sú plné a že ich plné pokladnice sú prázdne. Klamú, že im chceme meniť prirodzenosť, pritom sami nás posielajú na liečenia. A čo je ešte horšie, tvrdia, že už naša samotná existencia a prítomnosť na svete kazí morálku a životy detí. Aj našich vlastných detí.“

(anonymní prispievateľ, facebookový príspevek na stránce Povedzme nie nesmyslnému referendu)

„Problém je v tom, že žijeme vo svete, kde ľudia nemajú informácie, ale majú názor.“

(slovenský spisovateľ a publicista Michal Hvorecký)

1. Úvod

Po roce 1989 prošlo Československo a poté samostatná Česká a Slovenská republika velkým množstvím změn, přičemž z počátku hrály prim zejména změny ekonomické. Postupně se ale i v zemích postkomunistického prostoru dostává pozornosti postmateriálním hodnotám, kam patří v období vlády KSČ přehlížená a potlačovaná práva sexuálních menšin. Zatímco Česká republika schválila v roce 2006 registrované partnerství a v současné době čeká v parlamentu na projednání novela příslušného zákona, která by umožnila osvojení dětí stejnopohlavními páry, slovenští zákonodárci již dvakrát v minulosti právní ukotvení soužití stejnopohlavních párů odmítli a práva LGBT komunity nikdy nepatřila mezi důležitá témata některé ze slovenských politických stran. To vše i přes fakt, že postupem času společenská akceptace sexuálních menšin na Slovensku začala růst.

Rok 2014 znamenal v pomalém, avšak postupném zlepšování životních podmínek slovenské LGBT komunity jakýsi zlom. V tomto roce je slovenským parlamentem přijata změna ústavy, která definuje manželství výlučně jako svazek muže a ženy. Aliance za rodinu (AzR), nezisková organizace vzniklá v prosinci roku 2013, v témže čase začíná sbírat podpisy pod referendum na „ochranu rodiny“, které je však svými otázkami převážně namířeno proti sexuálním menšinám. Prezident Slovenské republiky vyhlásil referendum na počátek února 2015, a jak uvádí jedna z LGBT aktivistek: *„Slovensko nemělo za posledních mnoho let žádné téma, které by polarizovalo společnost tak jako referendum o rodině. Jsou ho plné noviny, sociální sítě, pořádá se spousta besed, je to hlavní téma i doma - řadu rodin to rozhádalo.“* Rychlost a intenzita, s jakou slovenské referendum „o ochraně rodině“ začalo dominovat mediálnímu i společenskému prostoru, byla nevídaná. Poslední týdny před jeho konáním se jednalo o primární událost země, která se diskutovala na televizních obrazovkách, v kostelech nebo domácnostech.

Změna ústavy a celá kampaň za referendum probíhaly paralelně s vývojem v celé východní Evropě, která je poznamenána znatelným růstem společenské i legislativní homofobie. Vývoj na Slovensku tak zapadá do jakéhosi opět se vytvářejícího dělení Evropy na Západ/Východ. Otevřený Západ garantující sexuálním menšinám prakticky všechna práva jako majoritní společnosti stojí v jasné opozici vůči Východu, kde se setkáváme s fenoménem vzrůstající homofobie.

V rámci této diplomové práce se pokusím systematicky přistoupit právě k tomuto referendu a pokusím se zodpovědět na následující otázky. Jaké byly příčiny, průběh a důsledky

slovenského referenda o rodině? Jakým způsobem otázka referenda a ohrožení „tradiční rodiny“ vůbec vznikla? Jakým způsobem v poměrně krátkém čase došlo v postkomunistickém prostoru s předpokládanou pasivitou obyvatel k mobilizaci 400 000 obyvatel, kteří se podepsali pod petici za referendum o „ochraně rodině“? V jakém mezinárodním kontextu kampaň za podporu referenda probíhala? Jaké měla Aliance za rodinu spojence (uvnitř systému i ty externí, zejména církve, politické strany a mezinárodní organizace)? Jaké mobilizační struktury využívala? Jak lze hodnotit výsledek referenda a jaké jsou vyhlídky tématu „tradiční rodiny“ do budoucna? Odpovědi na tyto otázky se pokusím zachytit na základě současného teoretického bádání, v rámci teorie sociálních hnutí. Jelikož referendum o „ochraně rodině“ rezonovalo jednak ve společnosti, ale také v politice, jeví se tato teorie jako nejvhodnější, neboť stojí právě někde na pomezí sociologie a politologie. Práce bude konkrétně založena zejména na třech konceptech teorie sociálních hnutí, na modelu politických příležitostí, teorie mobilizace zdrojů a konceptu kulturních podmínek/rámování.

Autor práce si je vědom toho, že se nejedná o vyčerpávající pohled na otázku slovenského referenda o „ochraně rodiny“. Na problematiku se dá nahlížet z různých perspektiv, například je možné se zaměřit na roli církve ve slovenské politice a zkoumat toto referendum jako vyvrcholení jejich snah o znovuoobnovení svého postavení ve slovenském politicko-sociálního prostoru. Autor práce se však rozhodl z důvodu rozsahu práce a dosavadní absence zpracování tématu jako takového zaměřit se na počátky, průběh a výsledek referenda z obecnější perspektivy.

Teoretická i sociální relevance a přínos této diplomové práce je založen zejména na doplnění mezery v sociálně-vědním výzkumu. Bude se jednat o aplikaci klasické teorie sociálních hnutí na nový případ, na v československém prostředí značně přehlížené téma sexuálních menšin, konkrétně na současné snahy o „ochranu tradiční rodiny“, potažmo změnu/omezení práv LGBT komunity. Je více než vhodné, aby toto téma přestalo být tématem okrajovým a dostalo se mu také pozornosti politologické, neboť jak bylo uvedeno výše, referendum o „ochraně rodině“ vyvolalo v zemi společensko-politickou debatu, jakou Slovenská republika dlouho nezažila. Práce je navíc zasazena do mezinárodního kontextu, zejména do prohlubujícího se dělení Evropy na liberální Západ a čím dál tím víc konzervativní Východ, což textu dává také další důležitý rozměr.

První část práce představí jednotlivé koncepty teorie sociálních hnutí a další teoretické předpoklady, které jsou v práci využity, zejména slovenské společenské podmínky, kam patří postoj Slováků vůči registrovanému partnerství a počet věřících v zemi. V následující části popíšeme pro lepší pochopení kontextu podrobněji ono evropské dělení na liberální/tolerantní

Západ a čím dál více konzervativnější Východ. Následující kapitoly se zaměří nejdříve na historii LGBT zákonů na Slovensku a poté na počátky AzR a vznik referenda. V další kapitole bude poté přistoupeno k analýze samotné mobilizace občanů k referendu, přičemž budou nejprve sledovány transnacionální aktivity a externí pomoc, poté přítomnost spojenců v systému, zejména politických stran a církve. V rámci této části budou analyzovány také mobilizační struktury, které využívala jak samotná AzR, tak také její spojenci. Zároveň se pokusíme zhodnotit roli médií. V následující části práce bude popsáno rámování referenda ze strany AzR. V poslední třetině práce poté zhodnotíme referendum, nejprve s ohledem na to, do jaké míry se výsledek dá interpretovat jako výhra Aliance a do jaké míry jako výhra LGBT komunity. Dále pak s ohledem na to, jaké jsou příčiny počátku tématu a příčiny úspěchu mobilizace právě v daném období. A v neposlední řadě zhodnotíme možný výhled do budoucna s ohledem na možnost prosazení požadavků LGBT aktivistů a s ohledem na nosnost tématu „tradiční rodiny“ v dalších slovenských volbách.

Co se týče dopadů subjektivních charakteristik výzkumníka na sběr a interpretaci dat, autor práce by rád hned v úvodu práce uvedl svou pozici k tématu. Jeho postoj k tématu práv sexuálních menšin je jako LGBT aktivisty v České republice jasný a názorově stojí pevně za právem gayů, leseb, bisexuálů a trans osob na plnohodnotný a rovnocenný život. Na druhou stranu se autor pokusil mimo poslední závěrečný odstavec tímto svým postojem práci nijak zásadněji „nekontaminovat“. Pozornost hodnotících však pravděpodobně neunikne například fakt, že referendum o „ochraně rodin“ nebo spojení „tradiční rodina“ je v uvozovkách. Autor se totiž nedomnívá, že referendum skutečně o problémech rodiny bylo, a že něco jako tradiční rodina z hlediska sociologicko-historického existuje.

2. Teorie sociálních hnutí

Dle Císařovy definice by měla být teoretická část práce, potažmo zakotvení práce v literatuře, zaměřena dle výzkumných otázek a měla by obsahovat jen to, co je v analytické části skutečně použito, ať už aplikováno nebo testováno. Jinými slovy řečeno v této části definujeme naši konkrétní teoretickou pozici. Nemělo by se tedy jednat o čistě deskriptivní text, tedy soupisku všeho, co kdo k danému tématu kdy napsal (Císař 2014). S vědomím této Císařovy definice se tak autor práce rozhodl zachytit odpovědi na výzkumné otázky na základě současného teoretického bádání, v rámci teorie sociálních hnutí.

Hned v úvodu této části práce je nutné podotknout, že teorie sociálních hnutí je konceptuálně velice rozsáhlá, a není tak možné obsáhnout celý její systém, neboť by si to vyžádalo celý komplex teoretických publikací. Autor práce se tak zaměřil pouze na výšeč teorie sociálních hnutí, která je pro tuto práci klíčová.

Termín sociální hnutí se dostal do povědomí výzkumníků v reakci na události 60. let, avšak velice brzy se stal označením rozmanitých forem kolektivní jednání, a tak dnes lze již jen stěží odpovědět na otázku, co všechno se pod tímto pojmem vlastně skrývá (Touraine 1992, Oberschall 1993). Existuje nespočet definic sociálních hnutí, přičemž jedna z těch nejčastěji používaných je ta Dianiho, který vymezil základní dimenze hnutí. Jedná se o 1) síť neformálních interakcí, které jsou založeny na 2) sdíleném přesvědčení a solidaritě, kterou jsou využívány k mobilizaci k 3) kolektivnímu jednání týkající se konfliktních problémů a jednání, které primárně stojí mimo institucionální sféru a rutinní procedury sociálního života. Samotná definice poté zní „*Sociální hnutí je síť neformálních interakcí mezi pluralitou individuí, skupin nebo organizací angažovaných v politických nebo kulturních konfliktech na základě sdílené kolektivní identity* (Diani 1992:13). Obecným cílem teorie sociálních hnutí je snaha o vysvětlení důvodů, proč dochází ke kolektivní akci, tedy k mobilizaci a protestu občanů. Teoretici zabývající se sociálními hnutími se snaží přijít na to, proč v některých zemích k mobilizaci občanů dochází a v jiných ne, zda je příčinou např. nastavení politických systémů nebo schopnost vůdců mobilizovat občany.

Zásadní fáze pro teorii sociálních hnutí nastává v 60. letech v souvislosti se studentskými protesty. Upouští se postupně od společenské deprivace a nespravedlnosti jako jediného katalyzátoru protestů a kolektivní akce. Olson přichází s vysvětlením, které se blíží teorii racionální volby a maximalizaci výsledků. Autor si je vědom toho, že na základě racionálního uvažování je pro aktéra logické, aby neparticipoval na dosažení společného cíle, neboť je pro něj výhodnější strategie černého pasažéra, kdy mu bude výhoda získaná kolektivním jednáním přiřknuta i bez jeho individuální investice. Tvrdí tak, že jedinci budou participovat na kolektivním úsilí pouze tehdy, budou-li jim z toho plynout nějaké individuální výhody nebo budou k participaci donuceni (Olson 1970). Ani Olsonova teorie však nebyla schopna pokrýt celý rámec kolektivních protestů. 60. léta totiž přinesla kolektivní protesty, které nebyly primárně motivovány materiálním prospěchem účastníků. Postupem času se tak do popředí zájmu výzkumníků dostávají tzv. nová sociální hnutí, jejichž primárním zájmem jsou tzv. postmateriální hodnoty, nikoliv hodnoty ekonomické. Tento obrat se vysvětluje novou strukturou společnosti, která vyrůstala v poválečném hospodářském blahobytu a její pozornost se tak z ekonomických konfliktů přenáší na „nové konflikty“, které se zaměřují na kvalitu

života, tj. práva sexuálních menšin, rovnost žen a mužů, osobní realizaci, environmentální otázky atd. (Znebežánek 1997:94). Tuto teorii tzv. postmateriálních hodnot dále rozpracovává Inglehart, k čemuž se dostaneme podrobněji níže.

2. 1. Model politických příležitostí

Jako odpovědi na nedostatky v obecné teorii sociálních hnutí se objevují tři hlavní teoretické koncepty, se kterými budeme v této práci dále pracovat. Jedná se o koncept politických příležitostí, teorii mobilizace zdrojů a kulturní aspekty kolektivního jednání, tzv. tvorbu identity a rámování.

Charles Tilly přichází jako první s modelem politického procesu, potažmo s koncepcí politických příležitostí. Intenzita a vůbec existence kolektivního jednání na území určitého státního celku je dle něj determinována příležitostmi/hrozbami a podporou/represí ze strany politických institucí/politických elit, jejichž proměnlivost je základem pro mobilizaci. Tento model dokázal poměrně úspěšně odpovědět na otázku, proč se protestní jednání objevuje jen v určitých časových úsecích. Vysvětlením kolektivního jednání jsou tak převážně makrostrukturální/společenské podmínky, zejména koncentrace moci v rukou státu (Tilly 1995).

Přístupů, jak zkoumat samotnou strukturu politických příležitostí, je více. Nejznámější je Tarrowův přístup, který se zaměřuje na proměnu rolí a strategií jednotlivých aktérů uvnitř systému. Autor tedy navázal na Tillyho a pokusil se o operacionalizaci tohoto konceptu, přičemž přišel s pěti dimenzemi. Jedná se o 1) institucionální otevřenost systému/politických institucí, 2) existující přestavbu stávajících politických spojení, potažmo politickou nestabilitu, 3) konflikty a rozpory uvnitř elit, 4) schopnost nalézat v systému spojence a 5) snížení represí ze strany státu. První bod zahrnuje institucionálního nastavení systému a legislativní podmínky politické participace, druhá dimenze je vysvětlována jako volební nestabilita, přičemž se jedná zejména o vytváření nových koalic, mění se podporu dosavadních vládních stran a aktivity opozice vytvářející prostředí nejistoty, která může podporovat některé z aktérů ve snaze hledat podporu mimo politické instituce, tedy mobilizací nestátních aktérů. Konflikty uvnitř elit jsou bodem třetím. Tyto rozpory dávají skupinám, jejichž zdroje jsou jinak omezené, pobídky k tomu, aby se pokusily i přes značný risk o kolektivní akci. Tyto konflikty zároveň podporují části elit, které jsou v daném okamžiku mimo mocenskou strukturu, aby se prohlásily za nositele „hlasu lidu“. Vlivní spojenci uvnitř

systemu jsou poté další významnou složkou mobilizace, neboť přítomnost těchto aktérů v systému umožňuje vyzyvatelům spolehnout se na ně například v případech soudních sporů, chrání je před represemi ze strany státu nebo za ně vystupují jako respektovaní vyjednávači. Poslední dimenzí je snížení kapacity, případně vůle státu k represím vůči vyzyvatelům systému. Pokud jsou tyto dimenze, případně alespoň některé z nich v systému přítomny, vyzyvatelé nalézají příležitosti k prosazení svých požadavků (Tarrow 1998: 76-80). Pro potřeby této diplomové práce se zaměříme zejména na onu čtvrtou dimenzi, tedy na dostupnost vlivných spojenců uvnitř systému. Podle Tarrowa jsou ti, již se snaží mobilizovat občany ke kolektivní akci, mnohem více motivováni, pokud mají v systému vlivné spojence, kteří je mohou chránit před represemi a mohou jim pomoci prosazovat jejich požadavky skrze vlastní vyjednávací pozici v systému. V našem případě se bude jednat zejména o politické strany a církve, přičemž se obecně očekává, že levicové strany jsou v postmateriálních otázkách spíše nakloněny vyzyvatelům systému. Naopak církve by se měla spíše snažit konzervovat status quo, více viz níže. V další části své knihy Tarrow vytváření právě takových koalic spojenců vyzdvihuje, když tvrdí, že vytvoření těchto vazeb spěje k rozšíření sdílené identity a konsekvantně také lepším výsledkům onoho protestního hnutí (Tarrow 1998: 134).

2. 2. Teorie mobilizace zdrojů

Změny ve struktuře politických příležitostí však přímo nemusí vést k mobilizaci, kolektivnímu jednání nebo vzniku sociálního hnutí, s čímž se model politických příležitostí není schopen vypořádat. Teorie mobilizace zdrojů, založena na textech Johna McCarthyho a Mayera Zalde, se tak právě tuto mezeru snaží pokrýt a snaží se přijít na to, proč v některých státech s obdobnou strukturou politických příležitostí k mobilizaci občanů došlo a v jiné nikoliv. Autoři tak přichází s alternativním konceptem, dle kterého je nikoliv nastavení politického systému považováno za základ kolektivního jednání, ale jsou to zdroje. Zásadním odlišením od předchozí teorie je fakt, že se již nejedná o zdroje, nad kterými nemá samotný aktér kontrolu, tedy vnější zdroje. McCarthyho a Zaldova teorie považuje za své definiční kritérium naopak zdroje vnitřní, organizační. Hlavní pilíře stavby teorie mobilizace zdrojů tvoří následující teze. K vysvětlení mobilizace sociálních vrstev nestačí pouhé odvolávání se na strasti a nespokojenost širokých vrstev obyvatelstva. V úvahu je nutno vzít především výsledek kalkulace zisků a ztrát, který individua spojují se svým zapojením do kolektivních

akcí, a zdroje, jež jsou protestujícími skupinami mobilizovány (mohou pocházet jak ze struktur hnutí, tak také z vnějšího prostředí) (McCarthy a Zald 1977).

Jak již bylo řečeno výše, sociální deviace, tedy jakési společensky pocíťované problémy, nejsou pro teorii mobilizace zdrojů tím klíčovým determinantem kolektivního jednání. Autoři vycházejí z textů Daniela Moynihana, který na příkladu bílé střední třídy v Americe, která se stala obhájci práv chudých, ukazuje, že tito reformátoři díky akumulaci existujících zdrojů dokázali mobilizovat základnu aktivistů a získat určitou podporu široké veřejnosti, čímž sociální hnutí v určitém slova smyslu vytvořili. McCarthy a Zald tak ve shodě s Moynihanem tvrdí, že identita hnutí není faktorem výjimečně důležitosti a že může být, je-li to zapotřebí, vyvolána profesionálními vůdci. Reálné problémy a obtíže lidí-účastníků tak nehrají zásadní roli. Tato tzv. podnikatelská teorie má velice blízko k tržím mechanismům, přičemž sociální hnutí nejsou viděna jako důsledek nespokojenosti lidí plynoucí z poruchy ve struktuře objektivních sociálních vztahů nebo z nesplněného očekávání. Do vlny protestních událostí mobilizuje občany až schopnost vůdců-manažerů nabídnout program sociální změny, vybudovat účinnou organizační strukturu a nakumulovat potřebné zdroje v prostředí, které pro úspěšnou činnost poskytují dostatečné příležitosti. Podobně uvažuje také Tarrow, který uvádí, že z důvodu toho, že sociální hnutí jako taková neprodukují pobídky či omezení pro následovníky, stejně tak nemají možnosti institucionálního zastoupení, jsou to vůdci, kteří volí nejhodnější formu kolektivní akce. Vůdci tedy vymýšlejí, uzpůsobují a kombinují různé formy protestu, aby získali podporu od lidí, kteří by jinak mohli zůstat doma. Celkový smysl protestů není vytvořen jaksi z ničeho, z pocíťovaných problémů ve společnosti, ale je právě konstruován vůdci v rámci procesu konfrontování oponentů. (Tarrow 1998: 20, 201). Sociální problémy jsou tak v tomto pojetí problémy fiktivní povahy, neboť jsou do značné míry výsledkem aktivity vůdců hnutí, kteří je „vyrobí“ (Znebežánek 1997: 97-98). Obecně lze tedy sociální aktivitu v tomto pojetí definovat jako instrumentální, racionální a strategickou činnost založenou na tvorbě specifických rozhodnutí vycházející z taktiky založené na znalosti vnějšího prostředí a mocenských vztahů. Sociální protesty tak autoři učinili funkcí činnosti manažerů, organizace hnutí, externích zdrojů a příležitostí k jednání. Teprve uvedené okolnosti transformují nespokojenost do sociálního hnutí (McCarthy a Zald 1973).

Zásadní je pro tento koncept také profesionalizace, kterou musí projít hnutí, aby byla úspěšná, neboť úspěch na trhu idejí je dnes podmíněn specifickými znalostmi a užitím technických prostředků, které vyžadují, aby se na činnosti hnutí podíleli experti. Ukazuje se tak, že ideály určité skupiny lidí se mohou velmi dobře skloubit s individuálními a skupinovými zájmy, které do politické sféry vnášejí určitá efektivně organizovaná skupina.

Kromě činnosti vůdců je důležitý také koncept tzv. „infrastruktury“, kterou McCarthy a Zald definují jako soubor sociálních vztahů, rolí a zařízení, které jsou obecně dostupné lidem ve společnosti nebo v segmentu společnosti. Autoři udávají jako příklad infrastrukturu tradičních náboženských organizací, které výrazně napomohly hnutím „pro-life“. Pro hnutí „pro-choice“ tato infrastruktura, tedy zásadní spojenec, nebyla dostupná, a tak se ocitlo toto hnutí v nevýhodě (McCarthy a Zald 1987:45).

2. 2. 1. Mobilizační struktury

Ani samotní vůdci by však nebyli schopni mobilizovat větší počet lidí bez existujících mobilizačních struktur, tj. sítí existujících mezi jednotlivci, které zprostředkovávají jejich komunikaci a informační výměnu, a které zajišťují sociální vazby mezi potenciálními účastníky kolektivního jednání (Císař 2003: 66). V souvislosti s mobilizačními strukturami hovoří Walgrave a Klandermans o mobilizaci jako několikafázovém procesu, během něhož se obecná připravenost jednat či něco podpořit přetváří v samotnou účast na konkrétní protestní události. V rámci toho aktivizačního procesu lze sledovat tři jeho aspekty, získání kontaktu s lidmi, aby jim mohla být předána message protestní akce (informovat je co, kde a kdy), motivace lidí k účasti na protestu (ujistit je, že výhody zúčastnění se převažují nad nevýhodami) a nakonec pomoc motivovaným účastníkům překonat bariéry bránící participaci. Pro tuto diplomovou práci je důležitý zejména aspekt první, tedy jak se účastníci o dané události dozvěděli.

Walgrave a Klandermans rozlišují dvě specifické metody mobilizace, formální a neformální. Ta první probíhá skrze úmyslné aktivity daného hnutí, využívá k tomu letáky, reklamy, plakáty atd. Neformální metody poté zahrnují převážně osobní vazby s osobami, které se plánují protestní události zúčastnit. Autoři tvrdí, že ačkoliv je více lidí informováno o konání akce skrze formální kanály, neformální vazby jsou obzvláště důležité pro stimulaci konečné účasti na protestu. Autoři neopomínají vyzdvihnout také důležitost médií. Masová média jsou dnes považována za nejdůležitější informační kanál, zejména v onom prvním aspektu, tedy ve způsobu, jakým se účastníci o určité kolektivní akci dozvídají (Walgrave a Klandermans 2010).

Mobilizační struktury jsou tedy další důležitou podmínkou pro existenci a úspěšnost sociálních hnutí, přičemž vyžadují určitou míru profesionalizace hnutí a propracované organizační struktury. McAdam například zkoumáním Freedom Summer campaign zjistil, že mnohem více než ideologie nebo sociální struktura to byla právě sociální/mobilizační

struktura, která rozhodla o tom, kdo zůstane doma a kdo se bude dané události účastnit (McAdam 1986, 1988). I v tomto ohledu jsou církve a její struktury významným aktérem. Sociolog Morris ukazuje, že počátky hnutí za lidská práva bylo v určitých místech spojeno s černošskými kostely (Morris 1984). Obdobně politoložka Mary Katzenstein zjistila, že vnitřní struktury katolické církve měly významný podíl na formování určitých sociálních skupin (Katzenstein 1998). Sociální hnutí, která tedy dokážou využít struktur zaběhnutých stabilních organizací, mají mnohem větší pravděpodobnost úspěchu než ta, která se budou snažit vytvářet úplně nové organizační linky (McAdam et al. 2001).

2. 2. 2. Transnacionální vazby

Dalším faktorem významně se podílejícím na mobilizaci občanů jsou v rámci teorie mobilizace zdroje kromě vůdců a mobilizačních struktur čím dál tím více také externí zdroje a transnacionální vztahy. Zapojení externího aktéra do původně domácí politiky je něčím poměrně novým, avšak má vzrůstající tendenci. Transnacionální síť zahrnuje relevantní aktéry, kteří pracují mezinárodně na nějakém problému, a kteří jsou svázáni sdílenými hodnotami, společným diskurzem a hustou výměnou informací a služeb (Keck a Sikkink 1998). Existenci této transnacionální sítě dává Kane do souvislosti s globalizací. Právě s postupujícím procesem globalizace a rozvojem moderních technologií se přestala činnost sociálních hnutí omezovat pouze na národní úroveň a začala se geograficky přelévat. Národní hranice se tedy začaly rozměšňovat a umožnily šíření určitých myšlenek nehlédě na vymezení států (Kane 1997). Ono přeshraniční přelévání témat však stále ponechává poměrně značný prostor pro domácí omezení a příležitosti, které formují výslednou existenci/neexistenci, případně podobu, konfliktu na národní úrovni určité země (Ernst 1997).

V praxi funguje ono přelévání tak, jak uvádí Císař, například porušování lidských práv (které v rámci post materiálních hodnot a ochrany menšin stojí v čele pozornosti transnacionálních skupin) může za jistých okolností vyvolat tzv. „bumerangový efekt“, díky němuž se viník dostává do tlaku ze strany nevládních organizací, mezinárodních organizací a mocných státních aktérů (Císař 2003: 72-73). Pokud naopak určitá skupina prosazuje požadavky, které jsou v souladu s mezinárodním režimem, a spolupracuje na jejich prosazování s mezinárodními aktéry, legitimita této skupiny, respektive prosazovaného požadavku, vzroste a tato organizace bude lépe schopna nalézt domácího partnera (Risse-Kappen 1995:31-32). Zároveň se nemusí jednat ze strany zahraničních podporovatelů o podporu pouze v podobně legitimity. Jak uvádí Tarrow, finanční a administrativní podpora ze strany externích různých

nadací, zahraničních vlád, firem nebo jiných občanských hnutí, začala být pro mobilizaci občanů v určité zemi taktéž velice efektivní. Mezinárodní instituce tedy ovlivňují domácí příležitosti, vytvářejí nové přístupové body pro některé aktéry, uzavírají je pro jiné a poskytují domácím aktérům zdroje, které by nebyli schopni jinak získat (Tarrow 1998: 131).

2. 3. Rámování

Celá teorie mobilizace zdrojů je však často kritizována pro úplnou absenci etického rozměru (Jenkins 1983). Stejně tak koncepce nevěnuje žádnou pozornost sféře kultury. Jak však uvádí Buechler (1993), také zdánlivě instrumentální charakter jednání hnutí je podmíněn kulturním kontextem. V teorii sociálních hnutí tak bylo čím dál víc jasné, že sebelepší nastavení politického systému ani velké množství zdrojů nebude schopno občany mobilizovat, pokud nebudou mít určitou ideu, se kterou by se mohli ztotožnit, a která by tak doplnila onen proces mobilizace. Politická mobilizace musí mít tedy i symbolický rozměr, tj. „kulturní stránku příležitostí“ (Gamson a Mayer 1996: 279). Kromě výše uvedeného konceptu politických příležitostí a mobilizace zdrojů se tak do popředí výzkumníků postupně dostal třetí pilíř současné teorie sociálních hnutí, tedy proces tvorby kulturní identity a rámování sociální a politické reality, v níž dané hnutí jedná. Jak uvádí Císař, tato skupina přístupů se tedy zaměřila na sociální konstrukci kolektivního jednání a zdůraznila, že k pochopení dynamiky politických interakcí je nutno uvědomit si, že *„příležitosti a hrozby určitého systému neexistují „objektivně“, ale musí být danými aktéry vnímány a správným způsobem „rámovány a přivlastněny tak, aby mohly sloužit jako základ pro jejich strategickou rozvahu o tom, jakým směrem se jejich jednání bude ubírat...Je to pak „rezonance“ konkrétního diskursivního nástroje /rámce (frame) se širším diskursivním prostředím, která rozhoduje o tom, zda-li bude daný aktér schopen „chopit se své příležitosti“ a takto prosadit svůj cíl.“* (Císař 2002: 283). Hardin poté vysvětluje, že tímto rámování se v praxi rozumí také jakési odlišení toho, kdo jsme „my“ a kdo jsou „oni“, přičemž oponentovi jsou přiděleny reálné či smyšlené atributy a stinné stránky (Hardin 1995: kapitola 4). Jak uvádí Tarrow, toto rámování, tedy vytváření symbolů a atributů nepřítele, nevychází nějakým automatickým způsobem z dané kultury. Jedná se o proces, který je ovlivňován mnoha různými faktory, a jeho finální podobu významně ovlivňují ti, kteří jej pro své účely úmyslně vytvářejí (Tarrow 1998: 109). Důležitý je v tomto ohledu jakýsi pocit nespravedlnosti, který ovšem musí být sdílený (Gamson 1992:73), a také emocionální reakce. Emoce jsou prostředkem pro artikulaci

spojitosti mezi kulturními vzorci, strukturální nespravedlností a individuální akcí. Jsou tedy naprosto zásadní pro úspěšnou kolektivní akci (Taylor 1995:227).

Stejně jako při vytváření spojenců či mobilizačních struktur i v tomto ohledu je z hlediska rámování a spolehlivého vytváření emocí velice účinným nástrojem odkaz na náboženství. Náboženství poskytuje stabilní symboly, rituály a solidaritu mezi jejími vyznavači, které mohou být v rámci spolenectví poměrně jednoduše využitelné vůdci určitého hnutí. Laba jako případ efektivní spolupráce udává spojení symbolů hnutí Solidarita v Polsku s katolickou církví, které pomohlo vytvořit jakýsi společenský konsensus (Laba 1990: kap 8). Výše uvedené vytvoření úspěšné infrastruktury tradičních náboženských hnutí spolupracující s hnutím „pro-life“ může být aplikováno jako úspěšný příklad také zde.

McCarthy hovoří o třech podmínkách, které je nezbytné splnit, aby byl určitý „rámec“ efektivní. Jedná se ve shodě s výše řečeným o 1) definování zdroje problému a schopnost přesvědčit o tom, že ho lze efektivněji vyřešit kolektivně než individuálně, 2) definování „my“ versus „oni“, jinými slovy je nutné vytvořit obraz protivníka a 3) definování nespravedlnosti, která může být napravena prostřednictvím vyzývatelské akce (McCarthy 1994).

Stejně jako u předchozích dvou pilířů teorie sociálních hnutí, tedy konceptu politických příležitostí a teorie mobilizace zdrojů, ani kulturní symboly a rámování nemohou být automatickým prostředkem pro mobilizaci občanů. Vyžadují konkrétní promyšlené kroky, které promění rámování do kolektivní akce.

2. 4. Syntéza

Překlenout rozdíly mezi těmito třemi základními teoriemi se pokusili autoři McAdam, Tarrow a Tilly. Tito autoři tak charakterizují „klasickou agendu“ sociálních hnutí na základě čtyř klíčových konceptů: politických příležitostí, mobilizačních struktur, rámců kolektivního jednání a repertoáru protestu (McAdam et al. 2001: 14). Autoři tak otevírají původní model politického procesu a také činnosti ostatních relevantních aktérů, kteří dle nich spolu s vhodným rámováním mohou úspěšně mobilizovat občany. Souhlasí sice s tím, že příležitosti, hrozby, zdroje a omezení kolektivního jednání neexistují objektivně, ale je nutné jim určité významy na základě atraktivních diskurzivních prostředků přiřknout. Odvrací se však částečně od McCarthy a Zaldova konceptu, kteří v tomto procesu přikládají zásadní roli vůdcům, potažmo jejich schopnosti zarámovat určitý problém tak, aby ve společnosti

rezoval. V jejich koncepci rámování probíhá jako interaktivní proces mezi více aktéry, mezi vyzyvateli, oponenty, elementy státu, třetími stranami a médii (McAdam et al. 2001: 44).

3. Pasivita postkomunistických zemí

Obsahem této diplomové práce je případová studie Slovenska, je tudíž žádoucí se také vyjádřit obecněji o mobilizačním potenciálu postkomunistických zemí. Většina výzkumníků se shoduje na tom, že participační, tedy individuální, aktivismus je v tomto prostoru velice nízký. Původní poměrně výrazná mobilizace občanů bezprostředně po pádu komunistických režimů byla brzo vystřídána poměrně výraznou skepsí a pasivitou. Výzkumy provedené na téma občanské společnosti v postkomunistických zemích střední a východní Evropy v průběhu 90. let většinou referují o demobilizaci obyvatel a o promarněné příležitosti vytvořit fungující občanskou společnost. Například Howard potvrzuje, že protestní aktivita občanů v těchto zemích je v porovnání se zeměmi západní Evropy neporovnatelně slabší, a to ať už z hlediska jejich přímé účasti na protestních událostech nebo z hlediska členství v organizacích (Howard 2003). Obecný zájem o politiku je několikanásobně vyšší u vyspělých západních zemí (Raiser et al. 2001). Vráblíková to vysvětluje faktem, že občané bývalých nedemokratických zemí neprošli demokratickou „školou občanství“ a nemají dostatečnou zkušenost s dobrovolnou účastí v politickém životě (Vráblíková 2009). Většina autorů tuto pasivitu a snahu vyhybat se kolektivnímu jednání připisuje komunistickému dědictví, které k účasti na veřejných shromážděních občany prakticky nutilo. Většinový názor je tedy takový, že se v období přechodu k demokracii v postkomunistických zemích vytvořila občanská společnost a sociální hnutí, které dle některých postrádají mobilizační kapacitu (Jacobsson a Saxonberg 2013).

Tuto všeobecnou skepsí vůči aktivismu v zemích postkomunistického prostoru se snaží částečně překlenout Tarrow a Petrova, kteří přichází s oddělením tzv. participačního aktivismu a aktivismu transakčního. Prvním zmíněným se myslí individuální účast na veřejném životě, míra participace obyvatel na činnosti dobrovolných organizací. Transakčním aktivismem poté schopnost dočasných či trvalých spojenectví mezi organizovanými nestátními aktéry a jejich schopnost kooperace s politickými stranami, státníky nebo dalšími institucemi. Místo mobilizovaných občanů tak fungují primárně advokační organizace a profesionální aktivismus. Pasivitu občanů ve smyslu participačního aktivismu dávají do

protikladu k poměrně srovnatelné míře aktivismu transakčního se zeměmi západní Evropy. Ani Petrova s Tarrowem však nezpochybňují závěry ostatních o tom, že příležitosti pro mobilizaci individuálních občanů v zemích střední a východní Evropy jsou řádově nižší v porovnání se státy západní Evropy. (Petrova a Tarrow 2007).

4. Postmaterialismus

Pro celkové teoretické vymezení sledovaného problému je také důležité zmínit teorii postmaterialismu. Teorie nových sociálních hnutí přenáší společenský konflikt a oblast zájmu teoretiků od ekonomických otázek do kulturní oblasti. Nová sociální hnutí jsou tedy založena na zdůrazňování kultury a kvality života, přičemž jakousi teoretickou základu pro komplexní pochopení problematiky sepsal Inglehart ve své teorii postmaterialismu, tedy interpretaci rostoucí občanské angažovanosti jako důsledku mezigeneračních změn v hodnotových orientacích. Relativní zbohatnutí západní společnosti zapříčinilo to, že mladší, materiálně zabezpečené generace, se začaly obracet od ekonomických potřeb ke kvalitativním postmateriálním požadavkům participace, osobní autonomie, seberealizace a skupinových identit na základě rasy, etnicity, sexuální orientace či věku (Inglehart 1977). Rozhodujícím faktorem pro mobilizaci občanů tak přestává být příslušnost k určité sociální třídě, mnohem důležitější je identita a životní styl, přičemž nová sociální hnutí se snaží o proměnu ve společnosti obecně přijímaných a za tradiční považovaných normativních rámců (Polletta a Jasper 2001).

5. Vnímaní homosexuality

Dalším činitelem ovlivňujícím kolektivní jednání jsou také kulturní podmínky, v našem případě postoj veřejnosti vůči právům sexuálních menšin a obecné vnímání homosexuality ve společenském diskurzu. Podíváme-li se na srovnání postkomunistických a západních zemí v otázce postmateriálních hodnot, Andersen a Fetner (2008) dokazují, že sexuální menšiny jsou mnohem častěji akceptovány a podporovány obyvateli vyspělých demokracií. Na druhou stranu v roce 2009 Hnátová uváděla, že v mezinárodním měřítku lze sledovat určitý posun, kdy se země střední a východní Evropy začínají v postoji k postmateriálním hodnotám přibližovat zemím západní Evropy (Hnátová 2009).

Co se poté týče postoje jednotlivých stran, dle Tarrova by měly být obecně ke změnám systému a tedy také postmateriálním tématům více otevřené strany levicové (Tarrow 1998: 80). Analýza Evropského parlamentu toto tvrzení dokazuje, použijme-li členství politických stran v evropských politických skupinách, tzv. frakcích, jako jakýsi indikátor, tak dle přehledu Pracovní skupiny pro LGBT práva za rok 2009-2014 je uvnitř EU parlamentu nejvíce nakloněná LGBT tématům frakce zelených, sociálních demokratů, liberálů a Evropská sjednocená levice. Na opačném konci byla pak Evropská lidová strana a Evropští konzervativci a reformisté (Intergroup on LGBT Rights 2014).

5. 1. Postoj Slováků vůči registrovanému partnerství

Podíváme-li se přímo na postoj slovenské veřejnosti, lze říci, že se pomalým tempem začal posouvat k větší akceptaci LGBT komunity. Počet osob podporující schválení registrovaného partnerství poprvé v roce 2009 přesáhl počet odpůrců této úpravy. Konkrétně se jednalo o 45 % osob pro a 41 % proti, což je tříprocentní růst oproti roku předešlému. Další vývoj byl zaznamenán v roce 2012, kdy již podporu vyjádřilo 47 % občanů a proti bylo 38 %. Průzkumy také – možná poměrně překvapivě – ukázaly, že s reálným obsahem tohoto zákona nemá problém značná většina obyvatel Slovenské republiky. V roce 2008, 2009 a 2012 například souhlasilo 64 %, 72 %, respektive 75 % obyvatel s tím, aby měly osoby stejného pohlaví přístup k informacím o zdravotním stavu partnera/partnerky (Iniciativa Inakosť 2012). Oba tyto indikátory tak ukazují, že slovenská společnost pomalu, ale prokazatelně, šla k větší otevřenosti vůči osobám s menšinovou sexuální orientací, a také k větší akceptaci jejich legislativních požadavků.

6. Náboženství

V práci budeme operovat s církví a její rolí v procesu mobilizace občanů vůči referendu, je tudíž vhodné se také zmínit o počtu věřících na Slovensku. Slovensko patří v Evropě k zemím, kde se počet osob hlásících se k některé z církví pohybuje tradičně ve vysokých hodnotách. Ilustrujícím je srovnání s Českou republikou, kde se v roce 2011 jako věřící označilo pouze 20 % lidí (Český statistický úřad 2014), zatímco ve stejný rok na Slovensku byl výsledek téměř čtyřnásobný, 76 % věřících. Je však zároveň nutné konstatovat, že počet věřících na Slovensku klesá (Štatistický urad 2011). Jelikož není analýza role církve na

Slovensku jako takové tématem této práce, omezíme se pouze na konstatování, že po celou historii Slovenska, ať u v rámci československého státu nebo státu samostatného, je patrné, že zejména katolická církev hrála a hraje stále v zemi poměrně důležitou roli (Demokratický střed 2013).

7. Metodologie

Společenské vědy nejsou schopny obejít se bez teoretického ukotvení a nejinak tomu je ani u této práce. Z hlediska tří typů práce s teorií dle Císaře byla zvolena ta první, tedy použití teorií jako jakýchsi „pracovních nástrojů“ skrze jejichž aplikaci analyticky popisujeme studovaný výsek sociální skutečnosti. Taková práce se snaží s výše popsány teoreticky definovanými nástroji popsat studovaný fenomén, jedná se tedy o teoreticky vedenou analýzu, jejímž cílem není vysvětlování, ale analytický popis. Pokud teorie aplikujeme, neformulujeme v teoretické části kauzální hypotézy, ale definujeme teoretické koncepty, které budeme v analytické části aplikovat. Na rozdíl od výzkumných otázek/cílů nejsou tedy předem formulované hypotézy nutným atributem výzkumné práce. Hypotézy používáme jen tehdy, pokud píšeme vysvětlující práci, tj. práci, jejímž cílem je teorie testovat (Punch 2008: 48-49, Císař 2014:9). Ve shodě s řečeným není v této práci s teoriemi pracováno úplně rigidně, ale slouží spíše jako jakési návody, jak komplexně nahlížet na zkoumaný problém a jak pracovat s daty. Jinými slovy teorie budou sloužit k analytické organizaci prezentovaných informací. Odell konkrétně popisuje takový postup práce jako disciplinovanou interpretativní studii (Odell 2004: 59). Kořan tuto studii charakterizuje jako práci, „*ve které je za případ vybrán fenomén, který považujeme za hodný studia svou jedinečností či významem, ale pro jeho zkoumání je využito existující teorie, která dosud na daný fenomén nebyla aplikována. Teorie pak slouží jako vodítka pro identifikování hlavních procesů v rámci případu. Případ tedy neslouží jako nástroj pro práci s teorií, ale naopak teorie je vodítkem pro práci s případem.*“ (Kořan 2008: 34).

Z nejobecnějšího hlediska bude výzkum založen na kvalitativním přístupu. Z hlediska výzkumné strategie bude práce případovou studií. Dle definice della Porty je cílem této studie hustý popis a zachycení komplexity jistého fenoménu na omezeném počtu případech. Často jsou tyto případy analyzovány na základě většího počtu charakteristik, potažmo proměnných, přičemž účelem tohoto vyššího počtu je dosažení obsáhlejšího popisu a porozumění. Mezi výhody metody patří fakt, že poskytuje příležitost pro detailní analýzu sledovaného fenoménu

a zachycení všech jeho důležitých aspektů v konkrétním kontextu. Naopak za nevýhodu lze považovat její omezené využití při testování teorií (della Porta 2008: 198-221). Obdobnou definici udává Kořan, který o případové studii píše jako o detailní analýze případu, který byl zvolen jako objekt výzkumu. Jejím cílem je poskytnutí hlubokého porozumění nebo příčinného vysvětlení vybraného případu. Důležité je, že musí zohlednit celkový kontext události či objektu (sociální, historický, politický), fenoménu či děje a musí zároveň poskytnout komplexní obrázek (Kořan 2008:33).

Z hlediska přístupů kvalitativního výzkumu dle Lina bude poté práce založena na přístupu kvalitativním interpretativním. Interpretativní přístup se snaží co nejpodrobněji vysvětlit určitý fenomén a jeho cílem je hluboké porozumění a interpretace určitých dějů v určitém čase, kultuře a místě. Na rozdíl od pozitivistického kvalitativního přístupu, který se snaží odhalit takové procesy, které mohou být testovány a identifikovány na jiných případech, interpretativní přístup se o hledání kauzálních vztahů, které by bylo možné použít i jinde, nesnaží. Na základě detailní znalosti vytváří komplexní obraz určitého případu v celém jeho kontextu (Lin 1998). Tento přístup tak dokáže místo odhalení faktu, že dvě nebo více proměnných jsou spojeny, zodpovědět na otázku, proč toto spojení existuje a co za ním stojí. Výzkumník je tak schopen jít za otázku „co“ se stalo a vidět „jak“ se to stalo (Geertz 1973). Mezi těmito dvěma kvalitativními přístupy existuje rozpor. Pozitivisté kritizují interpretativisty za to, že jejich výstupy jsou platné pro jeden partikulární případ a nemohou být zobecněny, čímž nemůže být jejich výzkum brán vážně. Jejich výsledky nejsou tak ničím jiným než pouhým popisem jakéhosi mikrokosmu, který není platný pro žádný jiný případ. Interpretativisté naopak kritizují pozitivisty, že jejich práce je pouze bezduchým součtem mnohdy pouze zdánlivě podobných dějů, které nevysvětlují problém v celé jeho šíři. Pozitivistický výsledek tak může být technicky správný, avšak příliš vzdálený kontextu, a tudíž neschopen produkovat přesný obraz.

Interpretativní i pozitivistický přístupy jsou si vědomi toho, že kompletní a objektivní znalost je v sociálních vědách nemožná a je vždy nutné počítat s jistou dávkou nejistoty. Tuto nejistotu se snaží interpretativní přístup omezit na základě přesnosti a hustoty popisu. Svoji validitu tak nedefinuje na základě možnosti generalizace, ale na základě hlubokého porozumění a možnosti ověření objektivnosti interpretace výzkumníka. Důvěryhodnost výzkumníka a pravdivost interpretace je založena na širokém popsaném kontextu a může být ověřena prozkoumáním rozsáhlého spektra zdrojů, které autor k výzkumu využil. Čtenář by tak měl po přečtení kvalitní interpretativní práce nabýt dojmu, že je mu z práce objasněn dostatečně široce a přesně kontext a má přístup k relevantním zdrojům, které autorovu

intepretaci potvrzují (Lin 1998). Co se týče sběru a analýzy dat, autor práce postupoval ve shodě s těmito popsányými metodami pro zachování objektivity intepretativních studií a pokusil se tak na základě co nejširšího spektra zdrojů popsat co nejširší kontext problému. Pracoval tak s nejrůznějšími daty, ať už s primární či sekundárními. Jednalo se zejména o otázky zaslané mluvčí AzR a LGBT aktivistce, novinové články, webové stránky jednotlivých subjektů, propagační materiály, oficiální prohlášení politiků, církevních hodnostářů atd.

Na základě výše uvedeného metodologického postupu práce by tak měly být zajištěny všechny čtyři charakteristiky vědeckého výzkumu. Jeho 1) systematickostí je podložena logickou návazností jednotlivých kroků výzkumného procesu, tedy procesem od formulace výzkumné otázky až po interpretaci výsledků analýzy. Tento proces tak zajišťuje neselektivitu sběru a analýzy dat. 2) Transparentnost procedur tohoto vědeckého výzkumu je zřejmá, je možné identifikovat jeho konkrétní omezení a sledovat na základě otevřenosti zdrojů konkrétní postup řešení a interpretace událostí. 3) Replikovatelnost je u kvalitativního výzkumu je sice složitější než u kvantitativního, ale na základě uvedeného širokého množství zdrojů a metodologického ukotvení by se měla výsledná interpretace jiného výzkumu na totožný problém blížit výsledkům této práce. A v neposlední řadě 4) zaměřenost na konkrétní problémy je podložena ve výběru tématu a výzkumných otázkách. Výzkum je tak řešením konkrétní a jasné otázky, která je kontextualizovaná v existujícím teoretickém ukotvení (Císař 2014: 1)

8. Slovensko v kontextu Evropy

Pro komplexní uchopení problematiky je nutné se nejprve podívat na slovenské referendum v komparativní evropské perspektivě. Mnoho publicistů a dalších autorů si všimlo, že se vytvořila jakási nová opona mezi Východem a Západem Evropy, přičemž z té západní strany se jedná o oponu liberální a akceptující sexuální menšiny, z té východní o křesťansko-konzervativní.

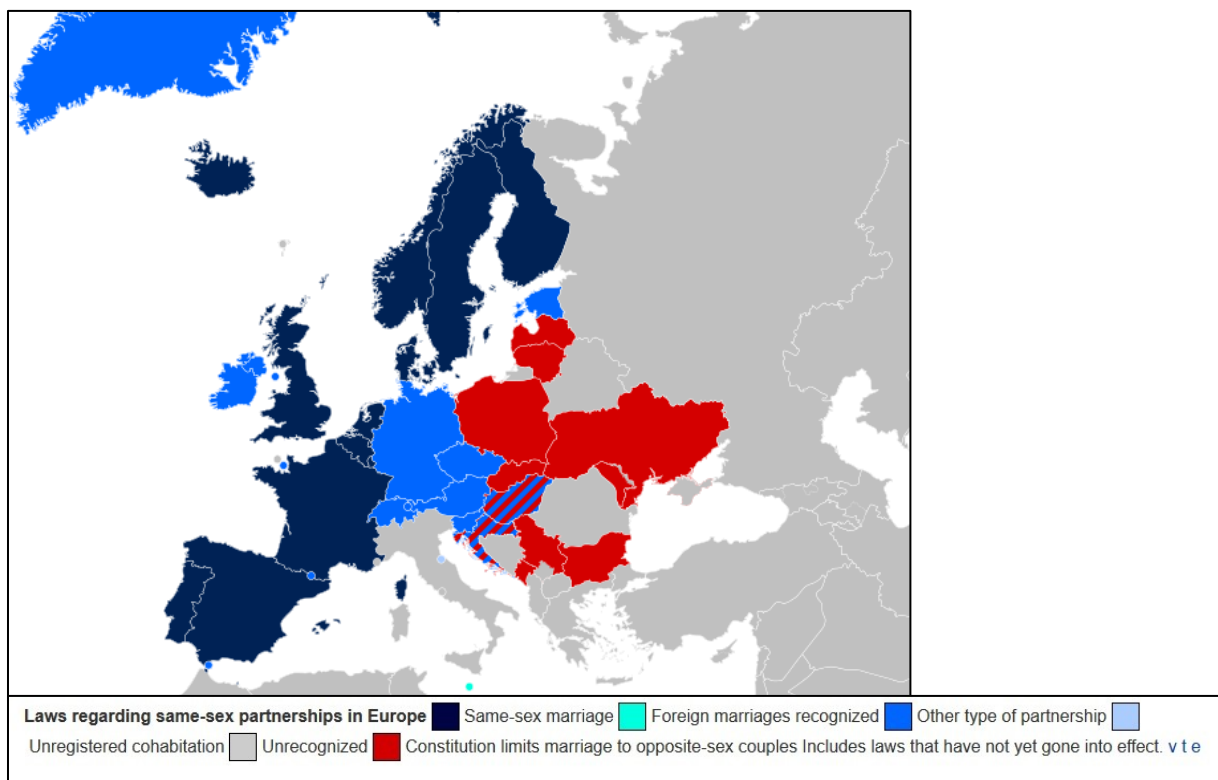
Zatímco téměř všechny západní státy a státy Skandinávie přiznávají stejnopohlavním párům právo na uzavření manželství, případně registrovaného partnerství, a možnost adopce dítěte, žádný ze států střední nebo východní Evropy s nejistou výjimkou Slovinska¹ manželství

---

¹ V době psaní této práce slovinský parlament v březnu 2015 manželství stejnopohlavním párům schválil, konzervativní skupiny však sesbíraly dostatek podpisů na vypsání referenda o této otázce, které by mohlo zákon

stejnopohlavním párům nepovoluje, registrované partnerství pouze několik z nich. Několik států této oblasti naopak začalo přijímat do svých ústav definici manželství jako výhradního svazku muže a ženy. Makedonie ústavně zakotvila nutnost kvalifikované většiny pro případně přijetí registrovaného partnerství. Rusko dokonce přijalo nechvalně známý zákon zakazující „propagaci homosexuality“. Ve východních zemích tedy dochází k opačnému trendu oproti Západu, a to nejenom v legislativní oblasti, ale také v postoji občanů vůči sexuálním menšinám. Jak potvrzuje například výzkum European Social Survey (ESS), ve většině postkomunistických zemí lze sledovat viditelný nárůst netolerance vůči homosexualitě (Eastbook 2013). Jak lze vidět na níže uvedené mapě, dělicí linie je poměrně zřejmá, přičemž země střední Evropy, počítáme-li tam také Německo a Rakousko jsou spolu s Českou republikou někde na pomezí.

Obrázek č.1 – mapa Evropy (zdroj: wikipedia.cz)

Česká republika patří mezi zeměmi postkomunistického prostoru za jakýsi liberální ostrov, když se v žebříčcích postojů obyvatel k homosexualitě o desítky procent vymyká s výjimkou

---

zneplatnit. Parlament odmítl i přesto referendum vypsát s odkazem na protiústavnost přezkoumání této otázky. Čeká se tak na finální verdikt Ústavního soudu.

Slovinska ostatním zemím bývalého východního bloku a řadí se obecně v tomto ohledu k nejliberálnějším zemím světa (PewResearch Center 2013, PewResearch Center 2013a). Je zřejmé, že jistou roli v tomto dělení hraje historický kontext, komunistické dědictví a role církve, avšak zejména v poslední době lze sledovat jednoznačný trend, který tuto linii Východ/Západ výrazně prohlubuje. Pro tuto diplomovou práci je důležitý zejména fakt, že Slovensko se dle těchto průzkumů zařazuje k oné východní části pomyslné dělící linie, přičemž vypsáním referenda se zařadilo do této vlny anti-LGBT zákonů, která se v posledních letech začala ve východní Evropě šířit.

V roce 2012 Maďarsko v čele s vládní stranou Fidez přijalo v rámci změny ústavy dodatek, který definuje manželství jako svazek muže a ženy, čímž prakticky vyloučil tuto možnost pro stejnopohlavní páry. Navíc země nepřijala žádnou ochranu proti diskriminaci na základě sexuální orientace (Pinknews 2012). O rok později podepsal prezident Vladimir Putin světoznámý zákon zakazující „homosexuální propagandu“, který byl předtím s jediným absentujícím poslancem drtivě schválen Státní dumou. Podle zákona jakákoliv propagace „netradičních sexuálních vztahů“, kam patří i například vyvěšování LGBT symbolů (duhová vlajka) na veřejných prostranstvích, školách či jiných místech, kde se nacházejí děti a mladiství, je nelegální a může být trestáno pokutou, vyhoštěním a v některých případech i uvězněním (Sputniknews 2013). V témže roce byl v Lotyšsku zahájen extrémně-pravicovými politiky sběr podpisů za referendum, které by legalizovalo podobný zákon (Human Rights First 2014). Na konci roku 2013 proběhlo ještě v Chorvatsku na základě petice podepsané 700 000 občany referendum obdobné tomu slovenskému. I přes nesouhlasné stanovisko prezidenta a celé vlády byl výsledek 66 % PRO, a země tak nově definovala manželství jako svazek výhradně mezi mužem a ženou (BBC 2013). Vzápětí premiér země navrhl alespoň zákon o registrovaném partnerství, který byl v roce 2014 přijat. V roce 2014 byla změněna slovenská ústava definující manželství jako výhradní svazek muže a ženy. Kromě Ruska a Lotyšska se několik dalších zemí začalo „inspirovat“ ruským anti-propaganda zákonem, obdobná legislativní úprava se projednává také v Litvě, Bělorusku nebo na Ukrajině (Glaad 2014). V Litvě bude parlament rozhodovat také o dalších anti-LGBT iniciativách, kromě výše uvedeného anti-propaganda návrhu se jedná o návrh, kterým by organizátoři veřejných shromáždění museli uhradit veškeré výdaje, které by stát byl nucen vydat k pokrytí jejich bezpečí a veřejného pořádku, což je vykládáno jako krok primárně zaměřen proti LGBT průvodu. Dále se jedná o novelu zákona o ochraně práv dětí, která by zakázala stejnopohlavním párům adopce, a v neposlední řadě o návrh, který by vyřadil diskriminaci a útoky z nenávisti na základě sexuální orientace z trestního zákoníku, čímž by byla jejich

právní postižitelnost výrazně zkomplikována (LGL 2014). Na začátku roku 2015 poté Makedonie přijala ústavní změny, které kromě definice manželství jako výhradního svazku muže a ženy zavádí další omezení práv LGBT komunity, jako první země Evropy si do ústavy napsala následující: „*právní vztahy týkající se manželství, rodiny a občanských svazků mohou být regulovány pouze zákony přijatými minimálně 2/3 většinou v parlamentu.*“ Země tím výrazně zkomplikovala nejenom případné budoucí otevření institutu manželství stejnopohlavním párům, ale totéž učinila s ohledem na případné přijetí registrovaného partnerství nebo adopcí pro páry stejného pohlaví (Intergroup on LGBT rights 2015). Na všech těchto případech lze vidět, že téma „ochrany tradiční rodiny“ a práv LGBT komunity se v posledních letech dostalo do popředí v mnoha východních zemích. Za aktivitami v Lotyšsku a Chorvatsku stojí primárně podobně jako na Slovensku zmobilizovaná občanská společnost, která se podílí/podílela na vypsání referenda.

I přesto, že vývoj v těchto zemích je vždy svým způsobem odlišný, někde hrají prim v prosazování anti-gay zákonů politici, jinde se jedná o občanskou aktivitu konzervativních skupin s podporou církve. Při přesnějším pátrání, co za tímto mezinárodním fenoménem růstu homofobie v postkomunistické Evropě stojí, je třeba nejprve začít u komunistického dědictví těchto zemí. Jak uvádí Mole, nízká akceptace homosexuality ve východní Evropě s komunistickou minulostí přímo souvisí, neboť za doby komunismu se od občanů očekávalo, že se přizpůsobí jakési kolektivní myšlence a psychologii, což znamená, že jakákoliv alternativní sexualita byla považována za znak nechtěného individualismu. Homosexualita byla navíc považována za protiklad ke komunistickému veřejnému blahu, který stojí na produkci dětí (EastBook 2013). Komunistické dědictví však nemůže sloužit jako jediné vysvětlení, zejména s ohledem na postupnou větší akceptaci LGBT komunity v některých zemích, viz kapitola 5.1.

Někteří analytici anti-LGBT aktivit, které ve východních zemích výrazně posílily po přijetí ruského zákona zakazující homosexuální propagandu, a které se začaly z Ruska přelévat na západ, vykládají jako snahu Putina rozdmýchat homofobní nacionalismus v těchto zemích za účelem znovuzískání vlivu v bývalých zemích komunistického bloku. Ukrajina je udávána jako příklad těchto tendencí, přičemž ještě před ukrajinským konfliktem se Alexey Pushkov, předseda výboru pro zahraniční záležitosti Státní dumy, vyjádřil, že potenciální dohoda a příklon Ukrajiny k Evropské unii namísto Ruské federace by znamenala „*průvody hrdosti namísto oslav Dne vítězství nad nacistickým Německem.*“ Anti-evropští, tedy proruští občané Ukrajiny a ruská propaganda, neváhali využívat LGBT témat k dalšímu štěpení země a ke snaze odvrátit Ukrajinu od Evropské unie. Hesla jako „*spojení s Evropskou unií znamená*

manželství pro homosexuální páry“, „*jsme proti podpisu asociační dohody s Evropskou unií, neboť to povede k nevyhnutelnému „homosexualizování“ Ukrajiny“* nebo „*dohoda povede k diktátu homosexuality na celou společnost*“ jsou ilustrujícím příkladem. Evropská unie přitom v této oblasti nemá žádné vynucovací pravomoci, případné svazky stejnopohlavních párů nebo adopce patří pod rodinné právo, které spadá do kompetence členských států (BuzzFeedNews 2013). Co se týče přímo slovenských politiků a jejich vztahů s Ruskem, u premiéra Fica se pohybuje jeho blízký vztah k Putinovi spíše v rovině spekulací, avšak například bývalý předseda vlády a výrazný obhájce slovenského referenda Ján Čarnogurský, který obhajoval mimo jiné také anexi Krymu (SMEeBlog.sk 2014), například prohlásil na demonstraci za „tradiční rodinu“, že „*v Rusku byste za toto nemuseli demonstrovat, tam je ochrana tradičních křesťanských hodnot vládní politikou. Uvidíte, jak se s blížícím datem referenda hlavní média na Slovensku pustí do kampaně proti požadavkům referenda. V Rusku by taková média přinejmenším pokutovali. Ideologie genderu, jejíž součástí je i budoucí sexuální výchova na školách, přichází z USA.*“ (Čarnogurský 2014).

Jak bude vysvětleno s ohledem na sledované slovenské referendum vysvětleno více v kapitole transnacionální aktivity, konzervativní/náboženské spolky v jednotlivých zemích východní Evropy jsou mnohdy formálně či neformálně provázány s obdobně smýšlejícími externími organizacemi, ať už právě těmi ruskými nebo západními. Křesťanská konzervativní americká organizace World Congress of Families například organizovala mezinárodní konferenci „Large Families and the Future of Mankind“, která se konala v Moskvě a byla financována blízkými osobami okolo prezidenta Putina. World Congress of Families sice stáhla svoji oficiální organizátorskou roli po tom, co z důvodu ukrajinského konfliktu byly na ruské sponzory konference uvaleny sankce (jedním z nich byl v České republice díky blízkým kontaktům s prezidentem Zemanem známý Vladimír Yakunin), stále však pokračovala neformálně. Její tiskový mluvčí pochválil Rusko za schopnost odolávat LGBT trendu z Evropy a řekl, že „*Rusko je nadějí pro dnešní svět*“ (RightWingWatch 2015). Konference se účastnila například autorka anti-propaganda ruského zákona Yelena Mizulina, ale také maďarská ministryně pro rodinné záležitosti Katalin Veresné Novák. Českou republiku zastupoval předseda Občanského institutu Michal Semín (BuzzFeedNews 2014).

Ať už s touto mezinárodní podporou či bez, tyto náboženské skupiny a církve jsou pro výše uvedené iniciativy v jednotlivých zemích velice významné. Katoličtí biskupové a chorvatská katolická církev byli například zásadní pro úspěch chorvatského referenda, když organizačně i skrze veřejnou podporu výrazně dopomohli k účasti občanů a jejich kladnému hlasu. V Rumunsku zase kněz s výraznou podporou Ortodoxní církve nasbíral 120 000 podpisů, aby

mohl být registrován jako nezávislý kandidát do voleb do Evropského parlamentu. Tento kandidát se prezentoval jako kandidát „rumunské rodiny“ a v kampani se vyhraňoval proti „homosexuální kultuře“. Politologové vysvětlovali jeho kandidaturu jako snahu Ortodoxní církve otestovat možnost vytvoření politické strany v národních volbách v roce 2016, skončila však neúspěchem (London School of Economics and Politics 2014).

K pochopení kontextu slovenského referenda je důležité neopomenout ještě jednu příčinu vzrůstající homofobie a vzrůstajícího počtu anti-LGBT opatření ve východní Evropě, tedy ekonomickou krizi a snahu o zakrytí nepopulárních domácích politických otázek či selhání. Extrémně pravicové, případně nacionálně konzervativní, strany byly v postkomunistickém prostoru více či méně přítomny vždy, avšak právě krize zapříčinila fakt, že je homofobie v jejich rétorice opět na vzrůstu. Pro politické aktéry, kteří hledají jakési ospravedlnění ekonomické krize a odpoutání pozornosti od svých politických selhání, jsou menšiny jednoduchým cílem. Jak bylo ukázáno na ukrajinském případě, také Evropská unie, která vyžaduje určité lidskoprávní standardy, je v tomto kontextu nepopulární. V konzervativnějších krajinách, kde z důvodu komunistického dědictví existuje jakási zarytá a implicitní antipatie vůči sexuálním menšinám, jsou totiž emocionálně vznětlivá témata jako právě práva LGBT komunity ideálním prostředkem pro překrytí otázek jako je politická korupce, náročné strukturální reformy či ekonomické poklesy. Příkladem může být Maďarsko, které co se týče práv LGBT komunity kdysi patřilo k nejprogresivnějším zemím z postkomunistického prostoru, avšak od nástupu nacionálně konzervativní strany Fidez lze sledovat spíše opačný trend. Četné pokusy o zákaz průvodu hrdosti v Budapešti nebo ona zmiňovaná změna ústavy je toho důkazem (Truthout 2012). Jak uvádí Hadley Renkin z Budapešťské univerzity, současná maďarská vláda je aktivně homofobní, viz výše uvedená účast maďarské ministryně na konferenci v Ruské federaci. Také společenská homofobie strmě stoupá, zatímco budapešťská Pride existovala od 90. let poměrně bez komplikací, v posledních letech je průvod napadán extremistickými skupinami a například jeden z aktivistů, který si oblékl do průvodu kostým kněze, dostával ještě několik dalších měsíců výhrůžky smrti, několikrát byl nucen se stěhovat a státní orgány nebyly schopny/ochotny tomu nijak zabránit atd. (Aljazeera 2015).

Lze tedy konstatovat, že komunistické dědictví, vliv Ruska, západních křesťanských organizací, síla církevních/konzervativních skupin, dopady ekonomické krize a snaha politiků o překrytí domácích problémů jsou nejčastěji vzájemně propojené proměnné. Zapříčiňují růst nacionalismu a homofobie, který lze sledovat v mnoha zemích východní Evropy, přičemž lze sledovat jakési přelévání tohoto trendu z jedné země do druhé. V níže uvedených kapitolách

bude popsáno, jak tento mezinárodní fenomén ovlivnil také v této práci sledovaný slovenský případ.

Je nutné také podotknout, že v mnoha zemích bylo na druhou stranu dosaženo ve věcech LGBT práv značného pokroku, kromě Estonska, které přijalo registrované partnerství, a nejistého slovinského případu, se však jednalo výhradně o země západní Evropy nebo Skandinávie, a ona dělící linie je tak platná.

9. Historie LGBT zákonů na Slovensku

Slovensko bylo jednou z prvních zemí, která v rámci československého státu dekriminlizovala stejnopohlavní sexuální styk mezi dvěma dospělými jedinci, došlo k tomu již v roce 1961. Československo tak učinilo ještě před státy jako je Německo, Rakousko nebo Anglie. Až do roku 1990 zde však existoval rozdíl v nahlížení na páry heterosexuální a homosexuální, homosexuální styk byl trestný, pokud jeden z partnerů byl mladší 18 let. To bylo v tomto roce změněno a hranice tak byla nastavena stejně pro všechny osoby starší 15 let (Econnect 2006).

Po rozdělení České a Slovenské Federativní republiky však již obě země šly s ohledem na práva sexuálních menšin svou vlastní cestou. Vláda ČR již v roce 1995 rozhodovala o prvním pokusu uzákonit svazky stejnopohlavních párů. V průběhu let se vytvořily dvě zásadní LGBT organizace, nejdříve SOHO a poté Gay iniciativa, která měla ve svém čele výraznou osobnost, Jiřího Hromadu, jehož usilovná lobbyingová práce byla nakonec úspěšná a zákon o registrovaném partnerství byl schválen na šestý pokus v roce 2006 (Gay Iniciativa 2006). V roce 2011 poté vznikla Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu, které se podařilo v roce 2014 spolu s 27 poslanci předložit novelu zákona o registrovaném partnerství, která by umožnila osvojení dítěte druhým nebiologickým rodičem (ČT24 2014). Slovenská LGBT scéna nedokázala nikdy tak výraznou osobnost či organizaci vyprofilovat a její snahy se doposud nesetkaly s úspěchem. Do dnešní doby zde byly pouze dva, potažmo tři, pokusy o prosazení registrovaného partnerství. Umožnit lidem stejného pohlavní uzavřít úřední svazek se poprvé pokusil v roce 2002 tehdejší poslanec za Stranu demokratické levice Milan Ištván. Již v prvním čtení bylo však další projednávání zákona o životním partnerství dvou osob

stejného pohlavní zastaveno, z přítomných 84 poslanců bylo pro zastavení 53, 15 proti, 13 se zdrželo a tři nehlasovali, zákon tak nebyl přijat (Národní rada Slovenskej republiky 2002).

Po dlouhou dobu byly dle slovenských médií největší překážkou prosazení jakéhokoliv zákona na podporu LGBT komunity konzervativní strany z pravého spektra, zejména Křesťanskodemokratické hnutí (KDH) a Slovenská národní strana (SNS). KDH například v minulosti uvažovalo o tom, že navrhne ústavní zákon o ochraně tradičního manželství, k čemuž později skutečně došlo, viz níže. Křesťanskodemokratičtí ministři vnitra a spravedlnosti také v Bruselu v roce 2014 vetovali návrh, aby země Evropské unie vzájemně uznávaly registrovaná partnerství. Slovenský antidiskriminační zákon ministři za KDH odmítali zejména proto, že měl obsahovat pasáž o diskriminaci na základě sexuální orientace. Nakonec se ale podařilo prosadit kompromis – zákaz diskriminovat homosexuály alespoň v pracovněprávních vztazích (Gay iniciativa 2005). Ján Slota, předseda Slovenské národní strany, která byla mezi lety 2006 až 2010 součástí vlády Roberta Fica, prohlásil k onomu antidiskriminačnímu zákonu, že *„zrovnoprávňuje i takové zvrhlíky jako jsou homosexuálové s ostatními normálními obyvateli“* (Slovenská národní strana 2004), následně také řekl: *„Já vím, že homosexualita je nemoc, je to deviace jako pedofilie. Však ať se zavřou někam doma a tam ať se „šmykají“ navzájem“* (Ihned.cz 2006). Co se týče levicových stran, největší současná slovenská strana Smer v minulosti ústy svého předsedy Roberta Fica směrem k zákonům ulehčujícím život LGBT komunitě prohlásila, že toto téma je absolutně nepodstatné: *„Kdybych měl vytvořit seznam témat podle důležitosti a ten seznam by měl 74 000 bodů, tak se tam toto téma ani nedostane“* (SME.sk 2010). Robert Fico byl od počátku v těchto otázkách pragmatik, nechtěl si proti sobě postavit církve ani křesťany, a tak už za své první vlády mezi lety 2006-2010 uzavřel s církví jakousi nepsanou dohodu, že nebude otevírat sporná témata jako je smlouva s Vatikánem nebo registrovaná partnerství. Stejně tak se současný premiér kdysi vyjádřil, že spolupráce vlády s církvemi zejména v oblasti sociálních otázek má pro něj přednost přes konfrontace s ní například z důvodu práv LGBT komunity (Týden. CZ 2015, Aktuality.sk 2015a). Jedinou parlamentní stranou, která si téma registrovaného partnerství v minulosti přímo napsala do programu, je Svoboda a Solidarita (SaS). Vláda Ivety Radičové, ve které Svoboda a Solidarita byla jedním z koaličních partnerů, však toto téma do vládního prohlášení nezahrnula, a to i přesto, že sama premiérka Iveta Radičová byla tomuto tématu otevřená (SME 2009). Premiérka uvedla, že vládní strany, mezi něž patřilo i KDH, *„hledaly to, co nás spojuje, a ne to, co nás rozděluje. Každý se zřekl něčeho“*. Jak uvedl prezident Institutu pro veřejné otázky Grigorij Mesežnikov, jednalo se pravděpodobně o jakýsi výměnný obchod: *„KDH se nepodařilo prosadit Vatikánskou*

smlouvu, což byla výměna za to, že se tam nedostala dekriminlizace marihuany a registrované partnerství“ (čas.sk 2010). V roce 2012 došlo k druhému pokusu o prosazení zákona o registrované partnerství skrze parlamentní iniciativu, Martin Poliačik spolu s dvěma dalšími členy poslanecké klubu Svoboda a Solidarita tento zákon předložil Národní radě a v listopadu se o něm hlasovalo. Z přítomných 129 hlasovalo pro pouze 20 zákonodárců, proti 94 a 20 se zdrželo. Většina poslanců pro návrh byla z klubu Svoboda a Solidarita, jedinci poté z dalších stran (Národná rada Slovenskej republiky 2012). Ilustrující k postoji vládní sociálnědemokratické strany Smer je fakt, že pro zákon nehlasoval jediný poslanec strany, stejně jako KDH. Poslanec Smeru Ľuboš Blaha, který se při hlasování zdržel, výsledek okomentoval tak, že „až se vyřeší ekonomické a sociální problémy, přijdou na řadu registrovaná partnerství.“ Taktéž řekl, že „registrovaná partnerství doposud nebyla schválena také proto, neboť by voliči SMERu tuto změnu zatím nepřijali a společnost je v mnohém netolerantní.“ (SME.sk 2012).

Po vytvoření jednobarevné vlády Smeru v roce 2010 zde byla jistá očekávání. Předpokládalo se, že by tato levicová strana s podporou liberálů v Národní radě mohla udělat v otázce LGBT určitý posun, neboť jsou tato témata běžnou agendou evropských sociálnědemokratických stran. Většina v parlamentu by Smeru umožňovala prosadit například i adopce homosexuálními páry, realita však byla přesně opačná. V červnu 2012 prohlásil ministr práce, sociálních věcí a rodiny Jozef Richter, že ministerstvo nepřipravuje žádné legislativní změny umožňující registrovaná partnerství. Jeho strana nemá podle něj s homosexualitou programový problém, ale „vzhledem k socioekonomické situaci Slovenska jsou stanoveny jiné priority“ (TERAZ.sk 2012).

Na podzim roku 2013 v období pokračujícího sporu ohledně připravované Strategie lidských práv² a nedlouho před vznikem AzR se začaly objevovat náznaky na možnou změnu ústavy v neprospěch LGBT komunity. V září 2013 KDH na tiskové konferenci oznámilo ústy svého předsedy, že Slovensko je svědkem relativizace základních hodnot a institucí, a strana se tak rozhodla otevřít diskusi o ústavní ochraně manželství jako svazku muže a ženy. Předseda Figel tuto aktivitu dal do přímé souvislosti se Strategií: „Rada vlády pro lidská práva, národnostní menšiny a genderovou rovnost připravila celostátní strategii lidských práv, přes kterou nabízí alternativu vůči manželství. Ministerstvo zahraničních věcí finančně podpořilo vydání učebnice pro základní školy, která se věnuje LGBTI právům. Proto chce KDH v tomto

---

² Strategie lidských práv je rámcový dokument slovenské vlády. Více o onom sporu viz: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/krestanskytydenik/_zprava/slovenska-celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav--1368342.

čas nabídnout parlamentním stranám diskuzi a jednání o ústavní ochraně manželství jako jedinečného svazku muže a ženy“ (hlavnespravy.sk 2013) Následně tuto změnu podpořil například předseda parlamentního výboru pro sociální věci za Smer Ján Podmanický (topky.sk 2013). Strategie lidských práv byla v prosinci 2013 schválena Radou vlády SR pro lidská práva, národnostní menšiny a genderovou rovnost³. Nedlouho poté byla vládou navržena komplexní změna ústavy, která v sobě zahrnovala několik úprav zejména v soudní oblasti. Vládní Smer potřeboval pro změnu ústavy hlasy opozice, a tak se ve spolupráci s opozičním KDH dohodl v únoru 2014, prakticky v protikladu s onou Strategii lidských práv volající k větší toleranci, na doplnění návrhu o klauzuli na „ochranu manželství“. Původní věta z ústavy, která o manželství hovořila pouze ve smyslu „*Manželství, rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zaručuje se jim zvláštní ochrana dětí a mladistvých.*“ byla změněna na „*Manželství je jedinečným svazkem muže a ženy. Slovenská republika manželství všestranně chrání a napomáhá jeho dobru.*“ Návrh byl zaveden do systému Národní rady v posledním možném termínu, aby se jeho projednávání stihlo ještě před prezidentskými volbami. Rychlost a samotné spojenectví Smeru a KDH podnítilo slovenskou opozici ke kritice. Ostatní strany Lidové platformy, tedy volebního uskupení stran KDH, SDKÚ a MOST-HÍD před prezidentskými volbami, s tímto krokem zásadně nesouhlasily. Předseda SDKÚ řekl: „*Normální je, když středoprávé strany navrhuji změnu ústavy spolu. SDKÚ ostře nesouhlasí se společným postupem a prezentací změn ústavy, kterou předvedlo KDH se Smer.*“ Poslanec MOST-HÍD František Šebej dodal: „*Přijal jsem to s nechutí, je to druh politického obchodu, který bych se Smerem nikdy nedoporučil uzavírat. Je to úplně proti mému přesvědčení a nevěřím řečem, že jde o nevyhnutelné změny ústavy.*“ (SME.sk 2014d). Návrh byl poté hlasy v červnu 2014 Smeru a KDH schválen. Tímto krokem se tak stejnopohlavním párům výrazně zkomplikováno budoucí otevření institutu manželství (SME.sk 2014). Situace se pokusilo alespoň částečně zvrátit několik liberálních poslanců, kteří předložili doplňující návrh, aby součástí změny ústavy byla kromě předjednané definice manželství jako svazku muže a ženy také věta „*registrované partnerství jako svazek mezi plnoletými osobami ustaví zákon*“ (Národní rada 2014). Pro návrh však hlasovalo z přítomných 134 poslanců pouze 15, 79 bylo proti a 40 se zdrželo, doplňující návrh tak nebyl přijat, z vládního Smer nebyl pro opět ani jeden zákonodárce (Národní rada 2014). Většina analytiků tuto ústavní změnu interpretovala jednak jako onen výměnný obchod mezi Smer a KDH, ale také zejména jako

---

³ Na definitivní schválení Vládou SR došlo až po konání samotného referenda, viz <http://www.teraz.sk/slovensko/dala-zelenu-celostatnej-strategii-ludske/121156-clanok.html>

snahu Roberta Fica získat na svoji stranu katolické slovenské voliče před prezidentskými volbami, které se konaly měsíc poté, a ve kterých kandidoval. Fico upozorňoval od začátku roku na to, že vyrůstal v křesťanské rodině. A to i přes fakt, že byl členem KSC a v minulosti se hlásil k ateismu. Martin Šimečka poměrně tvrdými slovy situaci komentuje tak, že *„levicový (!) premiér a kandidát na prezidenta Robert Fico se potřeboval zalíbit konzervativním voličům. Spojil se se svým úhlavním ideologickým nepřítelem (křesťanskými demokraty) a slavnostně dali lidu společně najevo, že jej budou po Putinově vzoru chránit před homosexuální lobby a mravní zkázou Západu.“* (Respekt 2014). Eva Mošparová k tomu poté doplňuje, že *„téma tradiční rodiny tak hýbe Slovenskem už několik měsíců. Zdá se, že v zemi, kde se odhadem třetina dětí rodí mimo manželství, je rozhodující vlastností kandidáta přesvědčit Slováky o tom, že žádné změny v konzervativním vnímání svazků se konat nebudou.“* (Respekt 2014a).

10. Počátky Aliancie za rodinu a referenda

Ještě před změnou ústavy, na konci roku 2013, vzniká Aliancia za rodinu, což je občanská iniciativa organizací a jednotlivců, která vznikla na „podporu hodnot manželství a rodiny.“

Jak uvádí LGBT aktivistka Zuzana Jablonická Zezulová z Iniciativy Inakosť, na počátku vzniku AzR stojí proces vzniku a přípravy výše zmíněné celostátní Strategie lidských práv. *„Většina subjektů, které se proti ní postavily (hlavně proti části o genderové rovnosti a LGBT právech), se potom objevily v seznamu členských organizační Aliancie za rodinu,“* Konzervativní skupiny se dle aktivistky začaly ozývat již dříve, při vzniku Výboru pro práva LGBT lidí v roce 2012, koordinovaný postup nastal až v kontextu vyjednávání Strategie a vyústil ve vznik AzR (Jablonická Zezulová 2015). To potvrzuje také mluvčí AzR Anna Verešová. Mimovládní konzervativní skupiny chtěly do Strategie prosadit také témata ochrany života, náboženské svobody, svobody svědomí a práv rodičů. Dle jejich slov vyčerpaly tyto skupiny všechny možnosti komunikace s veřejnými činiteli (připomínkování, psaní dopisů ministrům, atd.), jejich konání bylo však dlouhodobě neúspěšné, a tak se rozhodly vytvořit organizovanou skupinu a prosadit téma veřejně pomocí referenda (Verešová 2015).

Dle webových stránek AzR ji podporuje *„107 organizací věnujících se sociální práci v terénu, pomoci rodinám, dětem z dětských domovů, mládeži, svobodným matkám,*

hendikepovaným, vzdelávacím aktivitám a také ochraně a prosazování lidských práv.“ I přesto, že nikde není explicitně uveden fakt, že je AzR z velké části zaměřena proti LGBT komunitě, z jejich programového prohlášení je to zřejmé, uvedme zde tři z jejich cílů: „1) aby manželství zůstalo pevně definované ve slovenské legislativě jako svazek jednoho muže a jedné ženy a aby byla tato definice zabezpečená na nejvyšší možné legislativní úrovni, 2) aby nedocházelo k oslabování jedinečného postavení manželství ve společnosti, například zavedením nových rodino-právních institutů, které by se svojí povahou připodobňovaly manželství, 3) aby v adopční politice státu zůstal vždy na prvním místě zájem dítěte vyrůstat v kompletní a stabilní rodině s matkou a otcem a aby nebyly na jejich úkor rozšiřovány možnosti adopcí lidmi, kteří tato kritéria nesplňují“ Z bližšího pohledu na organizace podporující Alianci je také zřejmé, že její vztahy se slovenskými církvemi, zejména církví katolickou, jsou velice úzké, více později v textu této práce.

V dubnu 2014, tedy dva měsíce po oznámení dohody KDH a Smeru na změně ústavy, začala AzR sbírat podpisy pod referendum.⁴ Součástí navrhovaného referenda měly být čtyři otázky:

1. „Souhlasíte s tím, aby se manželstvím nemohlo nazývat žádné jiné soužití osob kromě svazku mezi jedním mužem a jednou ženou?“
2. „Souhlasíte s tím, aby párům nebo skupinám osob stejného pohlaví nebylo umožněno osvojení (adopce) dětí a jejich následná výchova?“
3. „Souhlasíte s tím, aby žádnému jinému soužití osob kromě manželství nebyla přiznaná zvláštní ochrana, práva a povinnosti, které jsou právními normami k 1. březnu 2014 přiznané pouze manželství a manželům – včetně uznání, registrace či evidování jako životního společenství před veřejnou autoritou, možnost osvojení dítěte druhým manželům rodiče
4. „Souhlasíte s tím, aby školy nemohly vyžadovat účast dětí na vyučování v oblasti sexuálního chování či eutanazie, pokud jejich rodiče nebo děti samy nesouhlasí s obsahem vyučování?“

---

⁴ V právním pořádku Slovenské republiky je institut referenda upravený v páté hlavě Ústavy SR (pátá hlava – zákonodárná moc, druhý oddíl, článek 93-100), potažmo v zákoně č. 564/1992 Zb. o způsobu vykonání referenda. Kromě usnesení Národní rady Slovenské republiky prezident vyhlašuje také na základě petice alespoň 350 000 občanů, přičemž referendum musí být vyhlášeno do 30 dnů od přijetí petice a koná se poté do 90 dní. Referendum je platné, pokud se ho zúčastní nadpoloviční většina oprávněných voličů a je přijaté nadpoloviční většinou účastníků referenda. Výsledek referenda může Národní rada změnit nebo zrušit jedině zákonem po uplynutí doby tří let (Info.sk 2014)

Pomocí níže popsaných mobilizačních struktur se podařilo Alianci během poměrně krátké doby podpisy sesbírat a v srpnu 2014 předala petici s 408 000 podpisy prezidentu Kiskovi, z nichž bylo platných 389 843. Za vyhlášení referenda se tak podepsalo zhruba 8 % obyvatel Slovenska (SME.sk 2014a). Referendum však bylo od počátku velice kontroverzní, LGBT komunita se proti němu od počátku ohrazovala a žádala prezidenta, aby jej vůbec nevypsal, neboť předmětem referenda nemohou dle ústavy být „základní práva a svobody“. Prezident Andrej Kiska se rozhodl požádat Ústavní soud Slovenské republiky, aby posoudil a rozhodl, zda otázky petice za vyhlášení referenda „o ochraně rodiny“ jsou nebo nejsou v souladu se slovenskou ústavou; a zda se tedy týkají nebo netýkají základních práv, a je tedy referendum možno vyhlásit (Prezident Slovenskej republiky 2014). Tento krok vyvolal souhlasné stanovisko na straně LGBT komunity a liberálních stran, naopak bylo podrobena kritice ze strany AzR a církve (SME.sk 2014b, Webnoviny.sk 2014). Ústavní soud nakonec rozhodl tak, že třetí otázka nemůže být předmětem referenda, neboť se základních práv dotýká. Zbylé tři otázky většina soudců schválila. Mluvčí Aliancie za rodinu reagoval na tento krok slovy, že *„slušní lidé se dnes stali obětí systému. Ústavní soud jim zakázal říct svůj názor na to, co je rodina, a my to považujeme za něco skutečně skandálního. Toto není demokracie, to je soudcovská tyranie.“* (SME.sk 2014c). Prezident Kiska se i přes jisté osobní pochybnosti nakonec rozhodl nález Ústavního soudu respektovat a vyhlásil jeho konání na 7. února (Prezident Slovenskej republiky 2014).

Referendum bylo AzR prezentováno jako důsledek ignorace témat „ochrany rodiny“ ze strany politiků. *„Mohu říct, že právě totální nezáměr o názory a postoje konzervativně smýšlejících jedinců a organizací nás dohnal k tomu, že jsme chtěli „vzbudit“ slovenskou veřejnost. Je potřebné připomenout, že tato ignorace při přípravě Strategie byla už jen tím pomyslným přetečením „poháru trpělivosti“. Nevládní organizace s konzervativními postoji, které jsou veřejností onálepkované jako „křesťanské organizace“, byly i v minulosti vytlačeny z veřejného prostoru.“* (Verešová 2015). Ze strany liberálních politiků a LGBT aktivistů bylo referendum označováno za zbytečné a bezúčelné plýtvání veřejnými financemi, neboť žádné ohrožení slovenských rodin problémy obsaženými v otázkách neexistuje, a navíc jsou otázky v zákonech vyřešeny a referendum se tak zabývá fiktivním problémem, který neexistuje (Webnoviny.sk 2014a). Manželství je díky výše uvedené změně v ústavě zakotveno jako svazek muže a ženy, stejnopohlavní partneři si na Slovensku osvojit dítě nemohou a některé otázky sexuální výchovy se sice v počtu pár hodin za celé studium vyučují, ale pouze okrajově v rámci předmětů jako je biologie nebo občanská výchova a podle ředitele jedné ze

základních škol o uvolnění dítěte z výuky těchto témat nikdy žádný rodič nepožádal (ČT24 2015). Odpůrci referenda zároveň ihned začali občany vyzývat k tomu, aby se referenda neúčastnili, a nebyla tak dosažena ona 50 % hranici nutná pro platnost referenda.

11. Mobilizace občanů k referendu

11. 1. Transnacionální aktivity

Jak bylo uvedeno v teoretické části, transnacionální vazby jsou dnes v rámci teorie mobilizace zdrojů významným činitelem pro mobilizaci občanů ke kolektivní akci. Sdílené hodnoty, společný diskurz, výměna informací a služeb, finanční a administrativní podpora ze strany externích zdrojů atd. jsou dnes široce využívány a jsou považovány za velice efektivní. Mezinárodní instituce a organizace ovlivňují domácí příležitosti, vytvářejí nové přístupové body pro některé aktéry, uzavírají je pro jiné a poskytují domácím aktérům zdroje, které by nebyli schopni získat jinak.

Mluvčí AzR Verešová v jedné z odpovědí uvedla, že referendum bylo iniciativou občanů zdola bez jakékoliv státní či zahraniční pomoci (Verešová 2015). Naopak LGBT aktivistka Jablonická-Zezulová zahraniční spolupráci Aliance s konzervativními kruhy zmiňuje několikrát (Jablonická-Zezulová 2015).

AzR na základě dostupných zdrojů transnacionální vazby a externí zdroje využívala. Západní náboženské konzervativní skupiny již delší dobu spolupracují s extrémně konzervativními organizacemi z východní Evropy a nepřímé důkazy napovídají, že nejinak tomu bylo při současném slovenském referendu. Tyto organizace již povětšinou tento „boj“ ve svých vlastních zemích prohrály nebo prohrávají, a tak financují anti-LGBT skupiny tam, kde v těchto otázkách dosud rozhodnuto nebylo. Příkladem za všechny může být americká organizace Alliance Defending Freedom⁵, která hospodařila v roce 2013-2014 s celkovým rozpočtem 34 791 778 euro (europa.eu 2014). Tato organizace, která má svá evropská sídla v Rakousku a právě na Slovensku, vyčlenila v roce 2013 na podporu evropských

---

⁵ Alliance Defending Freedom varuje před "homosexuálním programem" s tím, že právě homosexualita ohrožuje náboženskou svobodu a také svobodu projevu. Současně tvrdí, že homosexualita je jednoznačně spojena s pedofilií. Podepsala také například tzv. „Prohlášení představitelů prorodinných organizací, protestujících proti podpoře Prague Pride ze strany velvyslanectví USA“ (Akce D.O.S.T 2014)

konzervativních organizací 750 000 dolarů (RightWingWatch 2014). Přesné rozdělení financí není dohledatelné, avšak finanční i organizační kontakty mezi Alliance Defending Freedom a AzR dokládá například i Pracovní skupina pro LGBT práva Evropského parlamentu (Intergroup on LGBT Rights 2014a). Osoba trvale pověřená za tuto americkou organizaci vztahy s EU, právník Roger Kiska, který má slovenské kořeny, pomáhal různým katolickým organizacím již v době slovenské diskuze ohledně antikoncepce a interrupce a právě Kiska spolu s AzR vypracoval posudek k ústavnosti referendových otázek pro Ústavní soud (Alliance Defending Freedom 2014).

Další z organizací CitizenGo, v jejichž radě usedá například Brian Brown, což je prezident National Organization for Marriage ⁶, rozeslal petici svým americkým odběratelům, aby podpořili slovenské referendum. Petice, která nasbírala okolo 90 000 podpisů, vyzývala Slováky k hlasování ANO a upozorňovala dle jejich slov na „*agresivní zahraniční mediální kampaň proti referendu*“. Podpis pod petici měl ukázat solidaritu a podporu tradiční rodině. Podporu vyjádřil také například World Congress of Families, který spojuje anti-LGBT organizace, a který organizoval výše uvedenou konferenci v Moskvě. Congress například otiskl výzvu Antona Chromíka, mluvčího AzR, který plédoval za podporu kampaně ze strany všech „pro-rodinných“ organizací (World Congress 2014).

Jak dokazuje emailová komunikace konzervativních aktivistů, která se dostala na veřejnost, je zřejmé, že existuje jakési propojení těchto západních konzervativních skupin s těmi ruskými, potažmo celoevropskými nacionálně pravicovými. Rusko se stalo jakousi inspirací pro všechny anti-LGBT aktivisty ve východní Evropě, jeho dosah je však nejznatelnější u zemí, které s ním přímo sousedí, u zemí Euroasie a zejména u zemí, které mají rusky mluvící menšinu. O finanční a administrativní spolupráci AzR s Ruskem jsou povětšinou jen dohady bez přímých důkazů. Nepřímé vazby lze opět dokázat například faktem, že členka AzR Vranska Rojkova se pravidelně účastní akcí pořádaných ruskými konzervativními kruhy, například oné již několikrát zmiňované konference v Moskvě (Buzzfeed 2014). Aktivistka z Iniciativy Inakost' k tomu dodává: „*Někteří z aktivistů AzR mají kontakty s americkými ultrakonzervativními kruhy, jiní mají zase napojení na ruské spolky, je nutné podotknout, že jsou to většinou ti nejradikálnější, které si Aliance za rodinu samozřejmě nepostavila do*

---

⁶ CitizenGo je křesťanská konzervativní platforma založena právě Brianem Brownem. Byla založena v Madridu a je spojena s americkou evangelickou církví a organizacemi jako je právě National Organization for Marriage. Lobbuje proti manželství stejnopohlavních párů nebo možnosti interrupce v Evropě, snaží se o mezinárodní podporu křesťanských konzervativních hodnot. (CitizenGo)

vedení iniciativy, pozic mluvčích a podobně, ale jednoznačná inspirace v pozadí tam je.“ (Jablonická-Zezulová 2015).

Kromě této přímé či nepřímé finanční, petiční a mediální pomoci byla přímo na Slovensku vidět pomoc personální, tedy výměna zkušeností. Na pozvání AzR a pod záštitou místopředsedy Národní rady Jána Figeľa (předseda KDĽ) se na půdě slovenského parlamentu setkali zástupci AzR s francouzskými aktivisty „pro-rodinného hnutí“. Podpořit referendum přijela Ludovine de la Rochère, prezidentka občanského hnutí La Manif pour tous (LMPT - Demonstrace pro všechny), které vzniklo proti snaze francouzské vlády legalizovat sňatky stejnopohlavních párů. I přes konečné schválení zákona francouzským parlamentem se podařilo této organizaci do ulic Paříže dostat až milion protestujících (Národná rada Slovenskej republiky 2015). Na Slovensko přicestovala také například Željka Markić, což je iniciátorka a členka organizačního výboru občanské iniciativy U ime obitelji - Ve jménu rodiny, která organizovala ono chorvatské referendum, první úspěšné referendum za 23 let nezávislého Chorvatska. Iniciativa Ve jménu rodiny získala podporu všech náboženských komunit v zemi a sesbírala více než 700 000 podpisů potřebných k vypsání referenda, které bylo nakonec s účastí 37,9 % a výsledkem 65,87 % občanů s odpovědí ano prohlášeno za platné a Chorvatsko tak muselo definovat manželství v ústavě jako svazek muže a ženy. Kromě setkání s členy AzR se Markić setkala s místopředsedou Národní rady Slovenské republiky Jánem Figelem a stihla navštívit besedy, které předem zorganizovala AzR v Bratislavě, Banské Bystrici, Košicích, Prešově, Trnavě, Trenčíně a Žilině (Tlačová kancelária Konferencie Biskupov Slovenska 2015)

Jak lze tedy na těchto příkladech vidět, AzR pro mobilizaci občanů přímo či nepřímo využívala také transnacionální vazby a externí zdroje, které jí byly cenným zdrojem financí, informací, administrativní pomoci atd. Aktivistka Jablonická-Zezulová udává, že „AzR se inspirovala podobnými kampaněmi a hnutími v Chorvatsku, Francii a podobně, měli podobná loga, rétoriku, ideologické zdroje a vždy podporu vedení katolické církve.“ (Jablonická-Zezulová 2015).

11. 2. Spojenci v systému a mobilizační struktury

Jak bylo uvedeno výše, Tarrow operacionalizoval strukturu politických příležitostí pomocí oněch pěti zmíněných bodů, přičemž pro nás bude zásadní bod čtvrtý, tedy schopnost nalézat v systému spojence. Jejich přítomnost v systému může pomoci prosazovat požadavky určité

skupiny skrze jejich vlastní pozici v systému. Tato spojení také spějí k vytvoření sdílené identity a konsekvantně také lepším výsledkům onoho protestního hnutí. V kontextu Slovenska se zaměříme zejména na politické strany a církve.

11.2.1. Politické strany

Na kampani za vypsání referenda a poté na samotné kampani za schválení otázek v referendu je zřejmé, že většina stran neměla svoji pozici od počátku zcela konsolidovanou a vytvářela si ji v průběhu oněch měsíců. Nejlépe to vystihuje komentář bývalé slovenské premiérky Ivety Radičové, která vyvíjející se politické názory na referendum komentovala slovy, že politici se „snaží nadbíhat převládajícímu postoji veřejného mínění. Politici však nemají jen reagovat na vlny ve veřejném mínění, ale mají jej i tvořit. A potom mají přicházet s řešeními“ (DenníkN. 2015j). Jak bylo uvedeno v teoretické části, v postmateriálních otázkách se převážně očekává podpora levicových stran. Levicový Smer premiéra Fica je navíc zařazen do struktury Evropských socialistů, jejichž podpora LGBT zákonům je na evropské úrovni 99 % (Intergroup on LGBT rights 2014). Předpokládalo by se tak, že tato největší slovenská strana bude stát za progresem v otázkách LGBT komunity, naopak křesťanské strany v čele s KDH jej budou nadále brzdit. Jak bylo rozepsáno v kapitole historie LGBT zákonů na Slovensku, téma sexuálních menšin nebylo za celou historii Slovenska příliš akcentováno, to se však změnilo s prezidentskými volbami 2014, kdy Smer těsně před volbami změnil ústavu. Součástí této změny byla definice manželství jako výhradního svazku muže a ženy. Dle analýzy většiny politologů se jednalo jednak o jakýsi politický výměnný obchod za podporu KDH celé ústavní změně, ale zejména o snahu Roberta Fica získat na svoji stranu katolické voličstvo před prezidentskými volbami.

Co se týče podrobnějšího pohledu na jednotlivé parlamentní strany v průběhu kampaně za referendum, nejvíce pozornosti přitahoval názor právě vládní strany Smer. Strana jako celek nakonec žádné doporučení k hlasování nedala, na rozdíl od výzev odpůrců k neúčasti však premiér Fico účast na referendu podpořil, neřekl však, jak bude hlasovat. Svůj postoj podle vlastních slov vyjádřil tím, že jeho vláda spolu s KDH zakotvila do Ústavy definici manželství jako svazku muže a ženy. Vyjádřil se zároveň, že témata nepovažuje za „životně důležité otázky Slovenska“. Po celou kampaň se strana vyznačovala nejasnou pozicí, nedlouho před referendem jel předseda vlády Fico gratulovat kardinálovi Jánovi Chryzostomovi Korcovi k narozeninám a několik opakoval, že na referendum půjde, že je třeba na něj jít, čímž se prakticky vyslovil proti taktice odpůrců referenda. Zdůvodňoval to faktem, že si

nemůže dovolit odrazovat občany od referenda, neboť by občané na referendum neměli zanevřít, neboť jej jednou budou možná potřebovat (Denník N 2015). V celé straně se za práva LGBT osob, potažmo za registrované partnerství, otevřeně postavila pouze europoslankyně Monika Flašíková-Beňová a poslanec Lubomír Blaha. Europoslankyně Flašíková-Beňová patřila spolu se zástupci strany Svoboda a solidarita (SaS) k největším zastáncům LGBT komunity (TERAZ.sk 2015). Několik ministrů vlády Smeru poté deklarovalo svoji úmyslnou neúčast na referendu, případně negativní hlasování (TERAZ.sk 2015a).

KDH od počátku referendum podporovalo a předseda strany aktivně spolupracoval s AzR, na půdě parlamentu například zorganizoval setkání se zmiňovanou francouzskou „pro-rodinnou“ aktivistkou Ludovine de la Rochère a setkal se osobně s chorvatskou organizátorkou referenda Željku Markic. Všichni členové poslanecké klubu strany se referenda zúčastnili a hlasovali ANO. V oficiálním prohlášení strany stálo, že *„KDH vyzývá své členy, sympatizanty a lidi dobré vůle, kterým záleží na ochraně a podpoře manželství a rodiny, aby se zúčastnili referenda a na všechny tři otázky odpověděli kladně.“* (TERAZ.sk 2015b).

Nejvýraznějším a prakticky jediným relevantním otevřeným odpůrcem referenda v parlamentu byla strana Svoboda a solidarita. Celý poslanecký klub otevřeně deklaroval, že se referenda nezúčastní, přičemž předseda strany Richard Sulík a Martin Poliačik, který v minulosti překládal zákon o registrovaném partnerství, byli spolu s Monikou Flašíkovou-Beňovou ze Smeru největší zastánci LGBT komunity. Sulík komentoval referendum dlouhodobě jako zbytečné, neboť *„otázky referenda nic neřeší, právní stav, který požadují, existuje už dnes. Jít k referendu je zabíjení času...“* Poliačik se vyjádřil, že *„vychází z předpokladu, že o základních lidských právech se hlasovat nemá.“* (HNonline.sk 2015).

Co se týče dalších stran, maďarská strana MOST-HÍD se rozhodla svým voličům nedat žádné závazné doporučení, neboť *„jsme občanská strana, která respektuje rozmanitost v hodnotově-etických otázkách. Účast na referendu je občanským postojem a nemyslíme si, že máme právo radit lidem, jak hlasovat.“* Předseda strany Béla Bugár však své kladné hlasování v referendu veřejně podpořil: *„Já hlasovat půjdu. Každý ví, že jsem křesťansky založený a že budu hlasovat za.“* (SME 2015). Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OLaNO) slovy svého mluvčího vyzvalo občany, aby v referendu hlasovali. Samotné hnutí bylo však podle vyjádření jejich poslanců rozdělené. Předseda strany Igor Matovič a předseda poslaneckého klubu Richard Vašečka s otázkami souhlasili a šli hlasovat, poslanec Jozef Viskupič se vyjádřil, že o lidských právech se hlasovat nemá (SME.sk 2015). Slovenská demokratická a křesťanská unie (SDKÚ) doporučila svým voličům a sympatizantům účast na referendu,

strana však měla pochopení i pro ty, kteří vyjádřili své rozhodnutí neúčasti (Teraz.sk 2015b). Strana Nová většina (NOVA) přijala usnesení, ve kterém doporučuje svým členům a sympatizantům účastnit se referenda. „*NOVA od svého vzniku prosazuje používání referenda jako významného nástroje přímé demokracie, kterým se občané přímo podílejí na výkonné moci. Z tohoto důvodu doporučujeme našim členům a sympatizantům, aby se zúčastnili nastávajícího referenda o rodině.*“ (NOVA 2015). U strany NOVA je důležité podotknout její provázání s AzR skrze jejího předsedu Daniela Lipšica, bývalého člena KDĽ. Lipšic byl totiž autorem onoho posudku, který zaslala výše uvedená Alliance Defending Freedom ve spolupráci s AzR slovenskému ústavnímu soudu, když rozhodoval o ústavnosti otázek v referendu (Alliance Defending Freedom 2014). Slovenská občanská koalice (SKOK), což je zatím oficiálně nezaregistrovaná liberálně-občanská politická strana, se postavila proti referendu. Její předseda a nezařazený poslanec Národní rady Juraj Miškov oznámil tři týdny před referendem, že strana spouští kampaň, s finančními prostředky 50 000 euro, na internetu a billboardech, která bude doporučovat neúčast na referendu. Byla založena na citátu z evangelia podle Matouše „*nesuďte, abyste nebyli souzeni*“ a na heslu „*zůstat doma 7.2 není hřích.*“ Miškov řekl, že „*zúčastnit se nadcházejícího referenda a jakýmkoliv způsobem odpovědět na položené otázky by znamenal připustit, že většina má právo nerespektovat a nemít v úctě osobní a rodinný život menšiny. Proto se referenda nezúčastníme a vyzýváme i občany Slovenska, aby ho svoji účastí nepodpořili.*“ (O mediách 2015). Strana Sít', která se ve výzkumech veřejného mínění těší v současné době na Slovensku poměrně velké oblibě, nedala v souvislosti s referendem pro své příznivce jasné doporučení. Předseda Radoslav Procházka řekl, že hlasovat půjde, protože se zúčastnil každého referenda. Na nejspornější otázku o adopcích homosexuálů odpoví podle přesvědčení, že dítěti je v jakékoliv domácnosti, kde se lidé mají rádi, lépe než dětském domově. Nezařazený poslanec Miroslav Beblavý hlásící se ke straně hlasovat nepůjde vůbec (TA3 2015).

Z mimoparlamentních stran se poté Slovenská národní strana (SNS), jejíž bývalý předseda Ján Slota byl nechvalně znám svými homofobními výroky, podpořila referendum i organizačně sběrem podpisů a doporučila účastnit se na hlasování a odevzdat kladné hlasy. Předseda SNS Andrej Danko řekl, že „*SNS je v podpoře jednotná. Prosazujeme tradiční křesťanské hodnoty, odpovědět je tak předvídatelná*“ Strana maďarské komunity (SMK-MKP) poté pomáhala AzR překládat letáky do maďarštiny. Předseda József Berényi se vyjádřil takto: „*Určitě doporučíme našim voličům, aby šli hlasovat, co se týká způsobu hlasování, v SMK ještě nepadlo závěrečné rozhodnutí.*“ (SME 2015).

11.2.2. Prezident

Prezident Slovenské republiky Andrej Kiska nedlouho po vyhlášení referenda oznámil, že bude na první dvě otázky odpovídat kladně. Na první, která se ptá, zdali lidé souhlasí s tím, aby se manželstvím nazýval jen svazek muže a ženy a na druhou, která je o adopcích dětí stejnopohlavními páry. Na třetí otázku týkající se sexuální výchovy ve školách prezident Kiska odpoví záporně. Vyjádřil se, že *„jsou otázky, při kterých mám velmi jasné stanovisko. Jsem člověk konzervativní s porozuměním toho, co čekají menšiny nebo druhá skupina.“*

S tímto postojem se neztotožnili lidskoprávní aktivisté. Předseda Institutu lidských práv reagoval, že *„svým prohlášením se v této chvíli zdefinoval hodnotově a bohužel, tyto hodnoty, ke kterým se přihlásil, nejsou hodnoty inkluzivní, ale je to v rozporu s tím, co sám řekl, tedy že bude prezidentem všech občanů a občanek“*. Situaci komentoval také Martin Macko z LGBT Iniciativy Inakosť, který zejména zdůraznil, že by si prezident měl před takovým prohlášením alespoň vyslechnout jejich argumenty: *„Zejména v případě, kdy k nim zaujímá zásadní stanovisko. Proto se opakovaně pokusíme požádat o setkání, to předchozí prezident odmítnul. Vyslechnutí jejich argumentů je dle Macka minimum, co by měl prezident udělat.“* (správy.pravda.sk 2015).

Od počátku však prezident Kiska snažil alespoň o klidnou a seriózní diskuzi. Na pravidelné setkání s církvemi v lednu 2015 uvedl: *„Dovoľte mi říci, že si osobně myslím, že stejným způsobem můžete přispět nejen k tomu, s jakým výsledkem skončí únorové referendum, ale i s jakým pocitem z něho naše společnost vyjde jako celek...Přál bych si, aby způsob, jakým občané a voliči dospějí k výsledku, ať už bude jakýkoliv, nezanechal rány na lidech a na schopnosti Slovenska a jeho občanů diskutovat a poslouchat se navzájem. Aby se argumentovalo uctivě a pravdivě, abychom nevyšli z referenda rozdělení na nepřátelské tábory. Aby se kvůli tomuto tématu dokonce nerozpadávali přátelství.“* (DenníkN 2015a).

Prezidentova role byla tak od počátku v celém procesu spíše ambivalentní, jako jednoznačné spojence dle Tarroovy definice ho však pojmenovat nelze. Vyhlásil sice referendum, deklaroval kladnou odpověď na dvě otázky a nijak zásadněji se LGBT aktivistů nezastal, co více, odmítl se s nimi i setkat. Na druhou stranu se snažil od počátku o nekonfliktní diskuzi a určité uklidňování před-referendové kampaně.

11.2.3. Ombudsmanka

Kromě několika individuálních poslanců byla jediným veřejným činitelem, který se otevřeně postavil na stranu LGBT komunity, slovenská veřejná ochránkyně práv Jana Dubcová. Tato bývalá soudkyně a poslankyně Národní rady zvolená za SDKÚ se k referendu vyjádřila takto *„Tato i všechny ostatní otázky byly položeny z obavy části společnosti o tradiční rodinu. Tyto obavy nemám, pokud jde o zachování tradičního manželství, tradičních hodnot, ani pokud jde o osvojení nebo vzdělávání dětí. Naopak, pokud by bylo umožněné manželství všem dospělým osobám, které by se před orgánem státu zavázali, že spolu budou žít v trvalém svazku – manželství – že se budou vzájemně ctít a starat se o sebe, bylo by to ku prospěchu společnosti.“* Na tiskové konferenci poté podrobněji zdůvodňovala svoji neúčast a obhajovala, proč podle ní manželství stejnopohlavní párů, adopce dětí těmito páry nebo sexuální výchova nijak neohrozí tradiční společnost a tyto legislativní úpravy by měly být naopak přijaty. Poskytla novinářům komplexní analýzu problému a poté několikrát vystupovala v médiích na podporu LGBT komunity (Verejný ochranca práv 2015).

11.2.4. Církev

Všechny kroky směřující na „ochranu rodiny“ a proti podpoře LGBT práv v historii Slovenska vždy podpořila Konference biskupů Slovenska.

V roce 2013 katolická církev pronesla skrze pastýřský list v kostelech ono nechvalně známé kázání, které obsahovalo slova o „kultuře smrti“ a manželství stejnopohlavních párů označila za „sodomský paskvil odporující Boží vůli a připravující Boží trest“ (SME.sk 2013). Na podporu změny ústavy definující ústavu jako svazek muže a ženy nejenomže vydala oficiální výzvu, ale také sepsala společnou modlitbu věřících. Jedna z jejích částí například zní *„Pane, prosíme tě za naše zákonodárce, aby vždy pamatovali na ochranu rodiny založené na manželském svazku muže a ženy.“* (Konferencia biskupov Slovenska 2014). Nejinak tomu bylo u kampaně za podporu referenda. Katolická církev, potažmo prakticky všechny slovenské církve, od počátku patřily k největším spojencům AzR. V médiích se tak záhy začala objevovat otázka, kdo vlastně spustil všelidové hlasování? Občanský sektor nebo katolická církev?

Iniciativa Inakosť má v tomto hledu jasno: *„Osobně se domnívám, že celá Aliancia za rodinu je projektem katolické církve, na její objednávku. Ta velice dobře využila nálady ve společnosti, mediálně ukotvila téma „ochrany rodiny“ (respektive to byl její záměr) a na*

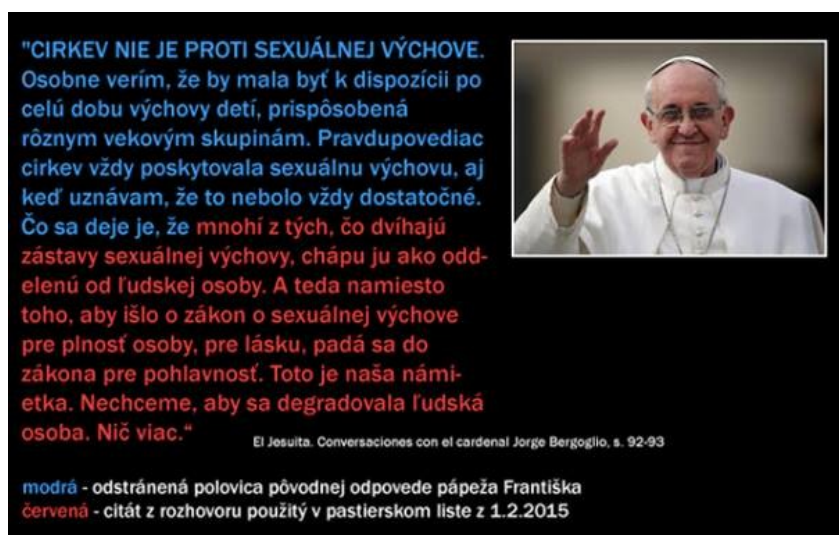
chvíli zase stále na piedestalu jediného a jednoznačného ochránce a obránce slovenské rodiny, morálního pořádku a „křesťanských základů“ slovenské společnosti“ (Jablonická-Zezulová 2015). Mluvčí AzR s tím nesouhlasí a hovoří o jasném občanském charakteru Aliance: „Zajímavé je, že i přes naši jednoznačnou „občanskost“ se nám to nepodařilo obhájit před veřejností. Neustále jsme byli spojováni s politikou a církvemi, obzvláště katolickou církví...Měli jsme se proti tomu jasněji ohradit.“ Avšak výraznou podporu církve uznává: „Mnozí nám vyčítali politické ambice a návaznost na křesťanské církve, zvláště teda na církev katolickou. Je fakt, že představitelé katolické církve se angažovali v předreferendovém období jako nikdy předtím. Angažovanost katolické církve nám byla spíše vyčítaná než že by přispěla k mobilizaci.“ (Verešová 2015)

Samotná katolická církev se od počátku snažila na veřejnosti hrát jakousi dvojakou hru, kdy tvrdila, že se snahou za vypsání referenda a poté samotnou kampaní za jeho podporu nemá zase až tolik společného, a že se jedná o občanskou iniciativu. Na druhou stranu je však provázání mezi AzR a katolickou církví více než zřejmé, a to v několika aspektech. Za prvé AzR zaštituje zhruba 120 organizací, přičemž dle analýzy těchto organizací je minimálně u osmi těchto sdružení přímým zřizovatelem Konference biskupů Slovenska, přibližně polovina poté uvádí Konferenci jako sponzora, partnera nebo spolupracuje s okolními farnostmi a diecézemi. Dle jiného údaje je dokonce z oněch 120 sdružení přímo spojených s církví 87 organizací. Mezi organizace, kde je zřizovatelem Konference biskupů Slovenska, patří například Hnutí Světlo – Život, Komise pro mládež v Spišskej diecézi, Diecézní pastorační centrum pro rodinu Banskobystrické diecéze či Katolicko-pedagogické a katechetické centrum. Jako sponzora ji na svých stránkách uvádí například občanské sdružení Familiaris, Christin či Mladí za rodinu (správy.pravda 2015a). Za druhé je zřejmé také finanční propojení AzR a Konference biskupů Slovenska. S přesností se nedá říci, kolik financí do kampaně vložili samotní organizátoři referenda a kolik ostatní, kam patří také církve, avšak přímo na stránkách Katolické církve na Slovensku je uvedena AzR jako jeden z „prorodinných projektů“, tedy projektů k „ochraně rodiny a manželství“, které katolická církev financuje z peněz dárců (Katolická církev na Slovensku). Mluvčí Konference biskupů Slovenska Martin Kamara to komentoval slovy „*přiměřenou sumou z těchto darů jsme podpořili i Aliancii za rodinu*“ (HNonline.sk 2015a).

Co se týče mobilizačních struktur, skrze které církve Aliancii formálně či neformálně pomáhala, nejdříve se zaměříme na pomoc informační. Skrze křesťanské informační kanály Konference biskupů Slovenska od počátku o AzR, potažmo jejich aktivitách, informovala a od počátku je podporovala. Významně se také podílela na sběru podpisů pod petici. Oficiálně

neumožnila podpisy petice přímo v kostelech, jak uvedl mluvčí „v liturgických prostorech není možné podpisování občanských a politických peticí. V případě oslovení organizátory však bude možné podepisovat petici před kostely“, k čemuž reálně v blízkosti kostelů běžně docházelo. Církev dále podporovala kampaň i marketingově. Fotografie dokazují, že některé kostely byly plné letáků AzR (SME.sk 2015a). Kněží začali běžně zakomponovávat téma referenda do svých kázání a katolická církev připravila tzv. pastýřský list k národnímu referendu o ochraně rodiny, který byl 1. února čten ve všech kostelech a tuto mši vysílalo křesťanské rádio Lumen. Jejím obsahem byla například pasáž: *Ptejme se rodičů a prarodičů: můžeme lhostejně přihlížet tomu, jak někdo kazí vaše děti a vaše vnuky? Deformuje jejich osobnost a sexualitu, narušuje jejich vědomí zodpovědnosti v budoucích manželských vztazích? Rodiče touží po dětech, vnucích a pravnucích. Připustíme sexuální výchovu dětí a mládeže zaměřenou spíše na zamezení početí než na zodpovědné a láskyplné rodičovství?* (Katolická církev na Slovensku 2015a). V onom listě byla v médiích několikrát opakovaná a na billboardech používá informace o tom, že papež František, mnohými považovaný v těchto otázkách díky některým svým výrokům za liberála ⁷, podpořil ono slovenské referendum. Papež se však nikdy přímo k referendu nebo kampani na jeho podporu nevyjádřil (topky.sk 2015). Došlo v něm také k dezinterpretaci papežových slov, viz obrázek.

Obrázek č. 2 – Papež o sexuální výchově (zdroj: Facebook)

⁷ „Pokud je někdo gay a hledá Boha a koná dobro, kdo jsem já, abych ho soudil, V roce 2014 byl okolím papeže připraven dokument, který vyzývá k toleranci k homosexuálům, apeluje na církev, aby si vážila darů, které mohou poskytnout a uvádí, v článku 52, že *“the Church pays special attention to the children who live with couples of the same sex, emphasizing that the needs and rights of the little ones must always be given priority.”* Dokument nebyl sice na setkání kardinálů nakonec schválen, ale samotný Vatikán tuto diskuzi otevřel. (Synod14 - Eleventh General Assembly)

Samotný pastýřský list vyvolal kontroverze a například v Bratislavě jeho čtení přimělo některé věřící opustit kostel (DenníkN 2015b).

Kardinál Ján Chryzostom Korec účast na referendu podpořil slovy: „*Zachovávaní tohoto Božího pořádku je zachovávaní zdravého národního života a je to také základ pro zachovávaní a obranu zdravého šťastného života ve Slovenské republice.*“ (SME.sk 2015b). Za zmínku stojí také dopis představitelů Katolické a ekumenické pastorační služby ozbrojených složek podepsaný jejím generálním duchovním pplk. Marian Bodolló, který byl adresován všem věřícím v její působnosti, tedy ozbrojeným sborům, zaměstnancům příslušných orgánů státní správy, jejich rodinným příslušníkům, manželům, dětem i dospělým a příbuzným, kteří s nimi bydlí ve společné domácnosti (Ústredie ekumenickej pastoračnej služby v Ozbrojených silách Slovenskej republiky 2014). Katolická televizní stanice TV LUX také bez finanční odměny vysílala kontroverzní televizní spot AzR, viz níže. „*Prostor na vysílání spotu vyčlenil jeden z vlastníků TV LUX - Konferencie biskupů Slovenska,*“ vysvětlila její mluvčí (DenníkN 2015c).

Další z církví, která spadá pod Konferenci biskupů Slovenska, Řeckokatolická církev, se také na referendu podílela, přičemž taktéž četla v kostelech vlastní pastýřský list (Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska 2015a). Její arcibiskup Babjak se vyjádřil takto: „*Sedmý únor 2015 bude v historii Slovenska opravdu důležitý. Já i ty, my všichni, rozhodneme o ochraně dětí a rodinného života. Média nás budou strašit, že se referenda nezúčastní potřebný počet voličů. Nedejme se oklamat, namísto toho podpořme ochranu rodiny, manželství a dětí. Účastí na referendu můžeme omezit zlo, můžeme přispět k záchraně rodiny.*“ (TERAZ.sk 2015d). Kněz této církve Rastislav Baka svým kázáním na hranici nesnášenlivosti způsobil výraznou kontroverzi a odsouzení z mnoha stran. V kázání hovořil o jakémsi hromadném odebírání dětí na západě, ale také o LGBT komunitě: „*Proti zvrácenému životu nemáte šanci. Děti jsou tam zboží, skutečná biologická matka je v Evropě nic, práva mají gayové, homosexuálové a pedofilové, ale ne otec a matka...I v pohádkách už se to mění. Princ už se zamiluje do krále a ne do princezny, a princezna sní o svatbě s královnou, ne s princem.*“ Kladné hlasování v referendu tak podpořil slovy: „*Vzbudte se, zastavte moc třetího tisíciletí. Postavte zelenou oponu této toleranci a překrucování. Vytlačte tuto špínu za hranice státu.*“ Krok televize RTVS, která z důvodu podezření na podněcování k nenávisti obsažené v tomto výroku, odmítla část kázání kněze odvysílat, byl arcibiskupem Babjakem

označen za neopodstatněnou cenzuru kázání a porušení náboženské svobody projevu. Žádal zároveň, aby RTVS dodatečně odvysílala celou liturgii. Od výroků se nedistancoval ani nikdo z Konference biskupů Slovenska, do které Řeckokatolická církev hierarchicky spadá. Na otázku novinářů, zda nepovažuje tato slova za šíření nenávisti, mluvčí Konference odpověděl, že je nutné obrátit se na řeckokatolické arcibiskupství, „*dohodli jsme se, že záležitost bude komunikovat Prešovská archieparchia.*“ Výroky byly odsouzeny jak LGBT aktivisty: „*Je tragické, že v den připomínky osvobození koncentračního tábora Osvětím se objevil text kázání, který vyzývá k "vytlačení špíny za hranice státu", tak také například českým knězem Tomášem Halíkem: „Bylo by v zájmu církve, aby se na místě kázání při bohoslužbě neobjevovaly podobné hysterické štvavé politické agitace, které namísto věcné debaty jen podněcují nenávist a předsudky. Úroveň argumentace, jazyka a myšlení těchto lidí je děsivá. Není to obhajoba, ale kompromitace křesťanství, medvědí služba církvi.*“ (spravy.pravda.sk 2015b).

Sbor biskupů Evangelické církve augsburského vyznání, druhé největší slovenské církve, účast na referendu taktéž doporučil. Generální biskup Miloš Klátik se vyjádřil, že „*já půjdu, budu hlasovat třikrát ano. Jsem za křesťanské hodnoty a celé referendum vnímám jako vyjádření prorodinného vztahu.*“ (webnoviny.sk 2015). Jediným, kdo se proti referendu z náboženských spolků na Slovensku výrazněji postavil, byl jeden ze sborů této církve, Evangelický církevní sbor Bratislava Staré město vydal prohlášení, ve které se mimo jiné píše, že „*že aktivity, propagace, stejně jako obsahová náplň této kampaně jsou vyjádřením nepochopení a zneužívání křesťanských principů a víry. Proto vyzýváme všechny lidi dobré vůle, aby namísto posuzování mravnostní jiných usilovali o růst lásky k těm, kteří jsou v naší společnosti marginalizováni a jejich životy komplikují nesmyslné předsudky a strach většinové společnosti.*“ (Evanjelický církevní zbor Bratislava 2015).

Ústřední svaz židovských náboženských obcí, který na Slovensku reprezentuje různé směry judaismu, žádné doporučení ani vyjádření k otázkám neposkytl. Mluvčí Lucie Kollárová to vysvětlila tím, že daná organizace „*reprezentuje na Slovensku různé směry judaizmu, které nemají na některé etické otázky úplně stejné názory. Proto se Ústřední svaz židovských náboženských obcí k těmto otázkám nevyjadřuje.*“ (webnoviny.sk 2015).

11.2.5. Městské úřady, školy, nemocnice

Mobilizace občanů neprobíhala pouze na ulicích nebo v kostelech, ale také na dalších místech, což vzbuzovalo mnohdy kontroverze. V červnu 2014 AzR oslovila v dopise starosty s prosbou o pomoc ve formě sbírání podpisů vyhlášení referenda na veřejných prostranstvích obce, informováním na veřejných obecních vývěskách, v místním rozhlase a na webových stránkách obce atd. Jelikož byl tento postup označen mnohými za protizákonný, podali LGBT aktivisté stížnost na Generální prokuraturu. Dle vyjádření ministerstva vnitra však zákaz takovéto propagace platí jen v čase pracovní doby a při výkonu státní správy. Nevztahuje se na podporu petice na webových stránkách či v obecních novinách. Proč starostové sbírají podpisy na svých úřadech vysvětlil jeden z nich slovy „*Jako první občan obce- starosta - plně tuto petici podporuji a ztotožňuji se s ní.*“ (správa.pravda.sk 2015c). Co se týče podpory v místních rozhlasech, AzR zveřejnila na svojí stránce text, který mohli lidé hlásit v obecních rozhlasech. Tuto verzi slyšeli občané například v obci Drahovci pri Piešťanoch. V obci Opatovej nad Váhod poté občané slyšeli: „*Přijde říci svůj názor na to, zda mají rodiče právo zabránit nevhodné sexuální výchově jejich dětí a nemají jít za to do vězení.*“ Mluvčí města Erika Ságová tvrdí, že vyhrožování s vězením nelze chápat jako klamání veřejnosti: „*Šlo o dodaný reklamní text za finanční náhradu. Jelikož svojí podstatou neporušoval žádný zákon, byl odvyšiláný. Posuzovat v jiném ohledu správnost formulací není naší úlohou*“ (DennikN 2015d)

Co se týče kampaně AzR na školách, ředitel školy sv. Františka z Assisi v Bratislavě například obeslal rodiče studentů s touto výzvou „*Hledám dobrovolníky, kteří by mi pomohli vyrobit 500 ks odznaků na referendum. Stroj je u mě, pošlete svoje starší děti nebo můžete přijít sami, prosím, dejte mi vědět předem emailem.*“ Dále v emailu vyzývá, aby rodiče šířili výzvy AzR, její spot, který odmítly odvysílat televize, kupovali si trička na podporu referenda a zmiňuje, že může zprostředkovat zájemcům setkání s koordinátory z AzR. Email obsahoval i výzvu samotné AzR, která nabádala k posílání SMS zpráv známým v den referenda (DennikN 2015e). Jak dokazují fotografie, taktéž další školy se zapojovaly do kampaně například lepením plakátů AzR nebo různých jiných „pro-rodinných“ hesel na podporu referenda na svoji budovu (topky.sk 2015a). AzR se také snažila získat hlasy v nemocnicích. Jak uvádí mluvčí Univerzitní nemocnice Bratislava, největší slovenské nemocnice, Aliancia žádala o vstup do nemocnice pro dobrovolníky s cílem informovat pacienty o volebním právu a případně pomoci pacientům s vyřizování voličského průkazu. AzR byla odmítnuta, avšak i přesto se dobrovolníci neformálně v nemocnici pohybovali a pacienty oslovovali (aktuálne.atlas.sk 2015).

11.2.6. Další zdroje Aliancie za rodinu

Pro AzR pracovalo poměrně velké množství dobrovolníků, dle jejich vlastních slov téměř 10 000. Pomocí nich sbírala podpisy na referendum v ulicích měst, obcí, na letních festivalech, posílala podpisové archy do schránek. Dobrovolníci distribuovali letáky a dále se podíleli na organizaci. V průběhu kampaně AzR také uspořádala desítky setkání po celém Slovensku a množství veřejných diskuzí, přičemž jejich hlavním motem měl být odkaz, že „*děti v tom mají jasno*“. Diskuzí se zúčastnila také například výše zmíněna francouzská „pro-rodinná“ aktivistka a organizátorka chorvatského referenda (aktuality.sk 2015).

Aliance v emailu pro dobrovolníky vyzývala také například k oné propagaci skrze místní rozhlas „*Zaplat' pár euro za zprávu o referendu v místním rozhlase.*“ Dále své příznivce vyzývala k oslovení svého okolí: „*Vytvoř si seznam svých přátel, příbuzných a dalších kontaktů – zavolej jim před referendem, napiš jim SMS v den referenda a motivuj je, aby hlasovali podle svého názoru – každý občan má právo hlasovat a každý hlas je důležitý!*“ Dobrovolníci měli taktéž vyrazit do blízkých domovů důchodců zjistit, zda v nich budou volební urny, a pokud ne, tak je objednat na místních úřadech (DenníkN 2015d).

Kampaně AzR byla masivní, její letáky byly ve schránkách, kostelech, plakáty na zastávkách MDH, dokonce i na některých cestovních lístcích byl na spodní straně text: „*Referendum za rodinu. Otec – mama – dítě. Budoucnost Slovenska.*“ (správy.pravda.sk 2015ch).

11.3. Média

Co se týče role médií jako dalšího z potenciálních mobilizačních kanálů (Walgrave a Klandermans 2010), jejich roli v kampani, případnou strannost či nestrannost si nedovolím v této práci hodnotit, neboť by to zabralo samostatnou komplexní analýzu. Omezím se tak pouze na popis rozhodnutí médií, které přitáhly největší pozornost.

Jako z dalších mobilizačních kroků AzR připravila televizní spoty. Ty obsahovaly obraz malého dítěte, kterému jeho pěstounka říká: „*Adamko, přišli tvoji noví rodiče.*“ Ve dveřích stojí pár mladých mužů držící se za ruce. V okamžik, kdy se chlapec zeptá, kde je maminka, se na sebe stejnopohlavní pár překvapeně podívá. Spot končí sloganem „*děti v tom mají jasno*“ a výzvou, aby lidé přišli hlasovat a vyznačili třikrát ano „*pro děti a rodinu*“. Tento reklamní spot odmítla vysílat TV Markíza, TV JOJ i veřejnoprávní RTVS. Ředitel Markízy Matthias Settele v odůvodnění napsal: „*Rozhodli jsme se nenabízet speciální reklamní bloky*

na komunikaci referenda ani pro podporovatele, ani pro aktivisty, kteří jsou proti. Zatímco organizátoři referenda jsou připraveni téma komunikovat, lidé s jiným názorem obvykle nejsou organizováni tak, aby dokázaly zaplatit reklamní spoty prezentující alternativní postoje." Na to reagovala AzR vyjádřením „Myslíme si, že to bylo motivované snahou postavit se proti referendu a proti 400-tisícům lidí, kteří podepsali petici. Od dnešního dne nemůžeme Markízu považovat za rodinnou televizi.“ (DenníkN 2015f). V lednu 2015 se objevil druhý televizní reklamní spot. Zobrazuje mužskou dvojici dotýkající se chlapce, kterému se to nelíbí. Ve spotu se tak vytváří implicitní paralela mezi homosexualitou a zneužívání dětí. AzR se k němu po výrazné kritice nepřihlásila (DenníkN 2015g).

Co se týče otevřené strannosti médií, kromě oněch pro-křesťanských kanálů vyjádřily svůj jednoznačný názor, tedy deklarovaly svůj odpor vůči referendu, deník Pravda a DenníkN. Pravda uvedla na titulní straně: „Na nesmyslné otázky v referendu neexistují správné odpovědi. Ublížíjí nám všem. Neudělejme chybu.“ Šéfredaktorka poté dodala. „Metoda vyloučení je nepřijatelná. Pokud se vydáme cestou odpírání práv, prosazování silnějšího nad slabším, náš svět, který jsme s pokorou povinni vylepšovat, se začne hroutit“. Denník N poté na titulku otiskl komentář šéfredaktora s titulkem „O lásce se nemá hlasovat.“ (O mediach 2015a).

AzR měla na roli slovenských médií jednoznačný názor: „Obrovská antikampaň médií, kterou jsme asi měli čekat, překvapila asi všechny. Úplně všechny. Odmítnutí spotů za finanční úhradu (!) v rádiích a v televizích, dokonce i ve veřejnoprávní TV, bylo jasnou diskriminací a omezováním svobody. Aliance po tomto kroku médií podala žaloby.“ (Verešová 2015)

Pro úplnost této kapitoly je dobré doplnit, že v průběhu kampaně se rozhodli aktivisté z LGBT komunity vystoupit s prohlášením, které podepsali všichni zástupci sexuálních menšin na Slovensku, že již dále v médiích nebudou vystupovat. Zdůvodnili to tím, že „nemá význam diskutovat s lidmi argumentujícími názory, které odborníci opakovaně vysvětlili a vyvrátili. Nerozumíme, proč jsme jako LGBT komunita postaveni do pozice těch, kteří jsou proti rodině,“ (DenníkN 2015h).

12. Kulturní hodnoty/rámování

Rámování a zasazení kampaně AzR do kulturního kontextu bylo převážně založeno na vytváření strachu vůči neznámému a na pocitu ohrožení, následně na zdůrazňování „tradiční rodiny“ a ochraně rodiny jako přirozené svazku muže a ženy.

Na svých webových stránkách má v úvodu organizace uvedeno, že příčinou referenda je „ohrožení rodiny, před kterým chceme bránit naše děti, rodinu a manželství.“ Zdůrazňováno je zejména ohrožení dítěte: „Nabízíme Slovensku možnosť odmietnuť sociálne experimenty s deťmi a rodinami. Na deťoch sa neexperimentuje, NIKDY!“ Dítě bylo ostatně ve středu zájmu celou kampaň, vystupovalo v onom kontroverzním klipu, klíčový odkaz referenda měl být „*děti v tom mají jasno*“ a jak uvedli organizátoři den před referendem „*v tomto referendu je klíčový zájem dětí. A jejich zájmem je mít matku a otce a vyrůstat s nimi v rodině, ve které budou obklopeni láskou a do života vybaveni oběma vzory – ženským a mužským.*“ (aktuality.sk 2015)

V rámci kampaně AzR neodmítala pouze manželství stejnopohlavních párů nebo umožnění adopcí těmto párům, bojovala také proti legalizaci registrovaného partnerství, přičemž v tomto případě se argumentační linie ohrožení nesla ve smyslu ohrožení založeném na vývoji v ostatních evropských zemích, případně ze strany evropských soudů. „*Sledujíc zahraničí, kde se práva dospělých prosazují nad práva dětí a nátlak se nikdy nezastavuje, ale vždy pokračuje od registrovaných partnerství, přes stejnopohlavní manželství a adopce dětí až po tresty za vyslovení svého názoru, jsme po dlouhé a zodpovědné úvaze zahrnující mnohé konzultace došli k přesvědčení, že referendum o ochraně rodiny je nevyhnutelné. Pokud totiž povolíme registrované partnerství, kvůli evropským soudům jim musíme přiznat prakticky stejná práva včetně adopcí.*“ S tímto ohrožením také souvisí reakce Aliancie na fakt, že v ústavě je manželství již zakotveno jako svazek muže a ženy, a tudíž prakticky neexistuje větší legální ochrana: „*Je potřebné jít dále, abychom se vyhnuli scénáři Chorvatska, kde po zadefinování manželství bylo schváleno registrované partnerství. A tímto podle rozhodnutí evropských soudů nakonec musí být registrovaným párům legalizována téměř všechna práva jako manželům.*“

Důležitou součástí rámování referenda bylo také zdůrazňování jakési svobody občanů si zvolit. „*Lidé mají právo říct, co chtějí pro své děti a jejich budoucnost, mají právo rozhodnout o takto důležitých věcech.*“ Na to navazuje stanovisko k argumentu odpůrců referenda, že otázky jsou již v právním řádu vyřešeny a jde tedy o plýtvání peněz: „*V demokracii tento argument stojí na vratkých nohách, zvláště pokud to hovoří největší zastánci demokracie. Co je důležitější, s vidinou přicházejících ideologií na Slovensko, než bránit rodinu, manželství a děti tím, že každý člověk, každá rodina, dostane šanci říci, co si přeje a*

co pro svoje děti nechce? Anebo např. postavit jeden kilometr dálnice?“ (Aliancia za rodinu 2015)

Jak bylo uvedeno výše, prakticky všechny aktivity AzR byly nějakým způsobem propojeny s církví, tudíž se to také odráželo na prezentaci kampaně, zejména ze strany církevních hodnostářů a křesťanských politiků. Na billboardech s neznámým financováním se objevoval také například papež František, jehož podpora referenda je sporná, s palcem nahoru a nápisem „třikrát ANO“. Často byl využíván také argument „gender ideologie“: *„Nedejme se oklamat, že se v zemích s aplikovanou a legislativně podpořenou gender ideologií nic zlého neděje. V gender ideologii jde o nevědecké a ideologické tvrzení, že dvojaká pohlavnost – ženská a mužská – vlastně ani neexistuje. S takovou ideologií a jejími důsledky nemůžeme souhlasit.“* Na plakátech se objevovala například hesla *„rodová ideologie a politici, kteří ji podporují, jsou proti Bohu“* (SME.sk 2015a).

13. Výsledek referenda

Referendum se uskutečnilo v sobotu 7. února 2015. Pro platnost referenda byla nutná účast nadpoloviční většiny voličů. Celková účast na referendu však byla po sečtení hlasů pouze 21,41 %. Na první otázku ohledně definice manželství odpovědělo kladně 94,50 % voličů. Na druhou otázku týkající se adopce stejnopohlavních párů bylo kladných odpovědí 92,43 %, a v otázce třetí, ohledně sexuální výchovy ve školách, hlasovalo ano 90,32%.

Reakce politiků na výsledky referenda byly různorodé a z počátku spíše obecná, avšak již z nich lze usuzovat jakýsi prvotní výhled do budoucna v otázce práv sexuálních menšin. Strany podporující od počátku referendum pokračovaly v dané linii. KDH slovy svého předsedy uvedlo, že *„Rodina, práce a spravedlnost jsou základními prioritami křesťanské demokracie. KDH bude v tomto úsilí pokračovat i nadále.“* (čas.sk 2015). Naopak Svoboda a Solidarita a SKOK stojící od sběru petici na opačné straně, výsledek kvitovaly s potěšením. Předseda Sas Sulík řekl: *„Celé referendum bylo nesmyslné, protože nic neměnilo. I v případě schválení by zůstalo všechno úplně stejné. Můj původní odhad byl okolo 35% účasti voličů. Pokud by bylo úspěšné, mrzelo by mě to, neboť by to bylo potvrzením, že žijeme někde v 1. století.“* Juraj Mikšov ze strany SKOK poté uvedl, že *„jsem rád, že to se Slovenskem nakonec nevypadá tak zle, že se ukázalo, že Slovensko není xenofobní a netolerantní země.“* Strany, které měly k lidovému hlasování postoj poměrně ambivalentní, se většinou omezily na obecné konstatování. Robert Fico uvedl že *„Smer respektuje voliče, kteří se ho zúčastnili, stejně jako*

ty, kteří se ho neúčastnili, a nemá důvod komentovat tuto občanskou iniciativu.“ (čas.sk 2015). Strana Siet poskytla vyjádření: „Příběh a výsledky referenda jsou pro SIEŤ příležitostí poděkovat každému, kdo se jakýmkoliv způsobem zapojil do celonárodního rozhovoru. Slovensko zvládá složité procesy a těmito spory jako společenstvo dospívá.“ (Siet 2015). OĽaNO pojalo výsledek zejména jako kritiku hranice nutné pro platnost referenda: „Existence 50 % kvora je nepopíratelným projevem pohrdáním politiků lidmi. Způsobuje postupné otupení zájmu lidí o věci veřejné, a to je to, co politikům vyhovuje. Děkujeme všem bez ohledu na vyslovený názor, kteří na referendum přišli.“ (čas.sk 2015). Některé strany začaly výsledek interpretovat jako důkaz toho, že otázky v referendu nejsou palčivým problémem slovenské společnosti. MOST-Híd: „Výsledek referenda naznačuje, že skutečné problémy a ohrožení rodin vidí velká část naší společnosti jinde, než v položených referendových otázkách“ (Most-Híd 2015). SDKÚ: „Výsledky referenda naznačují podle SDKÚ několik trendů ve společnosti. Slovensko se za poslední roky změnilo nejenom ekonomicky a civilizačně, ale aj mentálně. Největším problémem však nadále zůstává nezaměstnanost a sociální situace.“ (SDKU-DS 2015).

13.1. Úspěch či neúspěch referenda?

Jak bude uvedeno níže, každá z pomyslných stran referenda interpretovala výsledek jako svůj vlastní úspěch. Skutečnost je však poněkud komplikovanější a označením za vítěze jednu nebo druhou stranu se člověk dostává do jakési normativní pozice.

Hodnotit účast 21 % s ohledem na teoretické předpoklady pasivity postkomunistických zemí je taktéž problematické. Toto číslo znamenalo jasnou neplatnost referenda, na druhou stranu by v parlamentních volbách při průměrné slovenské účasti znamenalo pravděpodobně většinu v Národní radě. Stejně tak je problematické hodnotit pasivitu/aktivitu občanů ve sběru podpisů a kampani za referendum, neboť přesná čísla účastníků nejsou dohledatelná, a tak nelze vytvořit přesnou komparativní analýzu.

13.1. 1. Úspěch Alianci za rodinu

Aliancia za rodinu hodnotila bezprostředně výsledek i přes neplatnost referenda a poměrně nízkou volební účast 21 % jako výrazný úspěch a přislíbila, že bude dále prosazovat konzervativní hodnoty, se kterými šla do kampaně. „Téměř milión občanů (944 674) přišlo

řít svůj názor na hodnoty, za rodinu, manželství, drtivá většina z nich řekla 3x ANO. Tato nevidaná občanská společnost ukazuje, že od státu, politiků, chce pro-rodinné politiky a ne pře-definování rodiny. Aliancia bude pokračovat v ochraně rodiny, manželství a práv dětí, vnímá silný mandát, aby připravila kvalitní program i v ekonomické a sociální oblasti na podporu rodin, o čemž se nemohlo hlasovat v referendu.“(Aliancia za rodinu 2015a).

S odstupem tisková mluvčí Verešová z početního hlediska vyjadřuje nespokojenost s výsledkem a kritizuje nastavení institutu referenda jako takového: *„Ukázalo se, že nástroj přímé demokracie – referendum – je na Slovensku v podstatě nefunkčním nástrojem. Dosáhnout více jak 50% účast voličů v době, kdy ani komunální ani parlamentní volby takovou účast nemají, se rovná prakticky zázraku. Doufali jsme, že hlasovat přijde alespoň 30 % - tak to vycházelo i z poslední průzkumu před referendem. Z tohoto pohledu spokojení s čísly nejsme.*“(Verešová 2015).

Účast 21 % občanů a tedy neplatnost referenda by se na první pohled mohly zdát jako jasný neúspěch, na druhou stranu téměř milion občanů hlasujících v referendu kladně se blíží volebnímu vítězství Smeru, který díky tomu získal většinu v parlamentu. Zároveň je tento výsledek blízko počtu hlasů, které získal premiér Fico v druhém kole prezidentských voleb, a je to více, než kolik získali všichni kandidáti v posledních slovenských volbách do evropského parlamentu. To Verešová komentuje slovy *„...vnímáme i druhý rozměr – v zimním měsíci, s bojkotem médií, s neuvěřitelným tlakem liberální elit – přišel k referendu téměř milion lidí. Je to zřejmě nejsilnější a nejlépe vnímaná a organizovaná skupina lidí a je to pětina veřejnosti – takže to nám dává naději.*“(Verešová 2015).

13. 1. 2. Úspěch LGBT komunity

LGBT aktivisté, stejně jako liberální politici a média, hovořili o výsledku jako o jednoznačné výhře sexuálních menšin, potažmo liberálně-tolerantní společnosti. Ilustrující je titulek DenníkuN: *„Slovensko je modernější, než si myslelo“*, případně jeho komentář: *„Slovenské referendum o rodině mělo původně ochránit tradiční, konzervativní většinu krajiny před skupinkou lidí s jinou sexuální orientací. Výsledkem však je, že z většiny se stala menšina.*“(DenníkN 2015ch). Je však poměrně obtížné výsledek tímto směrem jednoznačně definovat. Z poměru výsledků totiž nelze rozlišit, z kolika procent se v oněch 79 % nehlasující jednalo o „racionální voliče“, kteří se referenda neúčastnili na základě výzev LGBT aktivistů, aby tak

zneplatnili referendum, a nakolik se jednalo o lidi, kterým je to prostě jedno. Tak či tak lze však konstatovat, že 79 % nepovažovalo „ohrožení rodiny“ natolik silné, aby svůj názor potřebovalo vyjádřit skrze účast na lidovém hlasování.

Novinář Martin Šimečka z výsledků i přes tuto nejasnost usuzuje zejména prohru konzervativního proudu slovenské společnosti. Dle něj debata před hlasováním vypadala, jako kdyby slovenský národ ničím jiným nežil, avšak 80 % občanů nakonec zůstalo doma. 900 000 hlasujících, kteří v referendu řekli ANO, je dle něj fundamentalistické jádro církve. Avšak i přes mohutnou kampaň, burcování lidí v kostelech, čtení pastýřských listů atd., ze zhruba tří milionů slovenských věřících měla potřebu k referendu přijít pouze tato malá část. Zbytek věřících toto téma nezajímá natolik, aby šli vhodit do urny svůj hlas, z čehož Šimečka usuzuje, že by nevyšli do ulic, ani kdyby mělo být na Slovensku například zavedeno registrované partnerství (DVTV 2015).

Jablonická k tomu dodá: „*Mě osobně překvapili z marketingového hlediska. Oni vsadili na emoce, vydírání, strach, ale zjevně jejich americky okovaní mediální poradci špatně odhadli, co funguje na tzv. nevyhraněný střed slovenské veřejnosti. Už jen z reakce na blozích je jasné, že svoji cílovou skupinu podcenili – a to jak intelektuálně, tak i emocionálně.*“ (Jablonická-Zezulová 2015).

Z osmi referend konaných za dobu samostatné Slovenské republiky patří každopádně 21% volební účast k těm nižším.

14. Zhodnocení referenda

14.1. Příčiny počátků tématu v daném období

Na základě výše uvedené analytické části je nasnadě si v závěrečné části práce odpovědět na otázku, proč referendum vlastně na Slovensku vzniklo, zda se jednalo o dlouhodobější proces a vyvrcholení reflexe tématu „tradiční rodiny“, nebo se naopak jednalo poměrně o náhlou věc, jejíž příčiny je nutné hledat jinde?

Andrea Verešová příčiny vzniku AzR vysvětluje následovně: „*Jde o dlouhé roky ignorace občanského sektoru s konzervativním postojem. Dobře to vystihnul český politolog a publicista Alexandr Tomský, když řekl, že referendum bylo zoufalým gestem obrany. Tuto*

ignoraci a vytlačování z veřejného prostoru vnímáme jako útok na demokracii a omezování osobní svobody.“ (Verešová 2015) Pokud se však podíváme do minulosti, je zřejmé, že o úplné ignoraci ze strany politické reprezentace hovořit nelze. KDH po celou dobu historie obhajovala „tradiční rodinu“, již v minulosti uvažovala o prosazení ústavní změny zakotvující manželství jako muže a ženu a blokovala ze své pozice vládní strany všechny kroky směřující k uznání práv LGBT komunity. Pokud se navíc podíváme na časovou osu, KDH opětovně otevřelo možnost zakotvení manželství v ústavě jako svazku muže a ženy ji v září 2013, na což reagoval kladně například výše zmíněný předseda výboru pro sociální politiku za stranu Smer, tudíž zde jistá politická vůle pro změny v této oblasti byla již několik měsíců před vznikem samotné AzR a téměř půl roku před sběrem podpisů pod referendum. Robert Fico s Křesťanskodemokratickým hnutím tuto změnu ústavy vzápětí schválil. **Pokud bychom měli říci, že byla některá skupina obyvatel dlouhodobě ignorována, tak je to spíše LGBT komunita.** Jak bylo nastíněno v kapitole historie LGBT zákonů na Slovensku, až do změny ústavy a vypsání samotného referenda se registrovaného partnerství, potažmo požadavky LGBT komunity, obecně v politické ani společenské sféře příliš nekomunikovaly. LGBT komunita nijak v posledních letech zásadněji nezvyšovala svůj tlak na prosazování požadavků a ani za celou historii Slovenska neartikulovala své požadavky nějakým agresivním či důrazným způsobem. Gay aktivisté se snažili více či méně téma diskutovat dlouhé roky, avšak politici mu byli nakloněni minimálně. Umožnění adopcí nebo manželství pro osoby stejného pohlavní, které bylo obsahem referenda, nebylo prakticky reálně jako požadavek vznášeno LGBT aktivisty, ani žádnou z politických stran.

Počátky snahy konzervativních kruhů o větší prosazení požadavků „tradiční rodiny“ lze sledovat se vznikem Výboru pro sexuální menšiny, potažmo v čase vyjednávání Strategie lidských práv, kdy vzniká také AzR, což potvrzuje jak Verešová, tak Jablonická. Strategie lidských práv byla však pouze rámcovým dokumentem, jehož vyjednávání navíc započalo již před lety za vlády Ivety Radičové. Příčiny vzniku AzR definované pouze jako důsledek vyjednávání Strategie lidských práv autor nepovažuje za odpovídající realitě. Na základě uvedené analýzy lze říci, že AzR v daném okamžiku **nevznikla ani jako proti-hnutí na základě zvýšené intenzity aktivit LGBT komunity.**

LGBT aktivisté vidí příčiny vzniku jinde. Za prvé je to reálné přesvědčení některých konzervativních kruhů o nutnosti „ochrany rodiny“: *„Nemůžeme upřít, že mezi aktivisty se nacházejí takoví, kteří upřímně věří myšlence o tom, že někdo chce zničit institut rodiny a prosadit jakési nemorální nadpráva pro blíže nespecifikované „sexuální menšiny“, takže se postavili do role obránců a vizionářů „nezkaženého světa“.* Dále je to snaha katolické církve

o znovuoobnovení svého postavení: „*Tato kampaň přišla vedení katolické církve velice vhod: přestal se mediálně přetřásat jejich nedořešené záležitosti okolo arcibiskupa Bezáka* ⁸, *odluka církve od státu, zvýšil se tlak na zastoupení jejich zástupců v poradních orgánech vlády, takže opět získali kontrolu a přehled ve věcech veřejných, potřebovali si opravit svoji pošramocenou image v očích veřejnosti, hlavně na západním Slovensku, kde měl Bezák silnou podporu.*“ A v neposlední řadě také potenciální politické ambice AzR: „*Dlouho se uvažovalo nad tím, že v souvislosti s tím, jak etablované křesťanské strany ztrácejí svoji pozici a preference u voličů, si AzR referendem buduje voličskou základu a ve volbách 2016 její mluvčí vystartují už s nově vytvořenou politickou stranou, případně na kandidátkách etablovaných stran, aby je posilnili; (je dost možné, že by se tato alternativa ukázala jako velmi reálná, pokud by byl výsledek referenda v jejich prospěch).* (Jablonická-Zezulová 2015).

Na základě celkové analýzy tématu autor práce interpretuje počátky snah o vypsaní referenda právě v dané době jako souběh různých faktorů. Jako zásadní faktor, který přispěl k vypsaní slovenského referenda, považuje **inspirace okolními zeměmi**. Jak bylo dokázáno výše, Slovensko zapadá do jakési anti-LGBT vlny, která se šíří v postkomunistické země a přelévá se z jedné země do druhé⁹. AzR mezinárodní pomoc sice odmítá, objektivně však měla blízké formální či neformální kontakty na konzervativní kruhy, což dokazují například četné návštěvy francouzských či chorvatských aktivistů na Slovensku. AzR vzniká v čase vyjednávání Strategie o lidských právech, jejíž schválení a podobu považuje Verešová za vyvrcholení ignorace tématu tradiční rodiny a impulz pro vznik AzR. Jak však bylo uvedeno výše, téma „tradiční rodiny“ dlouhodobě přehlíženo na rozdíl od LGBT komunity nebylo, vyjednávání Strategie začala již za vlády Ivety Radičové a LGBT komunita ani liberální politici na konci roku 2013/začátku roku 2014 nijak nezintenzivnili prosazování zákonů legalizující práva sexuálních menšin. Lze tak usuzovat, že počátky důraznějšího prosazování křesťansko-konzervativních názorů v daném období bylo spíše jakousi časovou náhodou založenou na inspiraci z okolních států a transnacionálním propojení mezinárodních

---

⁸ Více viz http://cs.wikipedia.org/wiki/R%C3%B3bert_Bez%C3%A1k

⁹ Samotná tato vlna, potažmo přelévání, které způsobuje popsané dělení na tolerantní západ a homofobní východ vyvrací předpoklad Hnátové, která hovořila o postupném zlepšujícím se postavení sexuálních menšin ve východní Evropě (Hnátová 2009). Původní teze o postmaterialismu (Inglehart 1997) tak prochází ve východní Evropě určitou změnou. Trend k postupnému většímu akcentování hodnot v západním liberálním smyslu se ve většině postkomunistických zemí v posledních letech obrátil, akcentovány jsou sice hodnoty, které nejsou založeny na ekonomický/materiálních základech, jedná se však o konzervativní hodnoty „tradiční rodiny“. Toto přelévání z jedné země do druhé (Kane 1997) je v souladu s tzv. „bumerangovým efektem“, o kterém hovoří Císař (2003). Tento efekt se však přenesl z Císařova pojetí, ve kterém se týkal postmateriálních hodnot, kam patřila právě práva sexuálních menšin, k hodnotám konzervativním.

konzervativních kruhů. **Autor práce předpokládá, že by k etablování konzervativních kruhů pod nějakou organizací a k výraznějšímu prosazování konzervativní agendy po vzoru okolních zemí dříve či později došlo, ať už by vyjednávání okolo Strategie skončila jakkoliv.**

Obecně lze také souhlasit s Jablonickou, že část z členů AzR tak činila **opravdu z niterného přesvědčení o potřebě ochrany tradiční rodiny vůči jakémusi ohrožení ze strany LGBT komunity.** Zároveň je nepopíratelné **významné zapojení slovenské Konference biskupů,** která přímo či nepřímo od počátku referendum a samotnou AzR podporovala. Je tak nasnadě diskutovat otázku, zda bylo referendum opravdu „iniciativou a zaktivizováním občanů zdola“, jak tvrdí AzR, nebo se jednalo o snahu křesťanských aktivistů přímo napojených na katolickou církev o prosazení jejich požadavků.

14.2. Příčiny úspěchu mobilizace

Kromě analýzy důvodů počátků tématu „ochrany tradiční rodiny“ v daném období je nutné zhodnotit také příčiny toho, proč téma začalo v daném období tak významně společensky rezonovat a AzR se podařilo poměrně výrazně mobilizovat občany.

Tento poměrně značný úspěch tématu „ochrany tradiční rodiny“ je nutné vidět zejména v kontextu toho, že odpůrci od počátku snahy o vypsání referenda upozorňovali na to, že postrádá smysl. Jak uváděla například Iveta Radičová nebo Tomáš Halík, reálné ohrožení rodiny ze strany LGBT komunity nehrozilo a reálné problémy současných slovenských rodin jsou úplně jinde, v alkoholismu, manželské nevěře, vzájemné neúctě manželů, domácím násilí, hrubosti, honem za penězi atd. (aktuality.sk 2015b, DenníkN 2015j). Manželství už bylo ústavní změnou upraveno, stejnopohlavní páry si dítě adoptovat na Slovensku dle platné legislativy nemohou a sexuální výchova jako samostatný předmět neexistuje a dle zkušeností učitelů s ní doposud žádný rodič problém neměl. Michal Hvorecký to shrnuje slovy: „...původně se říkalo, že referendum bude o rodině, ale de facto je to referendum proti gayům a lesbám, proti menšinám. To je absurdní, protože to, jak je kampaň vedená, hovoří o úplně fantasmagorických věcech, které neexistují v naší společnosti. Takové problémy tu nejsou a Slovensko má mnohem závažnější problémy, které by mělo řešit, jako je nezaměstnanost, únik mozků, emigrace mladých lidí a množství dalších. Místo toho se nyní půl roku řeší něco, co není ve skutečnosti starostí této země.“ (ČT 2015).

Pokud vyjdeme z předpokladu, že slovenská společnost dle výše uvedených výzkumů veřejného mínění postupně čím dál tím více akceptovala legislativní požadavky LGBT komunity a reálné ohrožení slovenských rodin na základě otázek definovaných AzR jsou přinejmenším diskutabilní, bylo tak od počátku kampaně nutné pro úspěšnou mobilizaci její správné rámování, které Císař popisuje slovy, „...hrozby určitého systému neexistují „objektivně“, ale musí být danými aktéry vnímány a správným způsobem „rámovány...“ (Císař 2003). AzR tak v rámci kampaně vytvořila jakýsi obraz „my“ a „oni“ definovaný McCarthym jako jedna z podmínek nutná pro aktivizaci občanů (McCarthy 1994). Ohrožení rodiny bylo implicitně nebo explicitně směřováno vůči LGBT komunitě, která má svými požadavky na uzákonění partnerství ohrožovat „tradiční rodinu“ jako svazek muže a ženy a ohrožovat zejména děti. Jedním z důvodů, proč se LGBT aktivisté rozhodli již dále neúčastnit se diskuzí s AzR bylo právě toto rámování referenda. „*Nerozumíme tomu, proč jsme jako LGBT komunita postaveni do pozice těch, kteří jsou proti rodině.*“ LGBT komunitě byly připisovány ony reálné či smyšlené atributy (Hardin 1995, kap. 4), mezi něž patřila větší promiskuita, přenos AIDS, úmrtnost v o 20 let mladším věku, větší míra sebevraždnosti, a byla vytvářena paralela mezi homosexualitou a zneužíváním dětí. Za mobilizačním úspěchem AzR stojí také emoce. Vyvolávání onoho děsivého obrazu LGBT komunity, vytváření všudypřítomného strachu, strachu o své vlastní děti, bylo důležitou součástí kampaně. Michal Hvorecký to komentoval slovy: „*Mám pocit, že tato Aliancia za rodinu přišla v pravou chvíli a oslovila mnoho nespokojených, kteří tady jsou. Řekla jim: Tak víte co? Vinni jsou gayové a lesby a vinni jsou ti, kteří vám chtějí sebrat děti, a vytvořila atmosféru strachu, že ten problém má nějaké jméno. Pojmenovala, našla nepřítele. To je takové velké téma Slovenska, jako kdyby potřebovalo jednou Čechy, jednou Maďary, teď zase gaye a lesby.*“ (ČT 2015). Jak uvádí Taylor, emoce (v tomto případě strach a pocit ohrožení) jsou prostředkem pro artikulaci spojitosti mezi kulturními vzorci, strukturální nespravedlností a individuální akcí. Pro úspěšnou kolektivní akci jsou tak naprosto zásadní (Taylor 1995:227). Velice efektivní se také ukázalo ve shodě s předpoklady Laby odkazování na církevní hodnoty a náboženství obecně (Laba 1990: kap. 8). Spojenectví s Konferencí biskupů Slovenska a apel na tradiční křesťanské hodnoty výrazně podpořil mobilizaci občanů v kostelech a na dalších církevních akcích. Ve shodě s tím, co uvádí Mccarthy a Zald (1973) a Znejábek (1997), kteří tvrdí, že reálné problémy a obtíže lidí-účastníků nehrají při mobilizaci občanů zásadní roli, se tak AzR podařilo onen problém jaksi „vytvořit“ a vyvolat ve společnosti na emocích založený strach a ohrožení ze strany LGBT komunity. Což potvrzuje další teoretický předpoklad Tarrowa, který tvrdí, že celkový smysl protestů není vytvořen jaksi z ničeho, z pocíťovaných problémů ve

společnosti, ale je právě konstruován vůdci v rámci procesu konfrontování oponentů (Tarrow 1998: 201).

Samotná domnělá či reálná existence onoho ohrožení by nebyla pro mobilizaci 400 000 občanů k podpisu petice a pro mobilizaci tisíců dobrovolníků ke kampani za podporu referenda dostačující. Pro úspěšnost jakékoliv větší kampaně je nutné nejdříve profesionalizovat organizaci (McCarthy a Zald 1973). AzR hovoří o tom, že samotná kampaň za referendum nebyla z jejich strany příliš zdařilá: „*Petici, ve které jsme nasbírali více jak 420 tisíc podpisů, jsme zvládli opravu výborně, ale kampaň před referendem nás „doběhla“. Tam už opravdu nestačil jen občanský aktivismus, i když jsme zvládli mnoho těžkých úkolů. Asi největší chybou bylo, že jsme neměli skutečný profesionální referendový štáb.*“ (Verešová 2015) Průběh kampaně ze strany AzR však ukazuje spíše opak, tedy poměrně rychlou profesionalizace. Jak uvádí LGBT aktivista Romana Schlesinger: „*Ještě dva roky zpátky jsme se jim smáli, jací jsou to amatéři, ani poznámku neuměli vytvořit, všechno dělali v Malování, nejjednodušším programu, ale pak měli najednou všechno, všechno profesionální, neboť na to získali peníze.*“ (ČT 2014). AzR dokázala po vzoru profesionálních neziskových organizací v západních zemích vytvořit manažersky a marketingově velice zdařilou kampaň, přičemž využívala všechny formy její formy, přes letáky, televizní spoty až po diskuze a osobní setkávání. Jak uvedla Schlesinger, profesionalizace šla ruku v ruce s růstem externích zdrojů. Transnacionální, potažmo externí, pomoc byla od počátku AzR pro tuto organizaci významná. Popsané formální či neformální propojení AzR se západoevropskými nebo ruskými ultrakonzervativními organizacemi bylo pro organizaci zásadní nejen z hlediska finančního, ale také z hlediska administrativní pomoci, předávání zkušeností, návštěv aktivistů ze zahraničí atd.

Professionalizace a zvyšování legitimacy AzR souviselo také se získáváním spojenců v rámci politického systému i mimo něj, kteří byli pro další mobilizaci občanů také zásadní. V práci byla sledována jedna z dimenzí Tarrowy definice modelu politické příležitosti, tedy existence spojence v systému, potažmo jejich vliv na kolektivní akci občanů. Nejdříve byl sledován postoj a podpora/nepodpora referenda ze strany politických stran. Jednoznačnou organizační podporu měla AzR ze strany KDĽH a menších neparlamentní stran Slovenské národní strany a Strany maďarské komunity. K AzR měla velice blízko strana NOVA, neboť její předseda se přímo podílel na psaní posudku k ústavnímu soudu. Náзор ve straně OĽaNO, SDKÚ, MOST-HÍD, Sít' a Smer byl nejednotný. Proti referendu se otevřeně stavěla strana SaS a SKOK, druhá ze stran spustila na území Slovenska kampaň proti referendu, ve srovnání s kampaní

Aliancie však byla marginálního rozsahu. Jako jednoznačný spojenec AzR může být označena Konference biskupů Slovenska. Možné důvody jejího zapojení byly uvedeny na straně 56, přičemž se zdá být zřejmým, že referendum církvi přišlo „velmi vhod“ a na jeho vzniku se nepřímo podílela. Podpora referenda ze strany církví na Slovensku byla opravdu masivní. Uvedme přímé napojení více jak poloviny organizací sdružených v AzR, financování organizace skrze církevní dary, pastýřské listy čtené v kostelech, Konference biskupů Slovenska pravidelně skrze své kanály informující o aktivitách organizace, letáky v kostelech, sběr podpisů v jejich přímé blízkosti atd. Mobilizování občanů skrze církevní struktury tak splnilo všechny teoretické předpoklady. Ve shodě s předpoklady McCarthy a Zalda „infrastruktura“ tradičního náboženství výrazně AzR napomohla (McCarthy a Zald 1987). Stejně tak se potvrdilo McAdamovo konstatování, že sociální hnutí, která dokážou využít struktur zaběhnutých stabilních organizací, mají mnohem větší pravděpodobnost úspěchu než ty, které se budou snažit vytvářet úplně nové organizační linky (McAdam et al. 2001). Obě metody mobilizace dle Walgrave a Klandermanse se skrze tyto církevní struktury taktéž podařilo naplnit. Formální metody byly splněny skrze onu distribuci letáku v kostelech, neformální, které byly obzvláště významné, poté skrze osobní vazby, kterými se církevní komunity vyznačují. Desítky tisíc věřících se podepsali pod petici k referendu a další tisíce věřících pracovali jako dobrovolníci. Význam neformálních metod mobilizace v rámci církve shrnuje jedna ze slovenských studentek v České republice: „*Hlavně, že moje babička měla z kostela přesné instrukce 3x ANO, ale otázky ani neznala.*“ Profesorka sociologie Iveta Radičová to v médiích shrnula slovy: „*Kampaň za referendum probíhá v kostelech.*“

Jak uvádí teoretická syntéza McAdama, Tarrowa a Tillyho, pro úspěšnou mobilizaci je nutné spojení všech konceptů sociálních hnutí, což se ve slovenském prostředí potvrdilo. V rámci modelu politických příležitostí se staly významným prvkem spojenci v rámci systému, v rámci teorie mobilizace zdrojů to byly externí zdroje a zejména mobilizační struktury církve a v teorii rámování to bylo celkové prezentování referenda jako podpory rodiny a boje proti jejímu ohrožení ze strany LGBT komunity. Ve shodě s autory se navíc slovenské rámování referenda vytvářelo v jakémsi interaktivním procesu mezi více aktéry, mezi vyzyvateli, oponenty, elementy státu, třetími stranami a médii (McAdam et al. 44).

14. 3. Výhled do budoucna

14. 3. 1. Výhled LGBT komunity

Již první reakce LGBT začaly naznačovat prezentování výsledku jako jakéhosi závazku pro přijetí zákonů na ulehčení života LGBT osob. Hana Fábry z iniciativy Povedzme nie nezmyselnému referendu veřejně vyzvala vládu, aby začala řešit práva homosexuálů. *„Je potřebné, aby nahlas řekli, že je tu jedna komunita, která nemá stejná práva jako ostatní, a že je to potřebné řešit.“* Romana Schlesinger z Queer Leaders Forum řekla, že *„bylo by načas minimálně zavést na Slovensku registrované partnerství. To je to, co je nejurgentnější, co by nám nejvíc pomohlo.“* Obdobně začala vývoj tímto směrem naznačovat některá média. *„Výsledkem bude výraznější odvaha při prosazování registrovaných partnerství. Ta doposud na Slovensku nebyla reálně tématem a zdálo se prakticky nemožné, že by se jím mohla stát.“* (Denník N 2015ch). *„Naděje na vyřešení právních těžkostí, se kterými v realitě zápasí páry stejného pohlaví. I to přinesly výsledky neplatného sobotního referenda pro LGBTI komunitu.“* (spravy.pravda.sk 2015e).

Určité náznaky tímto směrem se začaly ozývat také z parlamentu. Dva před referendem se premiér Robert Fico v Národní radě vyjádřil, že změna ústavy definující manželství jako svazek muže a ženy nemůžu bránit tomu, aby se mohly začít řešit některé otázky související se spolužitím osob stejného pohlaví, jako je právo na informace o zdravotním stavu partnera. Povinností vlády dle něj je *„ulehčit párům stejného pohlavní praktické stránky života.“* Předseda vlády naznačil, že se něco chystá, nehovořil však o registrovaných partnerstvích jako takových (DenníkN 2015i, spravy.spravda.sk 2015d). Úřad vlády Slovenské republiky vzápětí po výsledku referenda vydal tiskovou zprávu, ve které však naděje na rychlou změnu zmírnil. *„Výsledky referenda nemají pro nás žádnou výpovědní hodnotu a k ničemu politicky nezavazují. Rozhodnutí v jakékoli oblasti je potřeba přijímat uváženě v široké diskuzi a ne pod tlakem mediálních skupin, obzvláště v takových citlivých tématech.“* (spravy.pravda.sk 2015f). Stejně tak samotný předseda vlády začal svá slova zmírňovat. *„Každá strana, ať je to AzR, anebo na druhé straně lidé sympatizující s LGBT skupinami si výsledek referenda přivlastňují jako obrovské vítězství. Pokud si však někdo myslí, že účast 20 procent znamená, že 80 procent lidí na Slovensku souhlasí s osvojením dětí homosexuální nebo registrovanými partnerstvími, tak je na velkém omylu.“* (spravy.pravda.sk. 2015g).

Další politici však začali v této věci naznačovat snahu o posun. Kromě liberální Svobody a Solidarity například také předseda SDKÚ prohlásil, že skončené referendum může být začátkem cesty k seriózní a vážné diskuzi o registrovaných partnerstvích. *„Inspiraci můžeme hledat v sousedních krajinách jako je Rakousko, Česko nebo Německo.“* (SDKU-DS 2015).

Také prezident Andrej Kiska naznačil svůj postoj do budoucnosti, jeho názor na neměnnost manželství zůstává stejný, avšak naznačil pochopení pro LGBT komunitu. *„Proto jsem přijal s velkým porozuměním i vyjádření předsedy vlády v parlamentě vůči párům stejného pohlaví. V případě, že bude premiér a vláda na této cestě považovat za užitečnou diskusi moderovanou prezidentem, jsem připravený pomoci k tomu, abychom tento dluh společně smazali.“* (Prezident Slovenskej republiky 2015).

V konečném důsledku bude záležet především na Smeru. Strana působí v kontextu evropských sociálně demokratických stran, do kterých na evropské úrovni patří, jako jakási anomálie. Jak uvádí média: *„Na rozdíl od jiných socialistů se prakticky výhradně soustřeďuje na chlebová témata a neříká voličům, co si mají myslet o Romech nebo homosexuálech. Jejich předsedu ani vedení strany tato témata doposud nezajímala. Na druhou stranu dějiny strany ukazují její velkou schopnost naslouchat náladám voličů. V referendu jeho hlas zněl dost jasně a Smer bude zvažovat, zda si minimálně na registrované partnerství přeci jen nevytvoří názor.“* (Denník 2015l).

S odstupem od konání hlasování to však vypadá, že předseda vlády Fico svá slova začíná zmírňovat a na kritiku ze strany evropských socialistů není ochoten přistoupit. Premiér zdůraznil, že homosexuálové nejsou prioritou jeho vlády i přesto, že jej do těchto témat tlačí zahraniční sociálnědemokratické vlády: *„Levicovost se přece neprojeví tím, že se budeme věnovat jen homosexuálnímu tématům. V tomto státu jsou priority. Tento stát není stát, kde lidé vydělávají tři a půl tisíce euro měsíčně a už nemají pořádně co dělat. Všechno má svůj čas, pro nás, pro vládu, jsou prioritní sociálně, ekonomické otázky.“* Smer je dle jeho vyjádření připravený řešit některé praktické otázky LGBT osob, nikoliv však registrovaných partnerství *„...Garantuji vám, že v okamžik, kdy přijdete s tématem, jako jsou registrovaná partnerství, to opět v takovém krátkém čase po referendu opět vyvolá hádky.“* (spravy.pravda.sk. 2015g). V dubnu 2015, tedy skoro tři měsíce po konání referenda, žádný pokrok nenastal: *„Nevím nic o žádné nové iniciativě vlády ani strany Smer. Kromě vyjádření premiéra nenastal žádný proces.“* (aktuality.sk 2015c). Blížící se parlamentní volby navíc napovídají spíše tomu, že žádná velká změna se nedá v blízké době očekávat.

Jablonická-Zezulová z Iniciativy Inakosť okomentovala vyhlídky takto: *„Je to paradoxní, ale toto referendum nastartovalo takovou diskusi o tématu homosexuality a stejnopohlavních vztazích, rodičovských práv a možnosti osvojení/adopce nevyjímaje, jaká tu za posledních 25 let nezazněla... Referendum skutečně polarizovalo společnost, snad jen málokdo neměl jednoznačný názor na stanovené otázky. A na tom se dá stavět, pokračovat ve veřejné diskusi, která bude odborná, nebude už živit předsudky, jako to bývalo předtím, že se o tématu vždy*

diskutovali v linii „pro a proti.“ Do budoucna se chystají „nastartovat kampaň za registrované partnerství (spolu s osvojením dítěte druhým, nebiologickým rodičem), která je v procese přípravy...“ (Jablonická-Zezulová 2015).

14. 3. 2. Vyhledky Aliancie za rodinu a tématu tradiční rodiny

Je těžké odhadnout, jaký bude vývoj tématu „tradiční rodiny“ ve slovenské politice, avšak pohotovost, s jakou Robert Fico neváhal změnit ústavu, když chtěl dostat křesťansky orientované voliče na svoji stranu v prezidentských volbách, množství politiků, kteří se začali v průběhu kampaně akcentovat téma „tradiční rodiny“ a zejména téměř milion voličů, kteří se se kladně vyjádřili v referendu, naznačuje, že síla toho tématu je poměrně nosná. Již několikrát zmiňovaná Iveta Radičová na dotaz, zda se toto téma stane tématem příštích voleb, reagovala slovy: „Ti, kteří budou chtít zakrýt skutečné problémy, po tomto tématu sáhnou. Už několik měsíců překrývá jiná zásadní témata.“ (DenníkN 2015j). O citlivosti tématu svědčí například oznámení na veřejnou ochránkyni práv Janu Dubcovou za obhajobu neúčasti na referendu ze strany poslance KDĽ Josefa Miklošky (správy.pravda.sk 2015h).

Samotná AzR vidí svou budoucnost v pokračování ochrany tradiční rodiny, o přetvoření v politickou stranu Verešová nehovoří: „Referendem jsme chtěli dostat téma rodiny do diskuzí a teď chceme usilovat, aby se stalo centrem všech politik. Na to by mělo záležet každému politikovi. Co se týče naší organizace – chceme JEDNOTNĚ pokračovat v započaté práci.“ (Verešová 2015). LGBT aktivisté vlastní politické ambice AzR předpokládali v počátcích referenda, dnes hovoří spíše o nosnosti tématu pro již zavedené politické strany. „Vzhledem na výsledek referenda a na ne úplně šťastnou poreferendovou reputaci (jsou vnímáni jako otravní) si myslím, že jejich témat spíše někdo přivlastní (např. pravicová NOVA, která se profiluje jako konzervativní – nakonec Chromík, mluvčí Aliancie, má k Lipšicovi, předsedovi strany, dost blízko.)“ (Jablonická-Zezulová 2015)

15. Závěr a diskuze

Aliance za rodinu, vzniklá na konci roku 2013, poměrně rychle prakticky kompletně přebrala téma „ochrany tradiční rodiny“ ve slovenském diskurzu. AzR se brzy profesionalizovala a začala systematicky postupovat za vypsáním referenda o „ochraně rodiny“. Lidové hlasování, které mělo za cíl zakázat manželství stejnopohlavním párům, adopce dětí těmito páry a sexuální výchovu, bylo od počátku označováno mnohými za vyhozených šest milionů euro, neboť neřešilo reálné problémy slovenských rodin. I přes v analýze popsanou problematičnost reálného ohrožení „tradiční rodiny“ ze strany LBGT komunity a postupnou větší akceptaci gayů, leseb a trans osob ze strany slovenských občanů, se AzR díky marketingově zdařile zvládnuté kampani a široké podpoře z různých stran podařilo zmobilizovat značnou část občanů Slovenska.

Na průběhu referenda se významně spolupodíleli spojenci AzR, zejména politici, církve a transnacionální organizace. Strany a politici, kteří se vůči právům LBGT komunity dříve nijak zásadně nevyhraňovali, začali otázku „tradiční rodiny“ využívat k vlastnímu politickému prospěchu. Rychle přebírali argumenty AzR a začali se odvolávat na veřejné mínění podporující „tradiční uspořádání společnosti“. Jak však podotýká Iveta Radičová, jsou to právě politici, kteří veřejné mínění tvoří, tudíž je to i jejich postoj, který výrazně ovlivnil postoj velkého množství občanů Slovenska. Důležitý byl postoj zejména největší slovenské strany Smeru, která mohla s počty poslanců v parlamentu již od vzniku své jednobarevné vlády teoreticky schválit například i manželství stejnopohlavních párů, jak běžně činí jejich sociálně-demokratičtí kolegové v západní Evropě a Skandinávii. Kladný postoj Smeru vůči zakotvení manželství jako svazku muže a ženy a ambivalentní postoj k samotnému referendu však ukázal opak. Teoretické předpoklady, že levicové strany budou postmateriálním tématům, kam patří práva sexuálních menšin, více otevřené a nakloněné, se na Slovensku nepotvrdil. Smer se v čele s premiérem Robertem Ficem tak odklonil svých kolegů v evropské frakci podporující práva LBGT menšiny. DenníkN celkovou situaci komentoval slovy: *„Poslední roky vládne většinově Smer Roberta Fica, strana, která si říká sociálně demokratická. Ve skutečnosti však sbírá hlasy nacionalistů, konzervativně naladěného venkova a levicová je jen v tom, že mluví o sociální nespravedlnosti s milionovými hodinkami na ruce. Fico nikdy myšlenku registrovaných partnerství nepodporoval a raději získával podporu katolické církve.“* (DenníkN 2015ch). LBGT aktivisté roli Smeru hodnotí slovy: *„Ze strany vládnoucího strany Smer jako jednoznačné selhání a alibizmus... Opět a znova, jako v jiných sporech, z toho nejlépe politicky vytěžili lidé ze Smeru. Nic nepokazili, nikam se „nepřidali“, „obrušovali hrany“, „tišili vyhocené emoce“.* (Jablonická-Zezulová 2015).

Jako zásadní se pro mobilizaci občanů ukázala masivní podpora Konference biskupů Slovenska, která dokázala mobilizovat věřící k podpisu petice pod referendum, k dobrovolnictví v rámci kampaně a samotné účasti na hlasování. Někteří AzR dokonce označovali s ohledem na její výše uvedené přímé či nepřímé propojení za bílého koně římskokatolické církve. S apelem na náboženské hodnoty, ohrožení dětí a „tradiční rodinu“ bylo svázáno také prakticky celé rámování kampaně. Jak se mnohokrát v historii ukázalo, vytvoření nepřítele z některé z menšin se i v tomto případě vyplatilo. Církev svými aktivitami a výroky podporovala ono domnělé ohrožení dětí a vykreslování LGBT komunity jako nepřítele. Teolog Michal Havran například komentuje podporu v textu zmíněného kontroverzního videa slovy: *„...pracují s takovým archetypem, který dobře známe ze středověké Evropy. Nejdřív to byli Židé, kteří kradli děti. Potom to byli cikáni, kteří kradli děti. Nyní v tomto klipu, ke kterému se nikdo nepřiznal, ale který si Aliance pochválila, a který si pochválil mluvčí římskokatolické církve na Facebooku, ale potom to vymazal, vidíme dva homosexuály, kteří přijdou takovým poloúchylným způsobem žádat dítě od nějaké rodiny. V pokračování vidíme chlapce, kterého se dotýkají čtyři ruce mužské. To je opravdu úchylné.“* (ČT 2015). Někdy až nesnášenlivé projevy církve o „*kultuře smrti*“ a „*vytlačování této špíny za hranice státu*“ přinutily některé komentátory a LGBT aktivisty ke konstatování, že přímé zapojení Konference biskupů a zejména její mnohdy agresivní forma byla projevem klerofašizujících tendencí, které se ve slovenské historii táhnou již delší dobu. Novinář Michal Šimečka podotkl: *„Když vidíte tu zlobu a protofašismus ve společnosti, prostě se nedá nic dělat. V tomto smyslu, já jsem to i napsal, já to cítím, v té společnosti ten fašismus nezanikl, nevymřel, on tady je, akorát se schovává a hledá si cestičky, jak se projevit.“* (ČT 2015) Iveta Radičová poté dodává: *„Otevřel se prostor takovým agresivním postojům a názorům, které hraničí s neonacizmem. Dušan Ondrušek to přirovnal k strašení dětí Židy. Určitě to není cesta k lidské důstojnosti.“* (DenníkN 2015j). Pokud se podíváme na mezinárodní srovnání s ohledem na religiozitu krajiny, nelze však souhlasit s častým tvrzením, že čím religióznější je určitá krajina, tím méně občané a politici reflektují potřeby sexuálních menšin. V roce 2005 se stala jedna z nejvíce katolických zemí světa – Španělsko – jednou z prvních na světě, která legalizovala sňatky homosexuálů. V nedávné době uzákonila registrovaná partnerství a adopce pro stejnopohlavní páry Malta, kde se hlásí k víře přes 95 % obyvatel. A v tomto roce budou v tradičně katolickém Irsku občané hlasovat v referendu o manželství pro gaye a lesby a průzkumy veřejného mínění naznačují třípětinovou a tři čtvrtinovou podporu obyvatel.

V samotné katolické církvi ¹⁰ nejsou na práva LGBT komunity totožné názory. Na jednu stranu lze postavit ultrakonzervativní slovenskou katolickou církev, která v nechvalně známém pastýřském listu v roce 2013 v kostelech neváhala LGBT komunitu označit za „*kulturu smrti*“, a manželství stejnopohlavních párů „*sodomský paskvil odporující Boží vůli a připravující Boží trest*.“ Na tu druhou poté některé liberální církevní hodnostáře nebo samotného papeže Františka, se kterým prochází Vatikán určitým vývojem. Zdá se, že odsuzování homosexuality jako takové již z centra katolické církve skončilo, papež František je považován v těchto otázkách za liberála, vyzývá k toleranci vůči gayům a lesbám, jako první papež se setkal s transgender mužem a otevřel možnost uznání registrovaných partnerství nebo výchovy dětí stejnopohlavními páry. Registrovaná partnerství uznává také například Tomáš Halík, vídeňský arcibiskup Christoph Schönborn nebo předseda Papežského výboru pro organizaci mezinárodních eucharistických kongresů arcibiskup Piero Marini. Potvrzují se tak teoretické předpoklady Ernsta, že ono přeshraniční přelévání určitých témat ponechává poměrně značný prostor pro domácí omezení a příležitosti, které formují výslednou existenci/neexistenci, případně podobu konfliktu, na národní úrovni určité země. Procento věřících a postavení církve je tak pouze jedním z faktorů, mezi další patří například ekonomická situace země, geografická poloha, komunistická minulost a také názorová orientace čelních politiků země atd.

AzR se vnitřní profesionalizace a poměrně úspěšná mobilizace občanů podařila také díky v práci popsanému formálnímu či neformálnímu propojení, tedy finanční, organizační a informační pomoci, ze strany ultrakonzervativních organizací ze západní Evropy a Ruska. Samotné referendum a tomu předcházející změna ústavy zakotvující manželství jako výhradní svazek muže a ženy bylo jedním z dalších regresivních opatření týkající se práv sexuálních menšin, které se začaly v zemích postkomunistického prostoru objevovat v posledních letech. Politici často po vzoru Ruska začali využívat vyhraňování se vůči LGBT komunitě s vidinou překrytí vnitropolitických problémů, případně pro svůj vlastní prospěch, jako v případě kandidatury Roberta Fica na prezidenta. Konzervativní skupiny a církve zároveň s tím výrazně zesílily tlak na prosazování své agendy. V Evropě se tak začala obnovovat jakási linie oddělující liberální/tolerantní Západ od konzervativního, mnohdy silně homofobního, Východu, přičemž Slovensko se z pozice jakéhosi nevyhraněného státu začalo těmito kroky posouvat spíše do oblasti východní.

---

¹⁰ Záměrně píšeme v katolické církvi, neboť z křesťanských církví je zejména doménou té katolické mít ke gayům a lesbám velice rezervovaný postoj. Manželství stejnopohlavních párů uznává například luteránská církev ve skandinávských zemích, kde se jedná současně o církev s nejvíce věřícími.

I přes tuto širokou podporu se však AzR nakonec nepodařil zopakovat úspěch konzervativních skupin v okolních zemích. Celá kampaň za referendum vyústila v účast pouhých 21 % občanů, což je ještě méně než u referenda předchozího, kde se mělo hlasovat například o snížení počtu poslanců. Vysvětlení je poměrně těžce definovatelné. Nelze odhadnout, zda zbylých 69 % nehlasujících občanů nepřišlo na základě výzev LGBT aktivistů k neúčasti a byli tedy proti, nebo zda byli jen laxní. Téměř milion hlasujících ve prospěch referendových otázek je každopádně ve slovenské realitě poměrně vysoké číslo dosahující výsledku největší strany Smeru v parlamentních volbách. Na druhou stranu lze konstatovat, že z tří milionů slovenských věřících jich přišlo a odpověděla v referendu ANO pouze necelá třetina, tudíž většina z nich se rozhodla referendum o „ochraně tradiční rodiny“ přímou účastí nepodpořit. Téma se tak pravděpodobně bytostně dotýkalo pouze menší části lidí. Na Slovensku se tedy nepodařilo to, co například v Chorvatsku nebo Slovinsku, kde byla referenda vyvolána konzervativními kruhy týkající se práv sexuálních menšin úspěšná (s vědomím odlišných kvót pro platnost). Co je však ve slovenském kontextu zřejmé, je fakt, že téma „tradiční rodiny“ má stále v tamějších podmínkách poměrně velký politický potenciál. Je zde velká pravděpodobnost, že se téma stane důležitým také v příštích parlamentních volbách. Zároveň lze však konstatovat, že se otázce práv LGBT komunity dostalo poprvé za dobu samostatného Slovenska výrazné pozornosti, spousta lidí začala poprvé v životě přemýšlet, že na Slovensku nějaké stejnopohlavní páry žijí, že je to skupina, která má nějaký problém. Na jejich obranu se navíc postavila silná intelektuální elita a většinová prezentace výsledků referenda jako vítězství osob s menšinovou sexuální orientací již přiměla některé zákonodárce k opatrným náznakům možných legislativních změn.

Do budoucna je možno téma této práce rozšířit v několika oblastech. Je možné se zaměřit na roli církve ve slovenské politice, na další pokračování aktivit Aliance za rodinu a pokračování aktivit LGBT komunity, na srovnání České republiky a Slovenska, případně na srovnání Východu a Západu co se týče práv sexuálních menšin atd.

Na úplný závěr práce si dovoluji autor práce vyjádřit osobní postoj. Téma sexuálních menšin bude asi vždy pro určitou část světa poměrně kontroverzní otázkou. Aliancia za rodinu uvádí toto: *„Je to dlouhodobá otázka směřování společnosti, zda chceme podporovat rodiny, které jsou budoucností tohoto státu, nebo chceme podporovat na jejich úkor menšinové skupiny, které státu nepřinášejí mnoho, kromě toho, že mají velmi silný hlas v médiích, že velmi silně dokážou lobbovat za svoje požadavky, a v podstatě deformují společnost.“* Proč by mělo docházet k podpoře menšin na úkor většiny, copak není možné tyto věci řešit souběžně? LGBT komunita byla označena za občany druhé kategorie, která společnosti nic nepřináší,

nejsou však gayové a lesby například mezi vysokoškolskými učiteli, lékaři nebo politiky? Nejsou si snad všichni lidé rovni? Jakým způsobem vlastně k oné deformaci společnosti a ohrožení „tradiční rodiny“ má dojít? Tím, že si dva muži nebo dvě ženy slíbí před zákonem věrnost, se začne najednou více heterosexuálních párů rozvádět nebo hůře starat o své děti? Jak se ukázalo v zemích, kde již manželství a adopce pro stejnopohlavní páry legalizovali, nestalo se po schválení těchto změn s ohledem na většinovou společnost negativního zhola nic, majorita si na tento fakt postupně zvykla, obdobně jako si česká společnost zvykla na registrovaná partnerství. Zároveň se v demografických ukazatelích potvrdilo, že přijetí těchto zákonů „tradiční rodinu“ nijak neohrozilo, tyto ukazatele se totiž nijak nezměnily. Naopak, z deseti krajín EU s nejvyšší plodností na jednu ženu jsou registrovaná partnerství nebo manželství stejnopohlavních párů legální v devíti z nich. Naopak konzervativní křesťanské krajiny, kde nejsou svazky stejnopohlavních párů nijak právně zakotveny, jako je Itálie, Řecko nebo Polsko, jsou na opačném pólu a ženám se v nich rodí, obdobně jako na Slovensku, nejméně dětí v EU (Český rozhlas – zprávy 2015). Domnívám se tak, že se jedná o pokračování onoho pravděpodobně nikdy nekončícího boje za lidská práva. Bojovníci za zrušení otroctví dříve slýchali, že bourají tradiční uspořádání společnosti, které zde bylo stovky let. Stejně tak si před poměrně krátkou dobou nikdo neuměl představit, že ženy budou moci volit, že si bude moct vzít černocho bělošku. Vypovídá však fakt, že zde něco existovalo po určitou dobu o tom, že je to morálně správné? Dnes je prezidentem USA černocho a stejně tak snad v dohledné budoucnosti již nikdo nebude pochybovat nad právem LGBT komunity na důstojný život, ve kterém budou mít všichni totožná práva a povinnosti. Po tom, co si v historii gayové, lesby a trans lidé vytrpěli, je na to nejvyšší čas. Chce to jen otevřít oči a vidět svět v celé jeho šíři. Ostatně jak uváděl jeden slovenský poslanec: *„Na některých vesnicích na Slovensku ještě v životě neviděli Afričana, nemluvě o výstřednějších projevech subkultur nebo o romantických projevech sexuálních menšin.“*

16. Zdroje

Akce D.O.S.T. 2014. *Prohlášení představitelů rodinných organizací, protestujících proti podpoře Prague Pride ze strany velvyslanectví USA*. Dostupné z: <http://www.akce-dost.cz/20120813a.htm>

aktuality.sk. 2015. *Aliancia: Kampaň o ochrane rodiny vrcholí, v sobotu bude Európa počúvať Slovensko*. Dostupné z: <http://www.aktuality.sk/clanok/270006/aliancia-kampan-o-ochrane-rodiny-vrcholi-v-sobotu-bude-europa-pocuvat-slovensko/>

aktuality.sk. 2015a. *Fico mohol problémy homosexuálov riešiť už dávno. Keby bol naozaj sociálny demokrat*. Dostupné z: <http://www.aktuality.sk/clanok/270103/fico-mohol-problemy-homosexualov-riesit-uz-davno-keby-bol-naozaj-socialny-demokrat/>

aktuality.sk. 2015b. *Tomáš Halik: V referendách vidím nebezpečný nástroj populizmu*. Dostupné z: <http://www.aktuality.sk/clanok/269753/tomas-halik-rozhovor-referendum/>

aktuality.sk. 2015c. *Pomôže Smer homosexuálom? Blaha chce, aby po sebe dedili*. Dostupné z: <http://www.aktuality.sk/clanok/273723/pomoze-smer-homosexualom-dedit-po-sebe-im-nestaci/>

aktualne.atlas.sk. 2015. *Referendová kampaň sa dostala aj do nemocníc UNB. Pacienti sa sťažujú*. Dostupné z: <http://aktualne.atlas.sk/referendova-kampan-sa-dostala-aj-do-nemocnic-unb-pacienti-sa-stazuju/slovensko/spolocnost/>

aktualne.atlas.sk. 2015a. *Konflikty v rodinách aj útok v električke. Rozdeľuje ľudí referendum?* Dostupné z: <http://aktualne.atlas.sk/konflikty-v-rodinach-aj-utok-v-elektricke-rozdeluje-ludi-referendum/slovensko/spolocnost/>

Aliancia za rodinu. 2015. *Ohroženie rodiny ve svete a na Slovensku*. Dostupné z: <http://www.alianciazarodinu.sk/preco-chranit-rodinu/ohrozenia/>

Aliancia za rodinu. 2015a. *ĎAKUJEME 944 674x*. Dostupné z: <http://www.alianciazarodinu.sk/aktuality/dakujeme-944-674x/>

Aljazeera. 2015. *Hungarian gay rights activist's fight with fascism* . Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/01/hungarian-gay-rights-activist-fight-fascism-150125100542416.html#>

Alliance Defending Freedom. 2014. *Slovak Brief*. Dostupné z: <http://www.adfmedia.org/files/SlovakBrief.pdf>

Andersen, Robert a Fetner, Tina. 2008. Economic Inequality and Intolerance: Attitudes Toward Homosexuality in 35 Democracies. *American Journal of Political Science* 52, č. 4, 942-958 Dostupné z: http://socserv.mcmaster.ca/fetnert/docs/AndersenFetner_AJPS.pdf

BBC. 2013. *Croatia to hold referendum on same-sex marriage ban*. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24873498>

Buechler, Steve. 1993. „Beyond Resource Mobilization: Emergin Trends in Social Movements Theory“. *The Sociological Quarterly* 34, č.2, 217-235

BuzzFeedNews. 2013. *The Russian Plot To Take Back Eastern Europe At The Expense Of Gay Rights*. Dostupné z: <http://www.buzzfeed.com/lesterfeder/russia-exports-homosexual-propaganda-law-in-effort-to-fight#.ocLGvE6nO5>

BuzzFeedNews. 2014. *Emails Show “Pro-Family” Activists Feeding Contacts To Russian Nationalists*. Dostupné z: <http://www.buzzfeed.com/lesterfeder/emails-show-pro-family-activists-feeding-contacts-to-russian#.yd6bJB6aY>

Císař, Ondřej. 2002. „Strategie a transnacionální vztahy: politická pole a protitemelínská kampaň.“ *Politologický časopis* 9, č. 3, 280–296.

Císař, Ondřej. 2003. *Transnacionálně operující nevládní organizace a mechanismy jejich působení v domácí politice*. Brno: Masarykova univerzita

Císař, Ondřej. 2014. *Jak na výzkum v sociálních vědách? Výzkumný rámec, atributy a typy vědeckých prací*. Praha: Univerzita Karlova a Akademie věd ČR. Dostupné z: https://www.academia.edu/6184655/Jak_na_vyzkum_v_soci%C3%BDzkum_v_soci%C3%A1ln%C3%ADch_v%C4%9Bd%C3%A1ch_V%C3%BDzkumn%C3%BD_r%C3%A1mec_atributy_a_typy_v%C4%9Bdeck%C3%BDch_prac%C3%AD

CitizeGO. 2015. *About us*. Dostupné z: <http://www.citizengo.org/en/node/1>

Čárnogurský, Ján. 2014. *facebookový příspěvek*. Dostupné z: <https://www.facebook.com/jan.carnogursky/posts/679076175538701>

čas.sk. 2010. *Vládu zostaví Radičová, prezident ju označil za podpredsedníčku Smeru!*. Dostupné z: <http://www.cas.sk/clanok/170596/vladu-zostavi-radicova-prezident-ju-oznacil-za-podpredsednicku-smeru.html>

čas.sk. 2015. *Referendum nerozdelilo len bežných Slovákov, ale aj politikov: Toto si myslia o neúspešnom hlasovaní!* Dostupné z: <http://www.cas.sk/clanok/307464/referendum-nerozdelilo-len-beznych-slovakov-ale-aj-politikov-toto-si-myslia-o-neuspesnom-hlasovani.html>

čas.sk. 2015a. *Slovensko rozhodlo o osude referenda: Drvivá porážka Aliancie za rodinu!* Dostupné z: <http://www.cas.sk/referendum>

Český rozhlas. 2014. *Slovenská Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv*. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/krestanskytydenik/_zprava/slovenska-celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav--1368342

Český rozhlas – zprávy. 2015. *Tradiční rodina se v Evropě rozpadá. Kvůli registrovanému partnerství?* Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/data/_zprava/tradicni-rodina-se-v-evrope-rozpada-kvuli-registrovanemu-partnerstvi--1449197

Český statistický úřad. 2014. *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/82002D3492/\\$File/17022014.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/82002D3492/$File/17022014.pdf)

ČT. 2014. *Queer. Kultura smrti*. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10520528904-queer/214562210900012-kultura-smrti/>

ČT. 2015. *Queer. Čistá rodina*. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10520528904-queer/215562210900002-cista-rodina/titulky>

ČT24. 2014. *Registrovaným partnerům se otevírá cesta k adopci dítěte svého protějšku.* Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/282346-registrovanym-partnerum-se-otevira-cesta-k-adopci-ditete-sveho-protejsku/?mobileRedirect=off>

ČT24. 2015. *Slováci podle Amnesty International mohou referendum poruší mezinárodní právo.* Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/300665-slovaci-podle-amnesty-international-mohou-referendem-porusit-mezinarodni-pravo/?mobileRedirect=off>

Della Porta, Donatella. *Approaches and Methodologies in the Social Sciences.* Cambridge: Cambridge University Press. 2008

Demokratický střed. 2013. *Slovenská politika a cirkve: vzpomínání na slavnou minulosť?* Dostupné z: <http://demokratickystred.cz/slovenska-politika-a-cirkve-vzpominani-na-slavnou-minulost/>

DenníkN. 2015. *Pôjde Fico naozaj na referendum? Smer nechce, aby to novinári odkontrolovali.* Dostupné z: <https://dennikn.sk/42599/pojde-fico-naozaj-na-referendum-smer-nechce-aby-novinari-odkontrolovali/>

DenníkN. 2015a. *Andrej Kiska biskupom pred referendum: Želám vám múdrosť.* Dostupné z: <https://dennikn.sk/29701/andrej-kiska-biskupom-pred-referendom-zelam-vam-mudrost/>

DenníkN. 2015b. *Študent na protest odišiel z kostola pri čítaní pastierskeho listu k referendu.* Dostupné z: <https://dennikn.sk/39092/student-na-protest-odisiel-z-kostola-pri-citani-pastierskeho-listu-k-referendu/>

DenníkN. 2015c. *Reklamu na referendum pustí TV Lux, zaplatené za to nedostane.* Dostupné z: <https://dennikn.sk/29921/reklamu-na-referendum-pusti-tv-lux-zaplatene-za-nedostane/>

DenníkN. 2015d. *Obecné rozhlasý požívajú na referendum, pri Trenčíne strašili rodičov väzením.* Dostupné z: <https://dennikn.sk/40167/obecne-rozhlasý-požívaju-na-referendum-pri-trencine-strasili-rodicov-vazenim/>

DenníkN. 2015e. *Na referendum idú aj cez deti, strašia ich gejmí, rodičov volajú na pomoc.* Dostupné z: <https://dennikn.sk/39441/na-referendum-idu-aj-cez-deti/>

DenníkN. 2015f. *Markiza aj RTVS odmietli vysielat' reklamu Aliancie za rodinu.* Dostupné z: <https://dennikn.sk/25500/markiza-odmietla-vysielat-reklamu-aliancie-za-rodinu-2/?ref=top>

DenníkN. 2015g. *Kampaň sa pritvrzuje, cez dieťa útočia na homosexuálov*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/31902/objavil-sa-referendovy-spot-proti-homosexualom/>

DenníkN. 2015h. *Odporcovia referenda odmietli diskutovať s Alianciou za rodinu*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/33227/odporcovia-referenda-odmietli-diskutovat-s-alianciou-za-rodinu/>

DenníkN. 2015ch. *Slovensko je modernejšie ako si myslelo*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/44221/slovensko-je-modernejšie-ako-si-myslelo/?ref=hlv>

DenníkN. 2015i. *Fico: Na referendum pôjdem, no otázky nie sú životne dôležité*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/32857/fico-na-referendum-pojdem-no-otazky-nie-su-zivotne-dolezite/>

DenníkN. 2015j. *Iveta Radičová: Bojím sa, že zostane len špina*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/39933/iveta-radicova-bojim-sa-ze-po-referende-zostane-len-spina/>

DenníkN. 2015k. *Obecné rozhlasťy požívajú na referendum, pri Trenčíne strašili rodičov väzením*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/40167/obecne-rozhlasťy-požívaju-na-referendum-pri-trencine-strasili-rodicov-vazenim/?ref=hlv>

DenníkN. 2015l. *Referendum sa nic nekončí*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/43786/referendum-sa-nic-nekonci/>

Diani, Mario. 1992. „The concept of social movement“ *The Sociological Review* 40, 1–25

Doug McAdam, Sidney Tarrow a Charles Tilly, *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001

DVTV. 2015. *Slovensko není dobré místo pro homosexuály, říká novinář*. Dostupné z: <http://video.aktualne.cz/dvtv/slovensko-neni-dobre-misto-pro-homosexualy-rika-novinar/r~ab592b56b06011e490f70025900fea04/>

East book. 2013. *State-Sponsored Intolerance: Homophobia in the Eastern Partnership*. Dostupné z: <http://eastbook.eu/en/2013/08/country-en/moldova-en/legal-intolerance-homophobia-in-the-eastern-partnership/>

Econnect. 2006. *Historie právních postojů k homosexualitě*. Dostupné z: <http://www.ecn.cz/PRIVATE/logos/pravhist.htm>

Ernst, Claire. 1997. *Americans in Paris. Act Up–Paris and Identity Politics*. Ithaca: Cornell University

europa.eu. 2014. *Alliance Defending Freedom*. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/displaylobbyist.do?id=69403354038-78&locale=cs>

Evanjelický cirkevný zbor Bratislava. 2015. *Stanovisko Presbyterstva k diani v spoločnosti*. Dostupné z: <http://www.velkykostol.sk/2015/stanovisko-presbyterstva-k-dianiu-v-spolocnosti/>

Gamson William a Mayer David. 1996. „Framing Political Opportunity" In: *Comparative Perspective on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. Ed. Doug McAdam, John McCarthy a Mayer Zald. Cambridge: Cambridge University Press, 275-290.

Gamson, William. 1992. “The Social Psychology of Collective Action.” In: *Frontiers in Social Movement Theory*. Ed. Aldon Morris a Carol McClurg Mueller. New Haven: Yale University Press, 53–76

Gay iniciativa. 2005. *Slovensko si na sňatky gayů ještě počká*. Dostupné z: (<http://gay.iniciativa.cz/www/index.php/?page=clanek&id=1343>)

Gay iniciativa. 2006. *Historie registrovaného partnerství*. Dostupné z: <http://gay.iniciativa.cz/www/index.php?page=clanek&id=10>

Geertz, C. 1973. *The interpretation of cultures*. New York, NY: Basic Books.

glaad. 2014. *Spread of Russian-style anti-LGBT laws*. Dostupné z: <http://www.glaad.org/blog/spread-russian-style-anti-lgbt-laws>

Hardin, Russell. 1995. *One for All: The Logic of Group Conflict*. Princeton, NJ: Princeton University Press

Hnátová, Tereza. 2009. *Koncept postmaterialistických hodnota jeho význam pro politiku západních společností*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita

hlavnespravy.sk. 2013. *KDH chce ústavou chrániť manželstvá ako zväzok muža a ženy*. Dostupné z: <http://www.hlavnespravy.sk/nrsr-kdh-chce-ustavou-chranit-manzelstvo-ako-zvazok-muza-a-zeny/140951/>

HNonline.sk. 2015. *Richard Sulik: Na referendum nepôjdem, je to zabíjanie času*. Dostupné z: <http://hn.hnonline.sk/slovensko-119/richard-sulik-na-referendum-nepojdem-je-to-zabijanie-casu-644802>

HNonline.sk. 2015a. *Aliancii dala peniaze aj cirkev. Na kampan išli desaťtisíce eur*. Dostupné z: <http://hn.hnonline.sk/slovensko-119/aliancii-dala-peniaze-aj-cirkev-na-kampan-isli-desattisice-eur-650033>

Howard, Marc. 2003. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

humanrightsfirst.com. 2014. *Spread of Russian-Style Anti-Propaganda Laws*. Dostupné z: <http://www.humanrightsfirst.org/resource/spread-russian-style-anti-propaganda-laws>

Ihned.cz .2006. *Zo slovníka Jána Slotu*. Dostupné z: <http://ihned.cz/HNonline/c1-18833130-zo-slovnika-jana-slotu>

info.sk. 2014. *Aliancia za rodinu zbiera podpisy za referendum o manželstve*. Dostupné z: <http://www.info.sk/sprava/33573/aliancia-za-rodinu-zbiera-podpisy-za-referendum-o-manzelstve/>

Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

Iniciatíva Inakosť. 2012. *Podporovateľov registrovaných partnerstiev pribúda, odporcov ubúda*. Dostupné z: http://www.inakost.sk/index.php?page=clanok_detail&id=279

Intergroup of LGBT rights. 2014. *4 political groups led the way for LGBT rights*. Dostupné z: <http://www.lgbt-ep.eu/press-releases/4-political-groups-led-lgbt-rights/>

Intergroup of LGBT rights. 2014a. *Slovak Constitutional Court decides homophobic referendum will go ahead*. Dostupné z: <http://www.lgbt-ep.eu/press-releases/slovak-constitutional-court-decides-homophobic-referendum-will-go-ahead/>

Intergroup of LGBT rights. 2015. *FYR Macedonia votes to ban same-sex marriage and create constitutional obstacle future civil unions*. Dostupné z: <http://www.lgbt-ep.eu/press-releases/fyr-macedonia-bans-same-sex-marriage-and-creates-constitutional-obstacle-future-civil-unions/>

Jablonická-Zezulová, Jana. 2015. *Odpovědi zaslané členkou Iniciativy Inakost' a LGBT aktivistkou Janou Jablonickou-Zezulovou*. Dostupné na konci práce.

Jacobsson, Kerstin a Saxonberg, Steven. 2013. „Introduction: The Development of social Movements in central and Eastern Europe." In: *Beyond NGO-ization: The Development of Social Movements in Central and Eastern Europe*. Ed. Kerstin, Jacobsson a Steven Saxonberg. Burlington: Ashgate Publishing, 1-26.

Jenkins, J. C. 1983. „Resource mobilization theory and the study of social movements.“ *Annual Review of Sociology* 9, 248–267

Kane, Ousmane. 1997. „Muslim Missionaries and African States“ In: *Transnational Religion and Fading States*. Ed. Susanne Rudolf a James Piscatori. Boulder: Westview, 47-62

Katolícká cirkev na Slovensku. 2015. *Podporme rodinu*. Dostupné z: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/podporme-rodinu/c/podporme-rodinu>

Katolícká cirkev na Slovensku. 2015a. *Pastiersky list biskupov Slovenska k národnému referendu o ochrane rodiny dňa 7. februára 2015*. Dostupné z: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pastiersky-list-k-referendu-o-ochrane-rodiny>

Katzenstein, Mary. 1998. *Faithful and Fearless: Moving Feminist Protest Inside the Church and Military*. Princeton: Princeton University Press.

Keck, Margaret a Sikkink, Kathryn. 1998. *Activists Beyond Borders. Advocacy Networks in International Politics*. London: Cornell University Press.

Kořan, Michal. 2008. „Jednopřípadová studie“ In: *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Ed. Petr Drulák et al. Praha: Portál

Laba, Roman. 1990. *The Roots of Solidarity. A Political Sociology of Poland's Working Class Democratization*. Princeton: Princeton University Press

LGL. 2014. *Four homophobic initiatives to be considered at the spring session of the Lithuanian Parliament*. Dostupné z: <http://www.lgl.lt/en/news/lgbt-guide-lt/four-homophobic-initiatives-considered-spring-session-lithuanian-parliament/>

Jenkins, J. C. 1983. „Resource mobilization theory and the study of social movements.“ *Annual Review of Sociology* 9, 248–267

Lin, Ann Chih. 1998. „Bridging Positivist and Interpretivist Approaches to Qualitative Methods“ *Policy Studies Journal* 26, č. 1, 162-180

London School of Economics and Political Science. 2014. *Despite shifts in public opinion, there is still an 'east-west divide' on LGBT rights in Europe*. Dostupné z: <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2014/09/16/despite-shifts-in-public-opinion-there-is-still-an-east-west-divide-on-lgbt-rights-in-europe/>

McAdam, Doug. 1986. „Recruitment to High-Risk Activism: The Case of Freedom Summer.“ *American Journal of Sociology* 92, č.1, 4–90.

McAdam, Doug.. 1988. *Freedom Summer*. New York: Oxford University Press

McCarthy, John a Zald, Mayer. 1973. *The Trend of Social Movements in America*. Moristown: Genral Learning Press

McCarthy, John a Zald, Mayer. 1977. „Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory.“ *American Journal of Sociology* 82, č. 6, 1212-1241

McCarthy, John. 1987. „Pro-life and Pro-choice Mobilization: Infra-structure Deficits and New Technologies.“ In: *Social Movements in an Organizational Society*. Ed. Mayer Zald a John McCarthy. New Brunswick-Oxford: Transaction Books, 49-66

McCarthy, John. 1994. „Activists, Authorities, and Media Framing of Drunk Driving“. In: *New Social Movements: From Ideology to Identity*. Ed. Enrique Lararia, Hank Johnston a Joseph R. Gusfield. Philadelphia: Temple University Press, 133-167

McCarty, John a Zald, Mayer. 1987. „Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory.“ In: *Social Movements in an Organizational Society*. Ed. Mayer Zald a John McCarthy. New Brunswick-Oxford: Transaction Books, 15-48

Morris, Aldon. 1984. *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change*. New York: Free Press.

Most-Híd. 2015. *Stanovisko k výsledku referenda*. Dostupné z: <http://www.most-hid.sk/sk/most-hid-stanovisko-k-vysledku-referenda>

Národná rada Slovenskej Republiky. 2002. *Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie zákona o životnom partnerstve dvoch osôb rovnakého pohlavia a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=2&CPT=1218>

Národná rada Slovenskej republiky. 2012. *Národná rada Slovenskej republiky - hlasovanie poslancov*. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=31057>

Národná rada Slovenskej republiky. 2014. *Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Pavla PAŠKU a Pavla HRUŠOVSKÉHO na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov*. Dostupné z: http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/nrepdn_detail&id=1925

Národná rada Slovenskej republiky. 2014a. *Národná rada Slovenskej republiky - hlasovanie poslancov*. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=34035>

Národná rada Slovenskej republiky. 2015. *Podpredsedníčka NR SR Erika Jurinová a podpredseda NR SR Ján Figel' privítali francúzskych aktivistov*. Dostupné z: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=udalosti/udalost&MasterID=53430>

NOVA. 2015. *NOVA odporúča ísť na referendum a schladit' vášne*. Dostupné z: <http://www.nova.sk/nova-odporuca-ist-na-referendum-a-schladit-vasne>

O médiách. 2015. *Na internete a bilbordocho bude referendumová antikampaň*. Dostupné z: <http://www.omeiach.com/reklama/item/5845-strana-juraja-miskova-spusta-referendovu-antikampa%C5%88>

O médiách. 2015a. *Najvýraznejší postoj k referendu má titulka Pravdy*. Dostupné z: www.omeiach.com/tlac/item/5969-najvyraznejsi-postoj-k-referendu-ma-titulka-pravdy

Oberschall, Anthon. 1993. *Social movement: Ideologies, Interests, Identities*. London: Transaction Publishers.

Odell, John. 2004. „Case Study Methods in International Political Economy“ In: *Models, Numers, and Cases: Methods for Studying International Relations*. Ed. Detlef Sprinz a Yael Wolinsky, Michigan: University of Michigan Press, 56-85

Olson, Marcus. 1970. *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. New York: Schocken Books

PewResearchCenter. 2013. *The Global Divide on Homosexuality*. Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/2013/06/04/the-global-divide-on-homosexuality/>

PewResearchCenter. 2013a. *Eastern and Western Europe divided over gay marriage, homosexuality*. Dostupné z: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2013/12/12/eastern-and-western-europe-divided-over-gay-marriage-homosexuality/>

Pinknews. 2012. *New Hungarian constitution comes into effect with same-sex marriage ban*. Dostupné z: <http://www.pinknews.co.uk/2012/01/03/new-hungarian-constitution-comes-into-effect-with-same-sex-marriage-ban/>

pluska.sk. 2015. *Referendum sa skončilo fiaskom! Šesť otázok pre Chromíka a Macka*. Dostupné z: <http://www.pluska.sk/spravy/z-domova/referendum-skoncilo-fiaskom-sest-otazok-chromika-macka.html>

Polletta, Francesca a Jasper, M. James. 2001. „Collective Identity and Social Movements“. *Annual Review of Sociology* 27, 283-305. Dostupné z: http://navejar.com/handouts/Collective_Identity.pdf

Prezident Slovenskej republiky. 2014. *Prezident Andrej Kiska sa obrátil na Ústavný súd*. Dostupné z: http://www.prezident.sk/?spravy-tlacoveho-oddelenia&news_id=19577

Prezident Slovenskej republiky. 2014a. *Prezident SR vyhlásil referendum 7. februára 2015*. Dostupné z: http://www.prezident.sk/?spravy-tlacoveho-oddelenia&news_id=19785

Prezident Slovenskej republiky 2015. *Vyhlásenie prezidenta k referendu*. Dostupné z: http://www.prezident.sk/?spravy-tlacoveho-oddelenia&news_id=19893

Punch, Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2008

Raiser, Martin et al. 2001. *Social capital in transition: A first look at the evidence*. London: European Bank for Reconstruction and Development.

Respekt.ihned.cz. 2014. *Slovensko v předvečer války*. Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/ost-blog/c1-61783220-slovensko-v-predvecer-valky>

Respekt.ihned.cz. 2014a. *Hledá se prezident pro tradiční rodinu*. Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/c1-61854970-hleda-se-prezident-pro-tradicni-rodinu>

RightWingWatch. 2014. *Alliance Defending Freedom Lobbies For Anti-Marriage Referendum In Slovakia*. Dostupné z: <http://www.rightwingwatch.org/content/alliance-defending-freedom-lobbies-anti-marriage-referendum-slovakia>

RightWingWatch. 2015. *World Congress of Families Spokesman: 'Russia Is The Hope For the World Right Now'* Dostupné z: <http://www.rightwingwatch.org/content/world-congress-families-spokesman-russia-hope-world-right-now>

Risse-Kappen, Thomas. 1995. „Bringing Transnational Relations Back“ In: *Bringing Transnational Relations Back. Non-State Actors, Domestic Structures and International Institution*. Ed. Thomas Risse-Kappen. Cambridge: Cambridge University Press, 31-32

Siet. 2015. *Slovensko je o zkušenosť bohatšie*. Dostupné z: <http://www.siet.sk/clanok?c=slovensko-je-o-skusenost-bohatsie&i=118>

SKDU-DS. 2015. *Ak sa dokážeme poučiť, referendum nebolo zbytočné*. Dostupné z: <http://www.sdku-ds.sk/c/35/ak-sa-dokazeme-poucit-referendum-nebolo-zbytocne>

Slovenská národná strana. 2004. *SLOTA: Antidiskriminačný zákon zrovnoprávňuje aj zvrhlikov*. Dostupné z: <http://www.sns.sk/aktuality/slota-antidiskriminacny-zakon-zrovnopravnuje-aj-zvrhlikov-3/>

SME.blog.sk. 2014. *Krym patrí Rusku.* Dostupné z: <http://carnogursky.blog.sme.sk/c/352012/Krym-patri-Rusku.html>

SME.sk. 2009. *Gašparovič chce vládne médiá, Radičová slobodu súčasných.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/4373695/gasparovic-chce-vladne-media-radicova-slobodu-sucasnych.html>

SME.sk. 2010. *Registrované partnerstvá Fica nezaujímajú.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/5275443/registrovane-partnerstva-fica-nezaujimaju.html>

SME.sk. 2012. *Smer odsúva zväzky homosexuálov na lepšie časy.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/6597355/smer-odsuva-zvazky-homosexualov-na-lepsie-casy.html#ixzz3R9lj1FTG>

SME.sk. 2013. *Biskupi varovali pred zánikom rodiny. Nastoluje se kultura smrti.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7023796/biskupi-varovali-pred-zanikom-rodiny-nastoluje-sa-kultura-smrti.html#ixzz3Y2hOCgDD>

SME.sk. 2014. *Chránia manželstvo, menia justíciu. Pozrite si, kto hlasoval za zmenu Ústavy.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7226301/chrania-manzelstvo-menia-justiciu-pozrite-si-ko-hlasoval-za-zmenu-ustavy.html>

SME.sk. 2014a. *Kresťania splnili podmienku, na referendum majú dosť podpisov.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7401546/krestania-splnili-podmienku-na-referendum-maju-dost-podpisov.html>

SME.sk. 2014b. *Kiska podráždil cirkev, dal referendum na Ústavný súd.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7364248/kiska-podrazdil-cirkev-dal-referendum-na-ustavny-sud.html>

SME.sk. 2014c. *Cez Ústavný súd prešli tri otázky referenda o rodine.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7463313/cez-ustavny-sud-presli-tri-otazky-referenda-o-rodine.html#ixzz3RAkqLR7M>

SME.sk. 2014d. *Smer a KDH se dohodli na ústave – manželství bude len muž a žena.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7119418/smer-a-kdh-sa-dohodli-na-ustave-manzelstvo-bude-len-muz-a-zena.html#ixzz3Y2UyhWhR>

SME.sk. 2015. *Referendum je problém aj pre kresťanské strany. Siet' a Obyčajní sa delia.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7596953/referendum-je-problem-aj-pre-krestanske-strany-siet-a-obycajni-sa-delia.html>

SME.sk. 2015a. *Kampaň Aliancie za rodinu je na internete aj v kostoloch.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7592112/kampan-aliancie-za-rodinu-je-na-internete-aj-v-kostoloch.html>

SME.sk. 2015b. *Kardinál Korec považuje účasť na referende za samozrejmosť.* Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7622416/kardinal-korec-povazuje-ucast-na-referende-za-samozrejmost.html#ixzz3RQryenzL>

spravy.pravda.sk. 2015. *Kiska uprednostnil práva jedných na úkor druhých.* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/336082-kiska-dve-otazky-referenda-podpori-ale-je-za-sexualnu-vychovu/>

spravy.pravda.sk. 2015a. *Referendum pod taktovkou katolíckych biskupov?* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/344728-referendum-pod-taktovkou-katolickych-biskupov/>

spravy.pravda.sk. 2015b. *Nenávistné výroky kňaza o gejoch: Špina, zvrhlosť.* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/343699-obsah-kazne-ktoru-rtvs-odmietla-vysielat-je-znama-precitajte-si-knazove-slova/>

spravy.pravda.sk. 2015c. *Do sporného referenda zatiahli aj obce.* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/326848-do-sporneho-referenda-zatiahli-aj-obce/>

spravy.pravda.sk. 2015d. *Dočkajú sa homosexuáli po referende satisfakcie?* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/345177-dockaju-sa-homosexuali-po-referende-satisfakcie/>

spravy.pravda.sk. 2015e. *Fico: Povinnosťou vlády je uľahčiť homosexuálom život.* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/344694-fico-povinnostou-vlady-je-ulahcit-homosexualom-zivot/>

spravy.pravda.sk. 2015f. *Úrad vlády: výsledky referenda nás k ničomu nezaväzujú.* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/345095-urad-vlady-vysledky-referenda-nas-k-nicomu-nezavazuju/>

spravy.pravda.sk. 2015g. *Fico: Na Ukrajine hrozí veľká vojna, v Košiciach sa bude konať mierový summit.* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/345635-fico-homosexuali-dnes-nie-su-temou-ani-prioritou-tejto-vlady/>

spravy.pravda.sk. 2015h. *Ústavný právnik: Dubovcová výrokmi o referende nevybočila z právneho rámca.* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/345536-ustavny-pravnik-dubovcova-vyrokmi-o-referende-nevybocila-z-pravneho-ramca/>

spravy.pravda.sk. 2015ch. *Zo záhadného suseda sa vyklulo kresťanské združenie.* Dostupné z: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/344619-zo-zahadneho-suseda-sa-vyklulo-krestanske-zdruzenie>

sputniknews.com. 2013. *Russian 'Anti-Gay' Bill Passes With Overwhelming Majority.* Dostupné z: <http://sputniknews.com/society/20130611/181618460/Russian-Anti-Gay-Bill-Passes-With-Overwhelming-Majority.html>

Synod14 - Eleventh General Assembly. 2014. „*Relatio post disceptationem*“ of the General Rapporteur. Holy See Press Office. Dostupné z: <http://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2014/10/13/0751/03037.html>

Štatistický úrad. 2011. *Population by religion - 2011, 2001, 1991.* Dostupné z: http://www7.statistics.sk/wps/wcm/connect/87ee3f0c-54fd-4647-b083-67c399e68bfb/Table_14_Population_by_religion_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES

TA3. 2015. *Referendum: Aké sú postoje v jednotlivých stranách.* Dostupné z: <http://www.ta3.com/clanok/1055700/referendum-ake-su-postoje-v-jednotlivych-stranach.html>

Tarrow, Sidney a Tsveta Petrova. 2007. “Transactional and Participatory Activism in the Emerging European Polity: The Puzzle of East Central Europe.” *Comparative Political Studies* 40, č. 1, 74-94.

Tarrow, Sidney. 1998. *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics.* Cambridge: Cambridge University Press

Taylor, Verta. 1995. “Watching for Vibes: Bringing Emotions into the Study of Feminist Organizations.” In: *Feminist Organizations: Harvest of the New Women's Movement.* Ed. M. Myra Ferree a Patricia Martin. Philadelphia: Temple University Press, 223–233

TERAZ.sk. 2012. *Registrované partnerstvá nie sú pre Smer prioritou, tvrdí J. Richter.* Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/registrovane-partnerstva-nie-su-pre-s/12890-clanok.html>

TERAZ.sk. 2015. *Danko a Flašíková Beňová o REFERENDE: Ich názory sa líšia ako deň a noc.* Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/referendum-benova-flasikova-dankosns/118128-clanok.html>

TERAZ.sk. 2015a. *Niektorí ministri nepôjdu na referendum, T. Borec dal prednosť rodine.* Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/niektori-ministri-nepojdu-na-referendu/118668-clanok.html>

TERAZ.sk. 2015b. *Väčšina parlamentných strán chce, aby ľudia išli hlasovať.* Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/vacsina-parlamentnych-stran-chce-a/117522-clanok.html>

TERAZ.sk. 2015c. *SDKÚ-DS odporúča svojim voličom a sympatizantom účasť na referende.* Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/sdku-ds-referendum-o-rodine-odporucania/115523-clanok.html>

TERAZ.sk. 2015d. *J. Babjak vyzýva na účasť v referende, hovorí aj o väznení rodičov.* Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/babjak-vyzyva-na-ucast-referendum/115060-clanok.html>

The New York Times. 2015. *Slovak Politics and Gay Rights.* Dostupné z: http://www.nytimes.com/2014/12/31/opinion/slovak-politics-and-gay-rights.html?_r=0

Tilly, Charles. 1995. *Popular Contention in Great Britain 1758–1834.* London: Harvard University Press.

Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska. 2014. *Plné znenie výzvy Stálej rady Konferencie biskupov Slovenska veriacim.* Dostupné z: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20140227025>

Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska. 2015. *Na Slovensko pricestuje známa chorvátska aktivistka Željka Markić.* Dostupné z: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20150112014>

Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska. 2015a. *V Prešovskej archieparchii kňazi čítali pastiersky list vladyku Babjaka.* Dostupné z: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20150106013>

Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska. 2015b. *Vyhlásenie Konferencie biskupov Slovenska k výsledkom referenda.* Dostupné z: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20150208001>

topky.sk. 2013. *Manželství muža a ženy by mala definovať ústava tvrdí poslanec Smeru.* Dostupné z: <http://www.topky.sk/cl/100535/1370303/Manzelstvo-muza-a-zeny-by-mala-definovat-ustava--tvrdi-poslanec-Smeru>

topky.sk. 2015. *Slovensko sa opäť zviditeľnilo: Aliancia za rodinu namočila pápeža do medzinárodného škandálu!* Dostupné z: <http://www.topky.sk/cl/11/1454985/Slovensko-sa-opat-zviditelnilo--Aliancia-za-rodinu-namocila-papeza-do-medzinarodneho-skandalu>

topky.sk. 2015a. *Tvrdá propaganda referenda na školách: Učiteľka sa vyhrážala deťom, pridete o rodičov!* Dostupné z: <http://www.topky.sk/gl/275959/1502103/Tvrda-propaganda-referenda-na-skolach--Ucitelka-sa-vyhrazala-detom--pridete-o-rodicov-#infopanel>

Touraine, A. 1992. „Beyond Social Movements?“ *Theory, Culture and Society* 9, č.1, 125-145

Truthout. 2012. *Homophobia on the Rise in Eastern Europe as Rightist Extremism Intensifies.* Dostupné z: <http://truth-out.org/news/item/10023-rising-tide-of-rightist-extremism-in-eastern-europe-includes-homophobia#>

Týden.cz. 2015. *Referendum o gayích rozdělilo Slováky. Kiska vybízí k toleranci.* Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/referendum-o-gayich-rozdelilo-slovakys-kiska-vybizi-k-toleranci_332882.html#.VN3hnGNSIU4

Ústredie ekumenickej pastoračnej služby v Ozbroyených silách Slovenskej republiky. 2014. Dostupné z: <http://www.ustreps.sk/vazeni-prislusnici-ozbrojenych-sil-a-ozbrojenych-zborov-slovenskej-republiky/>

Verejný ochránca práv. 2015. *Dubovcová: Dovoľme žiť ľuďom slobodne.* Dostupné z: <http://www.vop.gov.sk/dubovcova-dovolme-zit-ludom-slobodne>

Verejný ochrana práv. 2015a. *Postoj verejné ochránkyne práv Jany Dubovcovej k vypisanemu referendu*. Dostupné z: <http://www.vop.gov.sk/postoj-verejnej-ochrankyne-prav-jany-dubovcovej-k-vypisanemu-referendu>

Verešová, Anna. 2015. *Odpovědi zaslané mluvčí Aliancie za rodinu Annou Verešovou*. Dostupné na konci práce.

Vráblíková, Kateřina. 2009. „Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích." *Sociologický časopis* 45, č. 5, 867-898. Dostupné z: (http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1781fecf096a629184147889753238bd213ac457_VrablikovaSC2009-5.pdf)

Walgrave, Stefaan a Klandermans, Bert. 2010. „Open and Closed Mobilization Patterns: The Role of Channels and Ties." In: *The World Says No to War*. Ed. Stefaan Walgrave, Dieter Rucht. Minneapolis: University of Minnesota Press, 169-193

webnoviny.sk. 2014. *Sulík víta rozhodnutie o referende, biskupov Kiska prekvapil*. Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/862856-sulik-rozhodnutie-kisku-o-referende-vita-biskupi-su-v-soku/>

webnoviny.sk. 2014a. *Referendum o rodine je úplne zbytočné, rozhorčil sa Sulík*. Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/903161-referendum-o-rodine-je-uplne-zbytocne-rozhorcil-sa-sulik/>

webnoviny.sk. 2015. *Evanjelici odporúčajú referendum, Židia majú iný postoj*. Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/913916-evanjelici-odporucaju-referendum-zidia-maju-iny-postoj>

WorldCongress. 2014. *Slovak Court Approves Marriage Referendum*. Dostupné z: http://worldcongress.org/files/9414/1582/4595/WCF_News_November_2014.pdf

Znebejánek, František. 1997. *Sociální hnutí*. Praha: Slon.

17. Seznam obrázků

Obrázek č. 1 – Mapa Evropy (zdroj: wikipedia.cz)

Obrázek č. 2 – Papež o sexuální výchově (zdroj: facebook)

18. Seznam zkratk

AzR – Aliance za rodinu

KDH - Křesťanskodemokratické hnutí

LGBT - zkratka označující lesby, gaye, bisexuály a transgender osoby

MOST-HÍD - politická strana maďarské menšiny na Slovensku

NOVA - Nová většina

OLaNO - Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti

SaS – Svoboda a Solidarita

SDKÚ - Slovenská demokratická a křesťanská unie

SKOK - Slovenská občanská koalície

SMK-MKP - Strana maďarské komunity

SNS - Slovenská národná strana

19. Anotace, klíčová slova

Anotace

Práce se zabývá slovenským referendem na „ochranu rodiny“, které se konalo na začátku roku 2015. Hlavním cílem textu je snaha o zodpovězení otázky, jaké byly příčiny, průběh a důsledky tohoto lidového hlasování. Na základě teorie sociálních hnutí, zejména skrze model politických příležitostí, teorii mobilizace zdrojů a koncept kulturních podmínek/rámování, a pomocí metody kvalitativní interpretativní případové studie budou specifičtěji analyzovány tyto otázky: V jakém mezinárodním kontextu kampaň za podporu referenda probíhala? Jakým způsobem v poměrně krátkém čase došlo v postkomunistickém prostoru s předpokládanou pasivitou obyvatel k mobilizaci 400 000 obyvatel, kteří se podepsali pod petici za referendum o „ochraně rodin“? Jaké měla Aliance za rodinu spojence (uvnitř systému i ty externí, zejména církev, politické strany a mezinárodní organizace)? Jaké mobilizační struktury využívala? A jak lze hodnotit výsledek referenda a jaké jsou vyhlídky tématu „tradiční rodiny“ do budoucna?

Abstract

The paper deals with the Slovak referendum on "family protection", which took place at the beginning of 2015. The main objective of the text is to answer the question, what were the causes, course and outcome of this popular vote? Based on the theory of social movements, especially on the model of political opportunities, resource mobilization theory and the concept of cultural conditions / framing, and using method of qualitative interpretative case study, the following questions will be analyzed: In what international context a campaign to promote the referendum took place? In what way, in relatively short time and in post-communist area which is supposedly highly passive, was an estimated population of 400,000 mobilized to sign a petition for a referendum on "family protection"? Who were the allies of the Alliance for the family (within the system and those outside, especially the church, political parties and international organizations)? What mobilization structures Alliance used? And how can we evaluate the outcome of the referendum and what are the prospects of "traditional family" in the future?

Klíčová slova

teorie sociálních hnutí, struktura politických příležitostí, teorie mobilizace zdrojů, teorie postmaterialismu, referendum, tradiční rodina, LGBT, gay, lesba, stejnopohlavní pár, Slovensko, Aliance za rodinu

Key words

social movement theory, political opportunity structure, resource mobilization theory, theory of postmaterialismu, referendum, traditional family, LGBT, gay, lesbian, same-sex couple, Slovakia, Alliance for Family

20. Otázky a odpovedi zaslané mluvcí Aliancie za rodinu Andreou Verešovou

(duben 2015)

Kde vidíte počátek tématu ohrožení tzv. „tradiční rodiny“ na Slovensku? Z jakých důvodů Aliancie za rodinu vznikla, proč se začala snažit prosazovat své požadavky zejména od roku 2013?

V roku 2013 sme sa viaceré mimovládne organizácie zapojili do konzultačného procesu v rámci prípravy (dnes už schválenej) *Celoštátnej stratégie ochrany ľudských práv (ďalej Stratégia)*. Keď sme sa v októbri 2013 stretli s ministrom zahraničných vecí, požiadali sme ho, aby sa do Stratégie dostali aj témy ochrany života, náboženskej slobody, slobody svedomia a práv rodičov. Minister nás ubezpečil o svojej vôli, že dokument má ľudí spájať a požiadal nás, aby sme sa aktívne zapájali do príprav dokumentu. Žiaľ, žiadna z požadovaných tém sa do Stratégie nedostala. Vyčerpali sme všetky dostupné možnosti komunikácie s predstaviteľmi vládnej moci. Zúčastňovali sme sa pracovných skupín, pripomienkovali sme, písali sme listy premiérovi, ministrom ... Napriek deklarovanej ponuke spolupráce zo strany ministerstva, naši zástupcovia boli odmietnutí v Riadiacom i v Redakčnom výbore. Nemali sme teda žiaden reálny vplyv pri procese tvorby Stratégie. Keďže sme nevideli žiadnu ústretovosť zorganizovali sme verejné zhromaždenia, aby sme takto informovali verejnosť, čo sa tu „za chrbtami“ občanov robí. Zároveň tieto organizácie (viac ako 100) podporili vznik Aliancie za rodinu, ktorá zorganizovala petíciu za vyhlásenie referenda za ochranu rodiny. Môžem povedať, že práve totálny nezáujem o názory a postoje konzervatívne zmýšľajúcich jednotlivcov a organizácií nás dohnali k tomu, že sme chceli „zobudiť“ slovenskú verejnosť. Je potrebné pripomenúť, že táto ignorancia pri príprave Stratégie bola už len tým pomyselným „pretečením kalicha trepezlivosti“. Mimovládne organizácie s konzervatívnymi postojmi, ktoré sú vo verejnosti onálepkované ako „kresťanské organizácie“, boli aj v minulosti vytláčané z verejného priestoru.

Takéto je celé pozadie. Ide o dlhé roky ignorancie občianskeho aktivizmu s konzervatívnym postojom. Dobré to vystihol český politológ a publicista Alexander Tomský, keď povedal, že referendum bolo zúfalým gestom obrany. Túto ignoranciu a vytlačanie z verejného priestoru vnímame ako útok na demokraciu a obmedzovanie osobnej slobody.

Jak hodnotíte průběh referenda?

Predreferendová kampaň bola pre nás, občianskych aktivistov, naozaj náročná. Petíciu, v ktorej sme vyzbierali viac ako 420 tisíc podpisov sme zvládli naozaj výborne, ale kampaň pred referendum nás „dobešla“. Tam už naozaj nestačil iba občiansky aktivizmus, aj keď sme skvele zvládli mnohé ťažké úlohy. Asi najväčšou chybou bolo, že sme nemali skutočný profesionálny referendový štáb. V podstate sme pracovali tak ako pri zbere podpisov, samozrejme s oveľa vyšším nasadením. Zaujímavé je, že aj napriek našej jednoznačnej „občianskosti“ sa nám toto nepodarilo obhájiť pred verejnosťou. Neustále sme boli spájaní s politikou a s cirkvami, zvlášť Katolíckou cirkvou. Poškodili nám aj paralelné kampane nasadené kresťanskými skupinami a jednotlivcami. Mali sme sa proti tomu jasnejšie vyhraničiť. Obrovská antikampaň médií, ktorú sme asi mali čakať, prekvapila asi všetkých. Úplne všetkých. Odmietnutie spotov za finančnú úhradu (!) v rádiách a v televíziách, dokonca aj vo verejnoprávnej TV, bolo jasnou diskrimináciou a obmedzovaním slobody. Aliancia po tomto útoku médií prezentovala podanie žalôb. Niektorí sociológovia, ktorí boli odporcami referenda, v týždni pred referendum s vážnou tvárou oznamovali v médiách verejnosti, že zámerom referenda bolo „*meniť charakter Slovenskej republiky smerom k náboženskému štátu*“. Svoje tvrdenia však vecne nikdy neodôvodnili.

Ako pozitívne hodnotíme fakt, že organizácii s jasne vyhraneným konzervatívnym postojom sa podarilo dosiahnuť taký mediálny výtlak, aký tu doteraz z tohoto prostredia nemal nikto – Alianciu za rodinu dnes pozná každý, pre novinárov i politikov je Aliancia partnerom.

Jasne sme zadefinovali tému „ochrany rodiny“ – tento terminus technikus používali všetci, aj odporcovia. Dostali sme tému rodiny a jej krízy do pozornosti – drvivá väčšina s nami súhlasila, že rodine treba pomáhať. Dokázali sme, že vieme vstúpiť do diskusie aj s najväznejšími „kalibrami“ politiky, tiež i s analytikmi a predviedli sme dobré a zlepšujúce sa výkony. Počas kampane sa objavilo niekoľko veľmi užitočných ľudí a podporovateľov z rôznych sfér, ktorých sme dovtedy nepoznali. Kľúčový tím vydržal bez vážnejších kolízií, čo je dobrý základ do budúcnosti. V jednej téme sa spojilo viac ako 100 organizácií – ukázali sme jednotu.

Jak hodnotíte roli cirkve?

Mnohí nám vyčítali politické ambície a naviazanosť na kresťanské cirkvi, zvlášť teda na Cirkev katolícku. Je fakt, že predstavitelia katolíckej Cirkvi sa angažovali

v predreferendovom období ako nikdy predtým. Angažovanosť Katolíckej cirkvi nám bola skôr vyčítovaná ako by prispela k mobilizácii.

V médiách sa skoro vôbec nehovorilo o tom, že referendum podporili viaceré cirkvi – Rímskokatolícka, Evanjelická augsburského vyznania, Gréckokatolícka, astislav, arcibiskup prešovský, metropolita českých krajín a Slovenska, Pravoslávna cirkev na Slovensku, Reformovaná kresťanská cirkev i Cirkev bratská.

Jak hodnotíte roli politiků?

Podarilo sa spojiť za naše témy všetky relevantné politické strany – aj keď značnú časť len veľmi vlažne.

Jak hodnotíte výsledek referenda?

Ukázalo sa, že nástroj priamej demokracie – referendum – je na Slovensku v podstate nefunkčným nástrojom. Dosiahnuť viac ako 50% účasť voličov v dobe, kedy ani komunálne ani parlamentné voľby takúto účasť nemajú, sa rovná skoro zázraku. Dúfali sme, že hlasovať príde aspoň 30% - tak to vychádzalo aj z posledného prieskumu agentury Fokus pred referendumom. Z tohto pohľadu spokojní s číslami nie sme.

Ale vnímame aj druhý rozmer - v zimnom mesiaci, s bojkotom médií, s neuveriteľným tlakom liberálnych elít – prišlo k referendu takmer milión ľudí. Je to zrejme najsilnejšia a najlepšie vnímaná a organizovaná skupina ľudí a je to pätina verejnosti - takže to nám dáva nádej. V každom prípade je dobre, že poznáme reálny stav v našej spoločnosti. Ak sú štyri pätiny občanov pasívne, nie je to dobrý znak. Na margo zlyhania médií, hneď na druhý deň po referende zazneli hlasy na vznik denníka, ktorý bude prinášať aj postoje konzervatívnej strany.

Referendum bol silný moment, ktorý nás priblížil k diskusii, ktorá sa desiatky rokov vedie vo všetkých európskych krajinách. A bol to silný začiatok procesu, ktorý bude pokračovať. Bola to iniciatíva **ZDOLA**.

Jaké myslíte, že jsou do budoucna vyhlídky na prosazení práv LGBT komunity?

Na Slovensku nám naozaj chýba celospoločenská diskusia (a to nielen) o požiadavkách LGBTI skupiny. Zdôrazňuje to i Konceptcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku: „*V mnohých závažných verejných otázkach v súčasnosti neexistuje verejná diskusia ... . Dôsledkom je malé porozumenie verejnosti rozhodnutiam, ktoré prijímajú politici a verejná*

správa... .“ Presne tak. Chýbajú nám uvažovania, diskurzy odborníkov zo všetkých názorových spektier pred zrakom občanov, ktorí si zaslúžia vedieť, čo sa deje a chystá.

O vyvolanie verejných diskusií však majú žiadať tí, ktorí niečo nové od spoločnosti požadujú. Tí musia **otvorene** formulovať svoje požiadavky. Verím, že aj na Slovensku by sme kultivovane zvládli odborné diskusie o požiadavkách (nie právach) LGBTI skupiny. Nie je totiž demokratické pretláčať svoje požiadavky **zhora**, bez vedomia odbornej a laickej verejnosti. V referendovej kampani sme ukázali, že sa dá o náročných témach diskutovať poctivo, férovo, bez osobných útokov. Avšak druhá strana nás v diskusiách odmieta.

A jaké s ohledem na aktivity Aliancie za rodinu? Může být téma „tradiční rodiny“ například tématem dalších voleb?

Žiadnemu politikovi na Slovensku nemôže byť jedno, či by získal alebo stratil milión voličov. Ale nie o toto nám išlo v referende za rodinu. Ak sa prezentujeme, že sme tu vybudili také občianske zaangažovanie aké tu ešte nebolo, je to naozaj pravda. Svedčí o tom viac ako 400 tisíc ľudí podpisujúcich občiansku petíciu a tiež 10 tisíc aktívnych dobrovoľníkov. **Toto je totiž skutočné zaktivizovanie občanov ZDOLA bez akejkoľvek štátnej, či zahraničnej podpory.**

Referendom sme chceli dostať tému rodiny do diskusií a teraz sa chceme usilovať, aby sa stala centrom všetkých politík. Na tom by malo záležať každému politikovi.

Čo sa týka našich organizácií – chceme JEDNOTNE pokračovať v načatej práci.

21. Otázky a odpovedi zaslané členkou Iniciatívy Inakosť a LGBT aktivistkou Zuzanou Jablonickou-Zezulovou

(duben 2015)

Kde vidíte počátek tématu „tradiční rodiny“ na Slovensku? Z jakých důvodu Aliancie za rodinu vznikla, proč se začala snažit prosazovat své požadavky?

Aktivity Aliancie za rodinu – či už pred kampanou alebo počas samotnej kampane boli vždy dobre organizačne a finančne podporené, vždy šlo o dobre koordinovaný postup práce. Je známe, že Aliancia sa inšpirovala podobnými kampanami a hnutiami v Chorvátsku,

Francúzsku a podobne (majú podobné logá, rétoriku, ideologické zdroje a – vždy podporu vedenia katolíckej cirkvi).

U nás sa výraznejšie začali prejavovať hlasy katolíckych aktivistov počas procesu vzniku a prípravy celoštátnej stratégie ľudských práv – všetky subjekty, ktoré sa proti nej postavili (hlavne proti častiam o rodovej rovnosti a LGBTI právach), sa potom objavili v zozname členských organizácií Aliancie za rodinu.

Strategia je dôležitá, pri jej vzniku a hlavne procese prípravy gradoval ten tlak zo strany fundamentalistov a iných katolíckych združení. takto: oni sa ozyvali už vtedy, keď bol schválený Výbor pre práva LGBTI ľudí v 2012, ale koordinovane začali postupovať až o rok neskôr, hlavne keď vznikla AzR

Čo sa týka príčin a okolností vzniku AzR, môžu a sú zrejme viaceré:

- Nemožno uprieť, že medzi aktivistami sa nachádzajú takí, ktorí úprimne veria myšlienke o tom, že niekto chce zničiť inštitút rodiny a presadiť akési nemorálne nadpráva pre bližšie nešpecifikované „sexuálne menšiny“, takže sa postavili do role obrancov a vizionárov „neskazeného sveta“;
- Táto kampaň prišla vedeniu katolíckej cirkvi veľmi vhod: prestali sa mediálne pretriasať ich nedoriešené záležitosti okolo arcibiskupa Bezáka, odľuka cirkvi od štátu, zvýšil sa tlak na zastúpenie jej zástupcov v poradných orgánoch vlády, takže opäť získali kontrolu a prehľad vo veciach verejných, potrebovali si opraviť svoj pošramotený imidž v očiach veriacich, hlavne na západo-slovensku, kde mal Bezák silnú podporu;
- Dlhú dobu sa uvažovalo nad tým, že keďže reálne etablované kresťanské strany strácajú svoje pozície a preferencie u voličov, AzR si referendum buduje voličskú základňu a vo voľbách 2016 jej hovorcovia vyštartujú už s novovytvorenou politickou stranou, prípadne na kandidátkach etablovaných strán, aby ich posilnili; (je dosť možné, že by sa táto alternatíva ukázala ako veľmi reálna, ak by bol výsledok referenda v ich prospech)
- Niektorí z aktivistov majú kontakty s americkými ultrakonzervatívnymi kruhmi, iní majú zase napojenie na ruské rodinkárske spolky, je nutné podotknúť, že sú to zväčša tí najradikálnejší, ktorých AzR samozrejme nepostavila do vedenia iniciatívy, hovorcovských pozícií a podobne, ale jednoznačná inšpirácia v pozadí tam je;

Jak hodnotíte průběh referenda?

Predpokladali sme, že hlavnou cieľovou skupinou kampane budú rodičia a obsah bude založený na emocionálnom vydieraní. Vyzerali tak americké konzervatívne kampane, zopakovali to Chorváti, títo nás už nemohli prekvapiť. Mňa osobne ale prekvapili z marketingového hľadiska. Oni vsadili na emócie, vydieranie, strach, ale zjavne im „americky podkutí“ mediálni poradcovia zle odhadli, čo funguje na tzv. nevyhranený stred slovenskej verejnosti. Už len z reakcií na blogoch bolo jasné, že svoju cieľovku podcenili – a to tak intelektuálne, ako aj emocionálne.

Jak hodnotíte rolu cirkve?

Osobne sa domnievam, že celá AzR je projekt katolíckej cirkvi, na jej objednávku. Tá veľmi dobre využila nálady v spoločnosti, mediálne ukotvila tému „ochrany rodiny“ (respektíve bol to jej zámer) a na chvíľu zase stála na piedestáli jediného a jednoznačného obrancu a obrancu slovenskej rodiny, morálneho poriadku a „kresťanských základov“ slovenskej spoločnosti.

Jak hodnotíte roli politiků?

Zo strany vládnucej strany Smer ako jednoznačné zlyhanie a alibizmus. Politici z KDĽ a OĽANO vyjadrili podporu konaniu referenda ako aj súhlas s otázkami, politici zo SaS sa postavili na „našu“ stranu, čo len opäť odzrkadlilo toľko omieľanú polarizáciu spoločnosti. Opäť a znova, ako v iných sporoch, z toho najlepšie politicky vyťažili ľudia zo Smeru. Nič nepokazili, nikam sa „nepridali“, „obrusovali hrany“, „tíšili vyhrotené emócie“.

Jak hodnotíte výsledek referenda?

Je to paradoxné, ale toto referendum naštartovalo takú diskusiu o téme homosexuality a rovnakopohlavných vzťahov, vrátane ich rodičovských práv a možnosti osvojenia/adopcie, aká tu za posledných 25 rokov nezaznela. A to tvrdím so všetkou úctou k úsiliu predchádzajúcich aktivistov či expertov. Referendum skutočne polarizovalo spoločnosť, snáď len málokto nemal jednoznačný názor na stanovené otázky. A na tom sa dá stavať, pokračovať vo verejnej diskusii, ktorá bude odborná, nebude už živiť predsudky, ako to bývalo predtým, že sa o téme vždy diskutovalo v línii „za a proti“.

Jaké máte vyhlídky do budoucna s ohledem na práva LGBT komunity?

Naštartovať kampaň za životné partnerstvo (vrátane osvojenia detí druhým, nebiologickým rodičom), ktorá je v procese prípravy vizuálov, sloganov, vyhlásení, vytvorenia MVO

platformy,

atď.

A jaké s ohledem na aktivity Aliancie? Můž e být téma „tradiční rodiny“ například tématem dalších voleb?

Vzhľadom na výsledok referenda a nie najšťastnejšiu poreferendovú reputáciu (sú vnímaní ako otravní) si myslím, že si ich tému skôr niekto privlastní (napr. pravicová NOVA, ktoré sa profiluje ako konzervatívna – nakoniec Chromík, hovorca AzR má k Lišpicovi, predsedovi strany dosť blízko).

V čase predvolebnej kampane plánujeme diskusie a okrúhle stoly pre politikov a političky všetkých strán so zámerom vysvetľovať význam inštitútu životného partnerstva a získať preň čo najväčšiu možnú podporu.